

***International Scientific and Practical
Conference
“WORLD SCIENCE”***

№ 8(24), Vol.4, August 2017

**Proceedings of the
III International Scientific and Practical Conference
"The Top Actual Researches in Modern Science"
(July 31, 2017, Ajman, UAE)**

Copies may be made only from legally acquired originals.

A single copy of one article per issue may be downloaded for personal use (non-commercial research or private study). Downloading or printing multiple copies is not permitted. Electronic Storage or Usage Permission of the Publisher is required to store or use electronically any material contained in this work, including any chapter or part of a chapter. Permission of the Publisher is required for all other derivative works, including compilations and translations. Except as outlined above, no part of this work may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted in any form or by any means without prior written permission of the Publisher.

Founder –
ROSTranse Trade F Z C
company,
Scientific and Educational
Consulting Group
"WORLD Science", Ajman,
United Arab Emirates

Publisher Office's address:
United Arab Emirates, Ajman

Amberjem Tower (E1)
SM-Office-E1-1706A

E-mail: worldscience.uae@gmail.com

The authors are fully responsible for the facts mentioned in the articles. The opinions of the authors may not always coincide with the editorial boards point of view and impose no obligations on it.

<http://ws-conference.com/>

Tel. +971 56 498 67 38

CHIEF EDITOR

Ramachandran Nithya Professor in Finance and Marketing, Oman

EDITORIAL BOARD:

Nobanee Haitham Associate Professor of Finance, United Arab Emirates

Temirbekova Sulukhan Dr. Sc. of Biology, Professor, Russian Federation

Almazari Ahmad Professor in Financial Management, Saudi Arabia

Kuzmenkov Sergey Professor at the Department of Physics and Didactics of Physics, Candidate of Physico-mathematical Sciences, Doctor of Pedagogic Sciences

Lina Anastassova Full Professor in Marketing, Bulgaria

Safarov Mahmadali Doctor Technical Science, Professor Academician Academia Science Republic of Tajikistan

Mikiashvili Nino Professor in Econometrics and Macroeconomics, Georgia

Omarova Vera Professor, Ph.D., Kazakhstan

Alkhawaldeh Abdullah Professor in Financial Philosophy, Hashemite University, Jordan

Koziar Mykola Head of the Department, Doctor of Pedagogical Sciences, Ukraine

Mendebaev Toktamys Doctor of Technical Sciences, Professor, Kazakhstan

Tatarintseva Nina Professor, Russia

Yakovenko Nataliya Professor, Doctor of Geography, Shuya

Sidorovich Marina Candidate of Biological Sciences, Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor

Mazbayev Ordenbek Doctor of Geographical Sciences, Professor of Tourism, Kazakhstan

Polyakova Victoria Candidate of Pedagogical Sciences, Russia

Sentyabrev Nikolay Professor, Doctor of Sciences, Russia

Issakova Sabira Professor, Doctor of Philology,

Kolesnikova Galina Professor, Russia

Ustenova Gulbaram Director of Education Department of the Pharmacy, Doctor of Pharmaceutical Science, Kazakhstan

Utebaliyeva Gulnara Doctor of Philological Science, Kazakhstan

Harlamova Julia Professor, Russia

Uzilevsky Gennady Dr. of Science, Ph.D., Russian Federation

Kalinina Irina Professor of Chair of Medicobiological Bases of Physical Culture and Sport, Dr. Sci.Biol., Russia

Crohmal Natalia Professor, Ph.D. in Philosophy, National Pedagogical Dragomanov University, Ukraine

Imangazinov Sagit Director, Ph.D, Kazakhstan

Chornyi Oleksii D.Sc. (Eng.), Professor, Kremenchuk

Dukhanina Irina Professor of Finance and Investment Chair, Doctor of Sciences, Russian Federation

Pilipenko Oleg Head of Machine Design Fundamentals Department, Doctor of Technical Sciences, Ukraine

Orehowskyi Wadym Head of the Department of Social and Human Sciences, Economics and Law, Doctor of Historical Sciences, Ukraine

Nyyazbekova Kulanda Candidate of pedagogical sciences, Kazakhstan

Cheshmedzhieva Margarita Public Law and Public Management Department, Bulgaria

Peshcherov Georgy Professor, Russia

Svetlana Peneva MD, dental prosthetics, Medical University - Varna, Bulgaria

Mustafin Muafik Professor, Doctor of Veterinary Science

Ovsyanik Olga Professor, Doctor of Psychological Science, Russian Federation

Rossikhin Vasiliy Full dr., Doctor of Legal Sciences, National Law University named after Yaroslav the Wise, Ukraine

CONTENTS

PEDAGOGY

Klymovych Marharyta VolodymyrivnaTHE CONDITIONS OF REALIZATION THE METHODOLOGY FOR PREPARATION
PEDAGOGICAL COLLEGE STUDENTS TO THE ESTABLISHMENT OF THE
SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL ENVIRONMENT IN THE PRIMARY SCHOOL..... 4**Lichman L. Yu., Tkachenko Ye. V., Kononets O. M.**PERFECTING FOREIGN LINGUISTIC COMPETENCE AS A RESOURCE FOR
PHYSICIANS' PROFICIENCY ENHANCEMENT: HISTORICAL ASPECT..... 10**Semenog O. M., Levenok I. S.**SOCIO-CULTURAL ADAPTATION OF FOREIGN MEDIC STUDENTS IN UKRAINIAN
SPEAKING ENVIRONMENT ON THE BASIS OF MODERN APPROACHES..... 13**Sharlovych Zoia**ANDRAGOLOGICAL ASPECTS OF POSTGRADUATE EDUCATION OF NURSE
SPECIALIST AS A PREREQUISITE OF PROFESSIONAL SKILLS DEVELOPMENT..... 18**Бацуровська І. В., Кириченко О. С., Самойленко О. О., Андрющенко Я. Е.**ВІПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТІСТНО-ОРІЄНТОВАНОГО КОМП'ЮТЕРНОГО
СЕРЕДОВИЩА У ПІДГОТОВКУ МАГІСТРІВ ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ..... 21**Волошина А. П.**ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ
МЕНЕДЖЕРІВ- СТРАХОВИКІВ: ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД..... 25**Доценко Світлана Олексіївна**РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ:
ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТ-КАРТ..... 30**Калінчук А. О.**КАТЕГОРІЯ «ІНШОМОВНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ
У ПИСЬМІ» І СУМІЖНІ З НЕЮ ПОНЯТТЯ..... 36**Колган Т. В.**ПРІОРИТЕТНІ ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ
ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ
ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ..... 41**Мартинець Л. А.**СТВОРЕННЯ ЦІЛЬОВОЇ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ «ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК
ПЕДАГОГІВ» ЯК УМОВА УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ
ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛІВ..... 45**Обіход Інна Василівна**

КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДИСКУРСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ..... 49

Постова С. А.МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ ДО РОЗВИТКУ
ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПОЗНАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ. 55**Сегеда Н. А., Терещенко С. В.**ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ НА
ІНТЕГРОВАНІХ УРОКАХ МУЗИКИ (ЕТАП ФОРМУВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ).... 63**Семенов О. М., Пономаренко Н. П.**ТЕКСТОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
МАЙБУТНІХ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ З ЖУРНАЛІСТИКИ..... 72**Семенов Е. Н., Ячменик М. М.**МЕДИАОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ КОМПОНЕНТ ЯЗЫКОВОЙ ПОДГОТОВКИ
БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ:
ЛИНГВОПРАКСЕОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД..... 77

THE CONDITIONS OF REALIZATION THE METHODOLOGY FOR PREPARATION PEDAGOGICAL COLLEGE STUDENTS TO THE ESTABLISHMENT OF THE SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL ENVIRONMENT IN THE PRIMARY SCHOOL

candidate of Pedagogic Sciences Klymovych Marharyta Volodymyrivna

*Ukraine, Beryslav, Director of the Municipal Institution of Higher Education «V. F. Benkovskiy
Beryslav Pedagogical College» of Kherson Regional Council*

Abstract. *The article deals with the contribution of scientists to the study of the problem of the environment as a factor in the formation of the personality of a future specialist, the concepts «condition», «pedagogical conditions», «organizational and pedagogical conditions», «adaptation», «socialization» are defined. The pedagogical conditions of the implementation of the methodology of preparing the pedagogical college students to the establishment of scientific and methodical environment in a primary school are revealed. The influence of personality-oriented, interactive, gaming, communicative pedagogical technologies on the professional training of a primary school teacher is considered.*

Keywords: *educational environment, scientific and methodical environment, pedagogical conditions, organizational and pedagogical conditions, adaptation, socialization, innovative technologies, gaming technologies, communicative technologies, professional training.*

Problem statement in general form. The interest to the problem of the environmental approach to the future teachers training is due to the peculiarities of professional work. The use of the educational potential of the educational environment in higher educational institutions of Ukraine requires the study of its scientific and methodological aspect as an important factor in the professional development of the personality of future teachers.

Analysis of recent research and publications. The problems for the training of future teachers (including primary school teachers) for their professional activities get actuality today (O. Abdulina, Yu. Babanskyi, H. Ball, N. Guzii, N. Kuzmina, A. Kuzminskyi, O. Pometun and others.). The subject for studies by T. Voronova, S. Goncharenko, K. Durai-Novakova, M. Diachenko, I. Ziazun, L. Kondrashova, Z. Levchuk, K. Macahon, O. Moroz, V. Radul, V. Slastonina and others were the questions of the professional image formation of future teachers and their readiness for various types of vocational and pedagogical activities.

Significant contribution to the study of theoretical, methodological and technological basis for the preparation of future teachers of primary school was made by Sh. Amonashvili, N. Bibik, V. Davydov, D. Elkonin, L. Zankov, O. Komar, V. Kuz, N. Pobirchenko, G. Pustovit, O. Savchenko, V. Sukhomlinskyi and others.

A. Yermola, Y. Konarzhevskyi, M. Potashnik and others studied theoretical and methodological foundations of the research work organization and preparation the teacher to it. Instead, L. Baikova, E. Belozertsev, B. Hershunskyi, Y. Hromyko, V. Zagviyazinskyi, I. Zymnaia, L. Levchenko, A. Shcherbakov and others.

The educational potential of methodical work in the formation of a professional person «I» of a teacher, its influence on the formation of innovative thinking and the level improvement of professionalism of a specialist-beginner is highlighted in works by R. Hilborg, H. Horska, N. Hranovska, A. Demintsev, I. Zhernosek, O. Kozlova, O. Marchenko and others.

The attention of researchers is more and more attracted by the problem of the environment as a factor in the formation of the personality of a future specialist (E. Bondarevska, E. Zeier, L. Kondrashov, V. Kozyrev, M. Mykhailichenko, O. Orlov, I. Palasheva, Z. Smirnov, etc.).

In the vast majority of works devoted to the preparation of a primary school teacher, a comparative characteristic between the two levels of training was conducted: in the conditions of a pedagogical college and a pedagogical university (N. Denisova, V. Kuznetsova, E. Osorgin,

P. Reshetnikov, I. Chichkanova, O. Chepka and others).

A number of scientific works have been announced in the preparation of the primary school teacher at the level of the pedagogical college, which concern certain aspects of such training (L. Hrybova, O. Kuznetsova, N. Rosina, M. Shypulin, etc.).

Identification of previously unsettled parts of the general problem. The results of scientific research indicate that the level of professional training of college graduates does not always meet the requirements of the present, therefore, a significant part of young specialists have difficulties in carrying out their pedagogical activities. The attention is drawn to the fact that when investigating the effectiveness of the future teachers training, the authors underestimate the value of the college educational environment. Meanwhile, it is the educational environment and following the rules of its rational organization creates favorable conditions for the implementation of the educational process in accordance with the stated goals and objectives, ensures its integrity, promotes mastering vocational and pedagogical culture by future teachers.

The essence, structure, peculiarities of the educational space and the pedagogical environment that make up its microenvironment, the principles of the environmental approach in their adaptation to the professional training of pedagogical personnel were studied in scientific works. However, the possibilities of the scientific and methodical environment in the professional development and self-affirmation in the professional activity of future teachers of primary school were not investigated, as well as issues of the influence of the scientific and methodical environment on the effectiveness of pedagogical work and the professional growth of students in the conditions of a pedagogical college, the possibility of preparing them for the establishing scientific and methodological environment in independent teaching work.

The aim of the article is to determine the pedagogical conditions for the implementation of the methodology for preparing students of the pedagogical college to create a scientific and methodological environment in elementary school.

Presenting main material. Effective training of future teachers is possible under certain conditions. In pedagogical studies the condition is considered from the point of view of general pedagogical or organizational-pedagogical aspects: as a set of interconnected and mutually conditioned circumstances of the process of activity, as a set of objective possibilities of content, forms, methods, aimed at solving the tasks. Pedagogical conditions include those that are deliberately created in the educational process and the implementation of which ensures the most effective implementation [2].

Under pedagogical conditions, we understand the set of measures by which the process of preparing future teachers of primary school in a pedagogical college is initially divided into separate directions, and then coordination providing a high level of such training is achieved.

In the framework of our study, the necessary conditions for the preparation of future teachers of primary school are defined. They are based on the results of the analysis of psychological and pedagogical literature and the features of the developed model.

Problems of the conditions of formation and activity of educational institutions were investigated by L. Danylenko, S. Martynenko, B. Palchevskii, N. Selivanova, V. Khairulina, B. Chyzhevskii and others.

N. Zhytnyk [5, p. 30], studying the organizational and pedagogical conditions of the activities of regional colleges, focuses on the main directions of their development, among which she distinguishes:

- creation positive socio-psychological climate that promotes the personality development both the student and the teacher, their professional self-realization;
- intensification of the research work of teacher and students as an integral part of modern professional training;
- development of modern material and technical base capable of providing high-quality professional training of specialists and scientific methodological support.

It should be considered as positive the desire of N. Zhytnyk to study the activities of the college in close relationship with providing socio-psychological climate and further improvement of scientific methodological support of the pedagogical process, activating the scientific work of teachers and students. But at the same time, she does not highlight the conditions that would allow successful implementation of the named work directions of the college.

The analysis of scientific works suggests that in the domestic theory and practice, proper attention was not paid to the study of conditions that favorably affect the creation of a scientific and methodological environment of an educational institution, in particular, primary school.

Based on the analysis of literary sources, the study and experience generalization of educational institutions and the model created by us, pedagogical conditions for the preparation of students of the pedagogical college for the creation of a scientific-methodical environment in primary school were distinguished.

To such conditions we include:

- stimulation the adaptation and socialization processes to the conditions of the scientific and methodical environment of the pedagogical college;
- active involving students in the scientific and methodical environment of the pedagogical college;
- improvement of the organizational and technological aspects of mastering the practical skills necessary for the creation of a scientific and methodological environment in primary school.

As the first condition for teaching pedagogical college students to create educational scientific and methodological environment in primary school, we recognize *stimulation and socialization processes of adaptation to scientific and methodological environment in pedagogical college*.

Adaptation is the process and the result of development a student as a teacher-professional, citizen and creative person.

The promotion of the adaptation process involves the development of students' needs to have their own opinions, preferences, to solve professional problems, the ability to resist those professional situations that interfere with their self-improvement, self-fulfillment and self-assertion, leads to the formation not only the individuality of a student but his professional features, style of activity.

There is a process of socialization inseparably from the process of adaptation. From the standpoint of pedagogy, it is revealed as a process of assimilation of individual social experience, mastery of world cultural knowledge, productive work and humane relationship. H. Andreieva [1] sees socialization as a two-way process of mastering social experience by a person with entering into the social environment and reflecting the system of social ties through his or her active activity.

In our study, to stimulate the process of socialization, the subjective-subjective approach has been taken as the basis for considering socialization as a process of reproduction a scientific and methodical culture that occurs in the interaction of future teachers with spontaneous, relatively controlled means aimed at their professional formation and adaptation to independent professional activity.

The pedagogical essence of socialization is to provide students with the opportunity to accumulate personal experience in creating a scientific and methodological environment in primary school.

The acquisition of social experience by students occurs only in the process of their practical interaction with any subjects or objects of reality, in practical communication, interaction in different activities [6].

The pedagogical orientation of students' socialization in the process of preparing them for the creation of a scientific and methodical environment is ensured by the use of interactive methods: cooperative learning (work in pairs, in small groups, «Synthesis of thoughts», «Joint project», «Searching ideas», «Aquarium»); collective-group training («Microphone», «Unfinished sentences», «Brainstorming», «Jigsaw», «Problem solving»); situational modeling (imitative games, role playing); processing of discussion issues (method «Press», «Take Position», «Change Position», discussion, talk show and debate); creating a situation of success in the pedagogical process.

The success of the socializing process of students depends on the teachers of the pedagogical college, who need to be able to establish a constructive contact at a high level in any field of students' activity with each of them. It is important during the training of the students to the pedagogical activity to form «the ability to create the necessary atmosphere of dialogue, the ability to show tolerance to someone else's thought, to understand the state and perspective of another, the ability to identify themselves with another social and personal role, to seek and provide help, to promote and rejoice, to think together» [8].

The dialogue is considered by us as a special environment that ensures subjective-semantic communication in the system of «teacher-students», reflection, self-realization of each participant. There is an exchange of knowledge, scientific ideas, representations and emotions within the framework of a dialogue.

According to M. Bakhtin [3], a dialogue is not only a communication form of participants of activity (educational, scientific-methodical and communicative), but also a way of interaction, when the comprehension of their own professional «I» is in the process of communicating with others.

The dialogue as a certain didactic-communicative environment provides the atmosphere of communication, collective search for a problem solution, mastering of communicative and emotional culture, which allows considering it as one of the conditions that ensure the formation of students' readiness to create scientific and methodological environment in primary school.

Stimulation of adaptation and socialization processes involves the implementation of pedagogical interaction, cooperation and co-creation in the educational process.

Pedagogical interaction and cooperation of the teacher and students in the educational process positively influences the educational environment and determines the success of forming the readiness of future teachers to create a scientific and methodological environment in primary school.

As the second pedagogical condition for the training of future teachers to create a scientific and methodological environment in primary school, we determined *the active involving of students in the scientific and methodological environment of the pedagogical college*.

To implement this condition, it is necessary to organize various types of activities that are united in a coherent system. They are carried out in the process of interaction of teachers and students, theoretical and practical training, accumulation of their experience of organizational work. In this case, the integration of content is provided, which ensures the training of students to create a scientific and methodological environment in primary school; regulation and coordination of their actions in the educational space; establishment of a relation system between subjects of the pedagogical process; the experience of establishing healthy psychological climate and creative environment in the pedagogical team is formed.

In the process of participation in various types of joint activities of students and teachers the elements of the training for future teachers were worked out to create a scientific and methodological environment in primary school, that is:

- diagnostics of the real situation and circumstances in an educational institution, its climate, the nature of interpersonal relations in the pedagogical team, emotional psychological state of participants of teaching methodical process;
- forecasting and designing of a forward-looking experiment in the improvement of the environment of the primary school;
- creation of the necessary conditions for the formation of a creative person with a distinct individual style of activity, which ensures high productivity of teaching work;
- development of initiative, creativity of participants in the scientific and methodical process, stimulation and encouragement of their methodical decisions and researches;
- mastering of methods and technologies of designing a scientific-methodical environment in primary school, search of the main directions, forms and ways of its optimization.

In the process of various types of scientific and methodological activities, students master the necessary functions that can influence the nature of the scientific and methodical environment, heal it when it is necessary and contribute to its development.

The effectiveness of preparing students to the creation of a scientific and methodological environment in primary school is determined by the clear perceptions by the teaching staff the entire scope of work in this direction. One of the conditions for the positive dynamics of the training of future primary school teachers is to unite the efforts of the whole teaching staff around the integral idea, which requires revision of the content, forms and methods of educational, scientific, methodological, extra-curricula activities, independent work and all types of pedagogical practices. This idea is to prepare pedagogical college students to create a scientific and methodological environment in primary school.

The collective work with the general scientific and methodological theme allows eliminating gaps in the training of pedagogical college teachers to create a scientific and methodical environment and to identify the main directions of the educational process in forming this complex personal formation in future primary school teachers, that serves as an important indicator of their readiness for creative pedagogical activity.

The third pedagogical condition for preparing students for the creation of a scientific and methodological environment in primary school is *to improve the organizational and technological aspects of mastering the practical skills for creating a scientific and methodological environment in primary school*.

The analysis of theoretical aspects and practical experience of pedagogical colleges in forming the readiness of future teachers for pedagogical work suggests that solving various issues largely depends on the organizational and technological aspects of preparing students for the creation of a scientific and methodological environment in primary school.

V. Pinchuk, along with the modernization of the traditional system of education, emphasizes the need to implement an innovative approach which purpose is to form a creative personality, develop critical thinking, skills of role and imitation search through the use of discussions, dialogues, games, etc [9, p. 89].

S. Marynychak supports the statement of V. Pinchuk about the underestimation of innovative technologies in pedagogical practice. In her opinion, they are closely related to the problematic,

imitative role playing, computer and modular studies of students. They are these technologies that stimulate cognitive activity, initiative and creativity of future specialists [7, p. 4]. S. Marynychak takes a considerable place to the situation-role approach in the system of high school education [7, p. 69].

O. Shmakova sees great educational and developing opportunities in gaming technologies, preferring the use of business games at training sessions. She believes that knowledge is not assimilated abstractly, but in «the dynamics of the plot of the game, in the formation of a holistic vision of a professional situation» [10, p. 103].

The readiness of students to create a scientific and methodological environment in primary school depends largely on the level of developing such qualities as initiative, autonomy, organization, so technologies should be aimed at developing these qualities in the learning process. In this case, personality-oriented pedagogical technologies which stimulate student's autonomy play an important role.

The organization of self-study E. Holubeva considers as an important link in the training of future teachers, because it «covers all types of active cognitive and scientific activities of students, which requires from them independent searches, independent creative thinking» [4, p. 25].

In the preparation of pedagogical college students, the technologies should be used that include creative, search and problem-solving tasks related to making exercises, tasks, projects, working with coursework and graduation work. In the content of these works a significant place is devoted to the research problems of the scientific and methodological environment of the educational institution, which ensure the mastering of the methodology and logic of research work, and its content corresponds to the individual interests and inclinations of students.

The nature of the scientific and methodological environment of the institution largely depends on the culture of communication among the teaching staff. The positive psychological climate contributes to the students' willingness to create it in independent professional activity. Communicative technologies provide partner relations in the learning process. Positive communication system «teacher-students» assists satisfaction of «partners» from joint work. Vladimir Yurchenko believes that communicative technologies promote self-assertion and self-realization of students, create emotionally favorable climate that assists the emergence of social security sense. Communication technologies create «situation of choice», the level of «reactive students' anxiety» reduces, adequate assessment of each other forms [11, p. 104].

The results of the formation stage of the experiment indicate the effectiveness of the use of training technology, built on the principle of role perspective. This didactic system influences the motivational, cognitive, emotional volitional spheres of the individual, stimulates the development and consolidation of professional qualities, and enhances the professionalism of higher education graduates.

The specificity of technology, built on the principle of role-playing, is to make educational situations that involve the construction of imaginary image of investigated thing. By participating in various forms (game, dialogue, discussion, role situation, etc.), the student has to express his views on a particular educational problem, reveal his own position on the issue under consideration, demonstrate the independence of thinking, and show the level of activity of professional actions in simulated situations.

Training as a form of active training aims at the comprehensive assimilation of theoretical knowledge and the development of practical skills, the formation of abilities, consolidation of ways to overcome difficulties in practical situations.

Training technologies create conditions for self-knowledge, self-disclosure and self-affirmation of students.

Conclusions of this research. The productivity result of the proposed methodology for preparing students for scientific and methodological work in primary school is provided by the pedagogical conditions of its implementation, in which we include: stimulating the processes of adaptation and socialization in the educational process of the pedagogical college; active involvement of students in the scientific and methodical environment of the pedagogical college; improvement of organizational and technological aspects of mastering practical skills for scientific and methodological work in primary school.

The analysis of experimental data of the constative and forming stages of the experiment made it possible to affirm that the theoretical substantiated and implemented in the college educational process pedagogical conditions for the implementation of the methodology of preparing students for scientific and methodological work in primary school are effective and point to the tendencies to positive changes in composition, content and structure of students' readiness to create a scientific and methodical environment.

Perspectives for further exploration. The conducted research does not claim to the final solution of the problem of preparing students for the creation of a scientific and methodical environment. The problems of the methodology and management technology in educational institutions of various types require further study and confirmation, as well as the use of it as a factor in the formation of the personality of a professional pedagogical sphere. We consider perspective the further study of the problem of forming the future teachers' readiness to create a scientific and methodological environment in primary school in the process of their mastering methodology and relevant implementation technologies.

REFERENCES

1. Andreeva H. M., Social psychology, Moscow 1980.
2. Bakhov I. S., Formation of professional intercultural competence of future translators in higher educational institution: diss. ... Candidate Ped Sciences: 13.00.04, Kiev 2011.
3. Bakhtin M. M., Aesthetics of verbal creativity, Moscow Art, 1979.
4. Holubeva E. I., Professional and creative preparation of students in high school, Moscow 1990, p. 25.
5. Zhytnyk N. V., Organizational and pedagogical conditions of the regional college, Kryvyi Rih 2001, p. 30.
6. Malakhova O. V., Pedagogical conditions of socialization of junior pupils in relations with peers: diss. ... Candidate Ped. Sciences: 13.00.05, Luhansk 2007.
7. Marinchak S. Yu., Analysis of the effectiveness of innovative approaches in the system of higher education: diss. Cand. Ped Sciences: spec. 13.00.01, Kyiv 1994, p.4, p. 69.
8. Nor E. F., Technology of organization of group educational activity, Mykolaiv 1996.
9. Pinchuk V. M., Implementation of information technologies in higher educational institutions of Ukraine, Higher Education in Ukraine: realities, trends, prospects for development: coll. scientific works, Kiev 1996, p. 89.
10. Shmakova O. V., Business game in the process of learning as a means of developing students' creative abilities in the US high school, collection of scientific works «Professional and creative preparation of students in high school», Moscow 1990, p. 103.
11. Yurchenko V., Optimization of relations in the system of «student-teacher» «Education and management», 1997, no 3, T. 1, p. 103-110.

PERFECTING FOREIGN LINGUISTIC COMPETENCE AS A RESOURCE FOR PHYSICIANS' PROFICIENCY ENHANCEMENT: HISTORICAL ASPECT

*PhD in Education Lichman L. Yu.,
Dr. Sc. in Medicine Tkachenko Ye. V.,
PhD in Medicine Kononets O. M.*

Ukraine, Kyiv, Shupyk National Medical Academy of Postgraduate Education

Abstract. *The article focuses on the issues of building physicians' professional qualification through improving their foreign linguistic competence, primarily making them competent in medical definitions. This problem is pointed out to be directly correlated with a research work entitled "Studying Professional Aspects of Using Specific Terminology and Translation Equivalents in Building Physicians' Competence (specialized in Neurology)", which has been carried out in Ukraine upon the mutual initiative of the Department of Foreign Languages and the Department of Neurology No. 2 of Shupyk National Medical Academy of Postgraduate Education. The perspective and productivity of the launched research are elucidated to be largely driven by the interdisciplinary nature of neurologists and linguists' interaction. A humanitarian and anthropological research is noted to be conducted within the framework of such socially related contents as medical science and education. Therewith, language, word, speech activity are represented as fundamentally significant resources in running the second signal system, human behavior and activity. The effectiveness of studying the problem of building physicians' competence by improving the foreign linguistic one is postulated to be fundamentally depended on the cohesion and coherence of a competence conceptual sphere nuclear concept– "human competence". The following formula is provided to be relied on: human competence is a vital dynamic balance among hardwired, socially induced and ontologically defined competencies. Alongside this, the human competence concept is directly deduced from the concept of linguistic competency / competence. There is designed a scientific inquiry and established a set of measures necessary for determining the research effectiveness. Some directions included in the scientific search algorithm for innovative solution of the assigned problems are outlined.*

Keywords: *foreign linguistic competence, professional qualification, human competence, nervous activity, word.*

Developing interdisciplinary scientific and practical cooperation opens various upcoming trends within a given knowledge area, creates new mass production industry. This point is particularly evident in the humanitarian and anthropological sphere, wherein man is the centerpiece across the life-support segments spectrum. In particular, the anthropologically close, unequivocally related contents of the social system, science and pedagogy are deemed to be medicine and linguistics in all the polymorphism of knowledge and practice definitions – neurolinguistics, psychotherapy, neurolinguistic programming, etc.

The interdisciplinary (neurology, therapy and linguistics) cooperation high potential is confirmed by the active development of such a social and medical field as occupational therapy. In our view, occupational therapy, broadly speaking and omitting the semantic nuances, is a socially significant sphere of medical and psychological, psychological and occupational, existential support for physically and mentally suffering man. It is beyond argument that being ill, man requires therapeutic support and the resources of neurology, therapy, psychology and, of course, linguistics as a socially applied science (actually – the psychology of communication). For this purpose physicians' training / retraining quality is especially important, and it involves modernizing a pedagogical process, improving didactic technologies and methods.

Within this framework linguistics and language education play a pivotal role, as physicians' linguistic competence is a major asset for their professional activities: a word is known to be the prime factor for controlling man's higher nervous activity. Therefore, in the medical environment, building systemic narrative of a word, linguistic / foreign linguistic competence particularly in social intercourse, including dealing with disabled people, is thought to be paramount, socially productive.

Nevertheless, on the larger scale of anthropological issues and the problem of man as a whole, prioritizing occupational therapeutic, sometimes clinical, component while working with patients

requiring medical support, is not enough. Probably, while managing patients, including through attracting them to work / hobby, one ought to proceed from the concept of human competence. In our view, the concept of human competence is correlated with the concepts of balance and harmony in their genetic, psycho-physiological, spiritual and socio-economic dimensions. Human competence is hypothesized to be a vital dynamic balance among hardwired, socially induced and ontologically defined competencies. From this point of view, medical activity should be based on the principle of conserving harmony, energy balance in man. According to Leonardo Da Vinci, man, the health and life fix two rules: internal and external elements balance is a blessing, but strife is ruin. In such a case, medicine manifests its recovery mission: "Medicine is the restoration of discordant elements; sickness is the discord of the elements infused into the living body" [1, p. 853].

Therewith, it is worthwhile noting that, in our opinion, the concept of human competence ought to be identified with the one of linguistic competency / competence. Accepting M. Heidegger's famous notion of language as "the House of Being" [2, p. 239], and of man, existing both in language and next to language, we consider human competence to be identical with linguistic competence. Hence, the idea of building / improving linguistic competence during man's medical life support seems to be very promising. In particular, one can foreground and deeply explore the problem of a word as the center of different energies. The medical / therapeutic / prophylactic support of man is hypothesized to be correlated with a word, first, as the main influencing factor in the higher nervous system, particularly in the second signal one, and accordingly, as the main regulator of a personality's behavior, and second, with a word as a sexual substance. A conceptual link between a word and seed is known to be formed in antiquity. Thus, Plato, following in Isocrates' tracks, likened a word to erotic languor, just as utterance / speech – to midwifery (maieutics). As P. Florensky puts it, 'the sexual system and activity find their exact polarity in the system and activity of the voice (...) seed has its morpheme, phoneme and sememe: it is a word which establishes a genealogical connection [3, p. 272]. According to this judgment, the idea of building physicians' linguistic competence is supposed to be renewed at the intersection of neurology, linguistics, sexology, anthropology and philosophy, that seems to be especially important in developing valeology and occupational therapy.

Against this background, in many countries, including Ukraine, attempts are being made to expand the designed interdisciplinary model. In particular, at Shupyk National Medical Academy of Postgraduate Education, upon a mutual initiative of the Department of Foreign Languages and the Department of Neurology No. 2, there was launched a research work titled "Studying Professional Aspects of Using Specific Terminology and Translation Equivalents in Building Physicians' Competence (specialized in Neurology)", partial record No. 10 of the December 7, 2016 Teaching Staff's Advanced Training Faculty Meeting.

Within the framework of this research project, problems, expanding neurology and linguistics interdisciplinary conceptual sphere, are supposed to be solved. Among other things, it deals with finding an optimal model for neurologists' linguistic training, primarily in teaching terminological literacy and professional interpretation / translation skills.

A number of measures aimed at enhancing practicing physicians' (primarily neurologists and therapists') linguistic / foreign linguistic competence is proposed to be introduced in order to effectively support the objectives:

1. Expanding terminological array to be used by physicians.
2. Generating stable commonly used terms volume to be mastered by physicians.
3. Selecting performative definitions as foreground in the common array of professional foreign language vocabulary / translation equivalents.
4. Questioning NMAPE students concerning professional terminology use, and then, having processed data, creating an optimal basic terminological dictionary for neurologists.
5. Developing the neurological, linguistic and neurolinguistic aspects of the linguistic competency / competence concept.
6. Studying the problem of building neurologists' linguistic / foreign linguistic competence in the context of such related branches of medicine as occupational therapy and valeology, being developed in Ukraine.
7. Exploring the anthropological conceptsphere through human competence concept attachment concerning its relation to the concept of linguistic competence.

The proposed scientific search algorithm is preliminary aimed at finding a number of scientific, theoretical and practical grounds, as follows:

a) "medicine – language" dichotomy historical scope. Here what it involves are, first of all, historical sources concerned with linguistic / speech effect on human mentality and physiology (a topical repertoire of the magic / healing properties / efficacy of a word);

b) psycholinguistics traditions, in particular, generativism aspect, originated in the cultures of ancient India (the Bhagavad Gita), Greece and Rome (Heraclitus, Isocrates, Plato, Aristotle's works, the system of "Alexandrian" grammar, the Hellenistic-Roman rhetorical system, etc.) which were retranslated (in different semantic interpretations) in R. Descartes, W. von Humboldt, A. Potebnja, L. Shcherba, N. Chomsky's works – such texts which presented the scope of linguistic competency / competence concept in the history of the modern world;

c) the modern medicine and language education latest advances, for example, studying the phenomenon of acoustical waves impact on the psychological and behavioral man's structure and central nervous system.

The mentioned grounds are deemed to be sufficient for effective solution of the challenges, including the issues of developing language style reflection in physicians and patients, the style largely determines a communication level among them, it allows them to work hand in glove with each other at a qualitative contact rate: "Wherefore we should give our language a "foreign air"; for men admire what is remote, and that which excites admiration is pleasant" [4, p. 351].

The interdisciplinary – medical-linguistic – research prospects will be determined by innovations in regard to building medical and linguistic professional competence.

REFERENCES

1. Leonardo Da Vinci. The Notebooks of Leonardo Da Vinci. – New Delhi: General Press, 2016. – 1540 p.
2. Heidegger M. Letter on "Humanism". – Available at: http://pacificinstitute.org/pdf/Letter_on_%20Humanism.pdf
3. Флоренский П. А. Магичность слова // У водоразделов мысли, т. 2, / П. А. Флоренский. – Москва: Правда, 1990. – 446 с.
4. Aristotle. The "Art" of Rhetoric. – Available at: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0060:book=3:chapter=2>.

SOCIO-CULTURAL ADAPTATION OF FOREIGN MEDIC STUDENTS IN UKRAINIAN SPEAKING ENVIRONMENT ON THE BASIS OF MODERN APPROACHES

*Doctor of Pedagogical Sciences, Full Professor Semenog O. M.,
Levenok I. S.*

*Ukraine, Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko;
Postgraduate student*

Abstract. The article reveals the main aspects of foreign medic students' adaptation to the educational and linguistic environment in Ukraine, taking into account modern approaches. On the basis of analysis scientific, statistic sources, normative documents, empirical methods of investigation and practical experience of medical faculties of higher educational institutions the role of cross-cultural and socio-cultural adaptation has been generalized. Adaptation to Ukrainian speaking education environment of foreign medic students requires from lecturers the creation of effective forms and methods of teaching Ukrainian language as a foreign. Axiological, praxeological, cross-cultural, communicative, personal- and professional- oriented approaches help to involve foreign students into Ukrainian socio-cultural and language environment. Taking into consideration the increasing number of foreign students in Ukraine, there is a necessity of improving language training within intercultural peculiarities. Interrelation and integration of the major pedagogical approaches into language training of foreign medic students create the background of successful psychological and socio-cultural adaptation.

Keywords: foreign medic students, adaptation, socio-cultural adaptation, pedagogical approaches, Ukrainian speaking environment.

Introduction

Ukrainian high school education is in demand among the foreigners. According to the information of Ukrainian State Center of International Education, 63906 foreign students from 148 countries studied in Ukraine (year 2016) [4].

Ukrainian medical education remains popular for foreign citizens. About 40 percent of foreigners choose medical institutes for study, and the number of such students is increasing year by year. Students come to study mostly from India, Iraq, Jordan, China, Turkmenistan, Uzbekistan. The national priority for every country is saving and health caring policy, providing the population with quality medical service. Wars, regional and local conflicts, appearance of serious diseases stipulate increasing people who need medical help. Consequently, specialists with higher medical education are in sharp need nowadays.

Competitiveness of the leading Ukrainian medical universities on the world education market and relatively not expensive cost for study, determines the quality of Ukrainian medical education and science. The achievements of such famous doctors as: M. Amosov (cardiologist), O. Bohomolets (patophysiological), V. Karavayev (surgeon), V. Filatov (otolmologist) are appreciated all over the world.

Further expansion of educational services export in the field of medicine, the request for medical care that correspond to national and world professional standards, require special demands for the process of education at university. It must correspond to formation of high-qualified foreign medical specialist with the high level of professional and ethic culture. Such training should be aimed at forming communicative abilities in different situations with patients and colleagues, logical thinking, making professional and sometimes urgent decisions, having ethic and moral values. Here is useful to mention about implementation of the aspects of praxeology into professional study of a foreign medic student. Praxeology is a science, the aim of which is to form the human need in the development of their own essential forces, potentials and abilities, the humanization of labor, by producing a rational system of internal motives for active transformation and assimilation of social experience [5].

In the professional training of foreign students of medical specialties, the priority is given to language training, in particular Ukrainian language training. It is an important factor in socio-cultural adaptation and integration into the educational environment, as well as the formation of skills for successful linguistic communication, but also for further professional activities. Such training has a specific character, because language teaching is held not in their native language. Therefore, it is necessary to take into

account customs, traditions, behaviors, social structures of the representatives from different ethnic groups. The implementation of aspects of the cross-cultural approach, which involves a comparison of the value-normative system (traditions, customs, ceremonies, holidays, art) and linguistic, helps to consider distinctive and similar features on the phonetic, lexical, morphological and syntactic levels of native and Ukrainian languages. Socio-cultural component, which is appropriately included in the educational process of language disciplines, in educational, non-audit work, helps to create optimal conditions for the socio-cultural adaptation of future foreign medical specialists.

So, it is necessary to study in detail socio-cultural adaptation foreigners, pedagogical approaches to Ukrainian language training foreign medic students and modernization of study programs in accordance to the European standards.

Results of the study

The main priority for Ministry of Education and Science of Ukraine is improving conditions and quality of education for foreign students. For necessity of ensuring high level of education, in particular higher education, the attention is accented in the National Strategy for the Development of Education in Ukraine for 2012-2021 [3], the Strategy for the Reform on Higher Education in Ukraine until 2020 (project), the Concept for the Development of Education in Ukraine for the period 2015-2025 (project) [8]. Issues of quality of education and higher education according to the requirements of the European Register of Quality Assurance were considered in the Decrees of the President of Ukraine "On Urgent Measures to Ensure the Functioning and Development of Education in Ukraine" [17], "On Ensuring Further Development of Higher Education in Ukraine" [16], Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment [10].

According to the Concept of language education of foreigners in higher education institutions of Ukraine [6], foreign student may freely choose the language of study. But some foreign graduates do not have enough level of language of study even after qualifying. Therefore, a universal compulsory exam for foreign students in the language of study must be introduced [1].

Some questions of professional preparation and adaptation foreign students to Ukrainian socio-cultural environment are studied by M. Ivanova, Ya. Proskurkina. The analysis of cross-cultural aspects of professional adaptation is revealed by Z. Bakum, V. Doroz, O. Palchykova. The major Ukrainian medical and classical universities (National Medical Institute named after O. Bohomolets, Kharkiv National Medical University, Ivano-Frankivsk National University, Medical Institute of Sumy State University) implement new technologies of study foreign students future doctors.

To the results of professional training of foreign students of medical faculties in higher educational institutions of Ukraine, it is necessary to take into account the ability to perform specific medical tasks, observing humanity and principles of medical ethics («Non nocere» from Latin "don't harm") from "Hippocrates's Swear", manner of speaking with patients and colleagues. Achievement of such tasks more successfully leads to solving problems of socio-cultural, social-psychological, pedagogical adaptation of foreign students. In particular, socio-cultural adaptation is characterized as "the form of mutual adaptation of subjects to the socio-cultural environment on the basis of the exchange of spiritual and practical opportunities and the results of activities in specific adaptive conditions" [14].

The adaptation of foreigners to a new socio-cultural environment depends on many factors. For example, for better intercultural co-operation, it is necessary to continue providing practice of formation mixed groups, where Ukrainian and foreign students study together. This can help foreigners to avoid many problems concerning adaptation, socio-cultural interaction. According to the research, which was held among the foreign students of the first year of study at Medical Institute of Sumy State University, it is revealed that knowledge of cultural values, norms, traditions from respondents are fragmentary. They have high emotional and communicative tensions. The contacts with the new socio-cultural environment are often limited. Bilingual environment that dominates in communication and the language of mass-media make some difficulties for foreigners in Ukraine.

One of the most important factors in ensuring socio-cultural adaptation is the introduction of professional training of foreign medical students. In particular, such socio-cultural component as intercultural, country studies, socio-psychological, personal, which ensure the formation of readiness for intercultural communication on the basis of intercultural tolerance, adequate perception of cultural differences in preserving the attitude to the value of the culture of other people. To the educational discipline, which reflects the potential of socio-cultural component, we may refer such discipline as "Ukrainian language as a foreign language". The content of which is based on the provisions of a great number of methodological approaches.

Personal-oriented approach allows take into account individual peculiarities, interests and needs, goals, motivations during study, as well as socio-cultural features and knowledge acquired by

foreign students at the national school. It gives grounds for creating conditions under which the student is a full participant in pedagogical action. Valuable orientations for future foreign medical specialists should be the priorities of human life and health. The focusing on the educational process that promotes the acquisition of basic professional experience, necessary for "entry" into the profession, the moral qualities of a doctor (responsibility, mercy, compassion, etc.), major professional-oriented values. Therefore, the axiological approach enrich the content of each discipline with human and professional values, values of intercultural communication.

Not less important is praxeological approach, which creates the ground of innovative preparation of foreign students for their future profession. The essence of praxeology consists in the practical study and characterization of various labor skills and techniques, the identification of their elements and the creation on this basis of a variety of practical recommendations[13].

Polish philosopher and logic T. Kotarbinsky [7] in the books "Principles of good work" (1946) and "The treatise of good work" (1955) outlined the essence of praxeology as a discipline that synthesizes the data of various sciences, which are related to the organization of work. T. Kotarbinsky considered that "the program of praxeology is intended to analyze the technique and to describe the elements and forms of rational activity in an analytical way, to create a "grammar of action" in order to develop the most general norms of maximum expediency of action [7]. Actuality of the ideas of the Polish researcher T. Kotarbinsky in the XXI century is associated with the dynamic growth of a new knowledge. There is a need for their rapid introduction into public practice. Praxeology has a significant heuristic potential. In the process of study we are guided by the following terminology system of pedagogical praxeology: "qualit", "success", "productivity", "performance", "efficiency" [13]. Taking into account the provisions of the praxeological approach it allows us to conclude, that the quality of the results depends from the quality and conditions of implementation of the educational process in high school.

The use of cross-cultural approach into the process of adaptation to Ukrainian-speaking surrounding helps foreigners to solve socio-cultural problems, taking into account psychological aspect. Ukrainian modern educational space is at the crossroads of cultures, in which the languages, views, customs, behaviors, social structures of representatives of different ethnic groups are intersected. The necessity for communication, mutual understanding, as well as a desire for intercultural interaction encourage Ukrainian and foreign speakers to point out cultural differences [11].

It is worth to pay attention to the communicative approach. The ability to conduct a conversation, intercourse in speech is a hallmark of interactive learning. Interactive technologies, of course, increase the motivation of foreign students. Among the main principles that we employ in the educational process, we highlight the principles of humanization and interdisciplinary integration. The interconnected study of language and culture, the inclusion of regional studies and socio-cultural information in the educational material of different disciplines forms not only general cultural outlook, but also develops attitude to values, promotes increased interest and motivation to the medical profession, deepens the notion of Ukraine, its history, traditions and culture.

The analysis of the questionnaires of foreign medical students often indicates a low level of motivation to master the Ukrainian language: this is explained by the fact that the student's knowledge of the Ukrainian language is not taken into account in his / her motherland, and possession of it may only be required for senior students during professional practice in medical institutions. The reason is the lack of a Ukrainian-centered law on the Ukrainian language. The purpose of the activity of the educational community of the Ukrainian Medical University is to interest programs of educational disciplines, educational activities, to encourage foreign students to learn the world of Ukrainian language and culture. According to the analysis of study programs in "Ukrainian language as a foreign language", the task of teaching discipline is professional centering, providing a foreign student with the linguistic knowledge, necessary for other professional subjects, the formation of communication skills to meet social and public needs, the processing of original and adapted medical texts in Ukrainian, the formation of professional speech skills, etc.

The principle of regional studies is also need to be used in classes. It is suggested to use texts that familiarize students with Ukrainian national culture, traditions of the people of the country, where they live several years. The result of the student's educational activities is the good level of free communication in the Ukrainian-speaking environment, which facilitates better adaptation, allows us to find a common language with the local inhabitants, to avoid conflicts related to cultural, mental, religious, etc. disagreements.

The lecturers offer topics, which are related to socio-cultural and everyday situations in the new environment: "My university", "My hostel", "Kyiv is the capital of Ukraine", etc., Professional

situations ("The Family Status of a Patient", "Anamnesis of the Disease"). To deepen linguistic knowledge and to provide educational, moral and ethical views, Ya. Proskurkina [12] offers the texts about the prominent Ukrainian scientists-physicians, as the famous Ukrainian cardio surgeon A. Amosov, the prominent ophthalmologist V. Filatov, etc.

The most important skills, which are acquired during the study of the Ukrainian language by a foreign student, are the abilities to perceive visual and verbal information from the professional point of view, to independent interpretation and translation, make decisions, assess its possible consequences, determine the optimal ways of implementing this solution. From the own experience of teaching Ukrainian language to foreign students, confirms the need to provide foreigners with basic cultural and ethnographic knowledge about the socio-political system of the country, traditions, customs, norms of conduct in the Ukrainian-speaking society. It is necessary to form skills in overcoming linguistic and cultural barriers by providing information on socio-cultural differences within the verbal/non-verbal and intercultural speaking.

In language training of foreign students we use a number of study books. In particular, L. Nazarevich [9] and N. Havdida [9] from Ternopil University prepared a manual "Ukrainian for foreigners", which combines the cultural aspect with the communicative and grammatical ones. It consists of conversational topic, thematic vocabulary (Ukrainian, English), question to the text, Communicative and grammatical exercises to consolidate the studied material, grammar block, means of stylistic speech clarification. The resulting work of lecturers of the Department of Language Training Foreign Citizens of Sumy State University became the creation of a textbook "Ukrainian language as a language of professional study" (by A. Sylka) [15]. The limited amount of study load (40 hours of practical classes) determines the intensive nature of the course. Its aim is to form the motivation of students who receive medical education in Ukraine in English, to study Ukrainian language. For medical students, the study of the Ukrainian language is relevant for understanding at least the basic notions of medical records, which are also conducted in the state language in Ukraine. Elementary knowledge of the Ukrainian language is required for foreign students and for social and cultural adaptation in Ukraine. Therefore, the textbook contains some information on geography, history, culture of Ukraine.

The experience of foreign teaching for the students of medical specialties, proved the efficiency of using stage of interactive methods, especially on the primary level (brainstorming, case method, critical thinking method, quiz, blitz survey, mapping technology). For the students with the high speaking level activity "gamified training platforms" and "real to life clinical scenarios" are recommended [2]. Multimedia presentations in the Power Point program, video tutorials, blogs, cultural themes, are proposed by the typical Ukrainian language program. It helps to prepare foreign medical students for further practical study.

Conclusions

Consequently, for tutors and lecturers it is important to take into account the general level of students' culture, national peculiarities of education, historical traditions, worldview, and the idea of the future profession the implementation of the socio-cultural component in the process of adaptation and preparation of foreign medic students. Preparing foreign students for Ukrainian is an important factor in socio-cultural adaptation and integration into the educational environment, as well as the formation of stable skills and abilities of successful linguistic communication, but also for further professional activity. Involving of the ideas of praxeology it makes possible to build the educational process on the principles of optimality and efficiency. An important introduction and the provisions of the cross-cultural approach, which involves a comparison of the value-normative system (traditions, customs, ceremonies, holidays, art) and linguistic, within which it considers distinctive and similar features on the phonetic, lexical, morphological and syntactic levels between native language and Ukrainian.

Socio-cultural component, which is appropriately included in the educational process of language disciplines, helps to create optimal conditions for the socio-cultural adaptation of future medical specialist.

REFERENCES

1. International conference "Current issues educating international students in Ukraine in the 2017-2018 university year". (2017). Retrieved from : <http://studyinukraine.gov.ua/mizhnarodna-konferenciya-aktualni-pitannya-navchannya-inozemciv-v-ukraini-u-2017-2018-navchalnomu-roci-kiiv-24-25-kvitnya/>

2. LiseMcCoy, Joy H. Lewis, David Dalton, Gamification and Multimedia for Medical Education: A Landscape Review. Retrieved from: https://www.cecility.com/aoa/jaoa_mag/2016/jan_16/22.pdf
3. The National Strategy of Education Development in Ukraine until 2021. Retrieved from: http://www.kmu.gov.ua/control/en/publish/article?art_id=245571537&cat_id=244314975
4. Ukrainian State Center of International Education. Retrieved from: <http://intered.com.ua>
5. Андреев В. (1993) Предисловие к русскому изданию // Пщоловский Т. Принципы совершенной деятельности: (Введение в праксеологию) [Principles of perfect activity (Introduction to praxeology)]. К. Ин-т праксеологии, 5-15 р.
6. Концепція мовної освіти іноземців у вищих навчальних закладах України. [The Concept of language education of foreigners in higher education institutions of Ukraine]. Retrieved from: http://osvita.ua/doc/files/news/132/.../Concept_L_education.doc (in Ukrainian).
7. Котарбинский Т. (1975) Трактат о хорошей работе [A treatise on good work]. М.: Экономика, 271 р. (in Russian).
8. Міністерство освіти і науки України [The Ministry of Education and Science of Ukraine]. (2014). Проект Концепції розвитку освіти в Україні на період 2015–2025 років [The Project of Concept for the Development of Education in Ukraine for the period 2015-2025]. Retrieved from: <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1414672797/> (in Ukrainian).
9. Назаревич Л. Т., Гавдида Н. І. (2017). Українська мова для іноземців. Практикум [Ukrainian language for foreigners. Practicum]. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 188 р. (in Ukrainian).
10. Ніколаєва, С. Ю. (2003). Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання [Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment]. К.: Ленвіт, 273 р. (in Ukrainian).
11. Пальчикова, О. (2012). Проблема адаптації студентів-іноземців в українськомовному середовищі [The problem of adaptation foreign students in Ukrainian language environment] // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови. К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, Вип. 9, 220-224 р. (in Ukrainian).
12. Проскуркіна, Я. (2014). Допрофесійна підготовка іноземних абітурієнтів до навчання в медичних університетах [Pre-professional training of foreign entrants to study at medical universities] : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Київ, 23 р. (in Ukrainian).
13. Пщоловский, Т. (1993). Принципы совершенной деятельности: (Введение в праксеологию) [Principles of perfect activity (Introduction to praxeology)] . – К.: Ин-т праксеологии,, 271 р. (in Ukrainian).
14. Семенов, О. (2016). Соціокультурний компонент у підготовці іноземних студентів-медиків [Socio-cultural component in preparation foreign medic students], Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал , Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка., – № 6 (60), 87 р.
15. Силка, А. (2016). Українська мова як мова професійного навчання : навчальний посібник для іноземних студентів медичного профілю (з англійською мовою навчання) [Ukrainian language as a language of professional study: for foreign students medical profile (with English language of study)] пер. англ. А. В. Силки. – Суми : Сумський державний університет, 129 р. (in Ukrainian).
16. Указ президента України "Про забезпечення дальшого розвитку вищої освіти в Україні". (2008) [The Decree of the President of Ukraine "On Ensuring Further Development of Higher Education in Ukraine"]. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/857/2008> (in Ukrainian).
17. Указ президента України "Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні". (2005) [The Decree of the President of Ukraine "On Urgent Measures to Ensure the Functioning and Development of Education in Ukraine"]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1013/2005> (in Ukrainian).

ANDRAGOLOGICAL ASPECTS OF POSTGRADUATE EDUCATION OF NURSE SPECIALIST AS A PREREQUISITE OF PROFESSIONAL SKILLS DEVELOPMENT

Candidate of Pedagogical Sciences Sharlovykh Zoia

Ukraine, Zhytomyr city, Municipal Higher Educational Institution "Institute of Nursing of Zhytomyr city", Zhytomyr Regional Government, the Head of Post-Graduate Education of Junior Medical Experts

Abstract. The article analyzes the andragogical approaches to the organization of educational activities in the process of postgraduate education of undergraduate training courses for nurses specialists, which are carried out by higher medical educational institutions.

Andragogical approaches provide organization of educational process of practitioners of nursing in healthcare institutions on the basis of andragogical principles, the introduction of which contributes to the close interaction of theory and practice including the development of cognitive processes of the listener, development of his/her cognitive processes, which results in constant cultivation and growth of his/her personality, the ability to independently solve clinical predicted and non-standard situations, understanding the results of self-improvement through learning and systematic work on oneself; the desire for individualization and self-expression contributes to the growth of self-esteem, confidence in the performance of functional responsibilities, expands the forms of professional activity.

Conclusions are made on the necessity of a pedagogical experiment with the purpose of further substantiation of theoretical and methodical foundations of professional skills development of nursing specialists in the system of postgraduate education, including the andragogical aspect, in order to analyze the data obtained, to develop mechanisms for the practical application of research results.

Keywords: nurse specialist, andragogy, postgraduate education, lifelong professional development, professional skills.

Issue statement. Postgraduate education of nursing specialists is a specific form of adult education, which requires finding ways to optimize the educational process based on modern approaches and is conditioned by the reform of the medical and pedagogical science branches.

It is important to note that the high level of professional training of personnel, which would meet the needs of the population and would be able to satisfy the growing demand for medical services within the labor market, will stimulate healthcare institutions to providing high-quality services to citizens [9].

Research results. The priority of the development of nursing is the amplification of continuous education that will provide the industry with high-quality specialists on the basis of a competent approach [2]; society requires such a professional activity of a specialist, who seeks constant personal growth and development of professional skills [3].

Working on the issue of studying the professional skills of nursing specialists we have conducted an analysis of scientific sources that affect the andragogical aspects of pedagogical aspects of postgraduate education. Methodological basis of continuous education of adults is an andragogical approach. It's conceptual provisions and basis were researched by S. Vershlovsky, O. Dubaseniuk, S. Zmeev, V. Oliynyk, N. Protasova, G. Sukhobskaya, D. Chernilevsky.

Organizational issues of the development of pedagogy on andragogical and professional principles were investigated O. Antonova, O. Voznyuk, I. Zyazyun, N. Kuzmina, A. Markova, N. Nichkalo, N. Sidorchuk, S. Sysoeva, N. Protasova, N. Yakovets.

Thus, N. Protasova states that it is the andragogical component of the organization of postgraduate training of a specialist in the system of continuous and adult education that ensures the awareness of the need to attract the internal capacity of a specialist in order to meet his or her own need to be improved, relying on his/her capabilities in the pursuit of self development and professional growth [5].

This thesis is supported by N. Sidorchuk, who believes that during professional and pedagogical training, specialist should take into consideration his or her need for self-organization, self-determination and self-development. This approach will ensure the priority of individuality with the emphasis on personally-oriented learning, which, in its turn, will help to identify and establish the content of education, which, as a result, will be based on the capacity of professionals to this activity,

taking into account the level of development of personal qualities, that promote productive work of this type of activity [6].

According to A. Antonova, the use of the andragogical approach in postgraduate education of a specialist (medical specialty in particular) is conditioned by an objective need to take into account his or her own life- and professional experience as a specialist. A nurse is an adult with his/her own peculiarities (age, psychological and intellectual capabilities etc). Therefore, determining the capabilities and possibilities of adults to study is one of the key components of the psychological and pedagogical basics of adult education, which requires a detailed analysis of the physiological, social, domestic, production factors that promote or hinder the adult education process [1].

Education, contributing to the development of personality, which, in turn, will lead to the emergence of certain important qualities, which will determine the ability of the individual to impact the progress of human civilization; and without the purposeful mental development of a person as a specialist, his/her efficient and productive professional activity is next to impossible [7]. For a nursing specialist, the ability to display mercy, compassion, kindness, tolerance, predisposition to critical thinking, concentration and multipoint attention shifting, together with the ability to control his/her emotions, building a parity relationship with the patient, his/her family, colleagues, adhering to humanistic and moral and ethical principles are all prerequisites, thus, forming consequently, successful productive professional activity [10].

Postgraduate education of a nursing specialist requires close cooperation between a higher medical school and a real healthcare provider [9]. According to V. Garage, a social partnership as a connection of training with real service production process is an important component of an innovative approach to learning [2], which stimulates provision of high quality services in any field of human activity, including medicine [8]. The unity of scientifically grounded theoretical knowledge, preclinical and clinical practice contributes to systematic, consistent, confirmed personal and professional experience of work, accumulated on the basis of the andragogical principles of the components, which will ensure the creation of a prerequisite for the development of professional skills [9].

Conclusions. Consequently, continuous nurse education is based on conceptual andragogical approaches in the system of postgraduate training, which is due to the development of science and the reformation of healthcare.

Thus, the use and spread of andragogical technologies within the organization of postgraduate education, aimed at high-quality training of a nurse specialist through self-organization, self-education, the desire of improvement, use of his/her own and collective professional experience, awareness of the necessity for constant persistent self-improvement in order to replenish and keep up-to-date knowledge, will ensure conditions and fulfill requirements for the development of professional skills of nursing specialist.

The theoretical and methodological principles of professional skills development of nurses specialists in the system of postgraduate education on the basis of andragogical principles require further experimental substantiation.

REFERENCES

1. Antonova O.Ye., Shevchuk S.I. Andrahohichni zasady pidhotovky vchyteliv biolohiyi do rozvytku intelektual'noyi obdarovanosti starshoklasnykiv u pozashkil'nykh navchal'nykh zakladakh ekolohichnoho profilu // Andrahohichnyy visnyk: Naukove elektronne periodychne vydannya. – Vypusk 7. – 2016. – S. 89-97.
2. Harazha V. Vykorystannya suchasnoyi tekhniky v navchal'nomu protsesi – shlyakh do pidhotovky vysokokvalifikovanykh fakhivtsiv. / Osvita. Tekhnikumy, koledzhi. Navchal'no-metodychnyy zhurnal - #3 (38), 2015. – S.41-42.
3. Krasyl'nyk Yu. Andrahohichni umovy udoskonalennya navchal'noho protsesu v zakladakh pislyadyplomnoyi pedahohichnoyi osvity / Yu.Krasyl'nyk // Pislyadyplomna osvita v Ukraini. Navchal'no-osvitniy zhurnal – #1, 2014. – S.86-91.
4. Lasytsya T. S. Suchasni vymohy do vdoskonalennya pislyadyplomnoyi osvity molodshykh medychnykh spetsialistiv / Simeyna medytsyna. Naukovo-praktychnyy zhurnal dlya likariv zahal'noyi praktyky (simeynykh likariv) – #3 spetsvypusk, 2010. – S.5-6
5. Protasova N. H. Teoretychni osnovy navchannya derzhavnykh sluzhbovtiv u systemi pidhotovky ta pidvyshchennya kvalifikatsiyi: [navch. – metod. posib.] / N. H. Protasova. – K.: Vyd-vo UADU, 2000. – C. 38.

6. Sydorchuk N. H. Kul'turolohichni aspekty udoskonalennya pidhotovky profesiynykh kadrov v navchal'nykh zakladakh universytet's'koho typu / Problemy osvity: Nauk.-metod. zb. / Instytut innovats. tekhnolohiy i zmistu osvity MON Ukrainy. – K., 2015. – Vyp. 85. – S. 174-178.
7. Solohub A. I. Filosofs'ke rozuminnya sutnosti profil'noho navchannya starshoklasnykiv / Problemy osvity: Nauk.-metod. zb. / Instytut innovats. tekhnolohiy i zmistu osvity MON Ukrainy. – K., 2015. – Vyp. 85. – S. 186-194.
8. Svyrydyuk V. Z. Vyznachal'ni skladovi yakosti medychnoyi dopomohy ta perspektyvni pidkhody do yiyi udoskonalennya. Mahistr medsestrynstva. – Zhytomyr: FOP Shavlovs'ka H. S., 2015. – # 2(14) – S. 104-118.
9. Sharlovych Z. P. Poshuk shlyakhiv rozvytku profesiynoyi maysternosti molodshykh medychnykh spetsialistiv u pislyadyplomniy osviti. / Z. P. Sharlovych // Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho universytetu im. I.Franka. – Vyp. 3 (85). – Zhytomyr, 2016. – S. 157-161. – Elektronnyy resurs: rezhym dostupu: http://visnyk.zu.edu.ua/pdf/visnyk85_pedagog.pdf
10. Sharlovych Z.P. Formuvannya profesiynoyi maysternosti spetsialista medsestrynstva cherez poshukovo-doslidnyts'ki metody orhanizatsiyi navchannya yak kompetentnisnu skladovu pislyadyplomnoyi osvity / Z.P. Sharlovych // Proceedings of the International Scientific Conference "Topical Issues of Science and Education" (July 17, 2017, Warsaw, Poland). – Vol.5. – RS Global S. z O.O., Warsaw, Poland, 2017, – C.99-103.

ВПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО КОМП'ЮТЕРНОГО СЕРЕДОВИЩА У ПІДГОТОВКУ МАГІСТРІВ ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

¹к. п. н. Бацуровська І. В.,

¹к. т. н. Кириченко О. С.,

²к. п. н. Самойленко О. О.,

³к. п. н. Андрющенко Я. Е.

¹Україна, м. Миколаїв, Миколаївський національний аграрний університет, доцент кафедри електроенергетики, електротехніки та електромеханіки;

²Україна, м. Київ, Державний вищий навчальний заклад «Університет менеджменту освіти» НАПН України, старший викладач кафедри ВОС та ІКТ;

³Україна, м. Миколаїв, Миколаївський національний аграрний університет, старший лаборант кафедри управління виробництвом та інноваційною діяльністю підприємств

Abstract. The article deals with the implementation of the competently-oriented computer environment in training of Masters of engineering specialties. Competently-oriented computer environment is also considered as a mean of training, which is implemented in full-time and part-time education. The article also outlines the advantages of competently-oriented computer environment for Masters of engineering specialties, describes the main purpose of implementing competently-oriented computer environment in the traditional education system, observes the concept of distance course in terms of competently-oriented computer environment. This technology is considered as a set of pedagogical techniques based on the principles of open and computer training and active learning methods in communicating information and educational environment for the education of users distributed in space and time. Training seminars are used as methods for preparing lecturers for the implementation of competently-oriented computer environment in engineering disciplines in the learning process. The main components of competently-oriented computer environment and the requirements for creating engineering course are described.

Keywords: competently-oriented computer environment, course, training seminars, Masters of engineering specialties, distance learning course.

Актуальність. Процеси модернізації освіти спонукають до пошуку нових підходів в освітній діяльності. Автоматизація на основі застосування інформаційних технологій проникає у всі сфери життя сучасного суспільства, які пов'язані з використанням і переробкою інформації. Помітнішою стає тенденція до інформатизації сфери освіти та впровадження технології дистанційного навчання у підготовку магістрів інженерних спеціальностей: створюються електронні підручники з інженерних дисциплін, розробляються автоматизовані системи розрахунку, аналізу та проектування складних систем. Створення гнучкої і демократичної структури освіти мотивує професійний розвиток майбутніх фахівців. Потребують оновлення підходи щодо організації університетської освіти, розширюються функції вищих навчальних закладів за рахунок використання компетентісно-орієнтованого комп'ютерного середовища. Саме тому актуальною є проблема впровадження компетентісно-орієнтованого комп'ютерного середовища у підготовку магістрів інженерних спеціальностей в університеті.

Аналіз літературних джерел. Розробкою теоретичних основ дистанційного навчання займалися В. В. Олійник, В. Г. Бабенко, Ю. І. Капустін, Б. І. Шуневич, В. Ю. Биков та інші вчені. Питання практичного застосування дистанційного навчання розглядали В. М. Кухаренко, Л. Л. Ляхощка. Впровадження елементів дистанційного і комп'ютерного навчання вивчали М. І. Жалдак, Ю. В. Триус, О. В. Співаковський. Але впровадження компетентісно-орієнтованого комп'ютерного середовища у підготовку магістрів інженерних спеціальностей в університеті розглянуто недостатньо.

Мета статті: розглянути способи впровадження компетентісно-орієнтованого комп'ютерного середовища у підготовку магістрів інженерних спеціальностей в університеті.

Результати дослідження. У концепції розвитку дистанційної освіти в Україні дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірньою, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання. Перехід від традиційного навчання до активного самонавчання розширює функції університетської

освіти: поряд з навчанням створюється атмосфера відповідальності, можливості самостійно оновлювати знання і удосконалювати вміння, які виступають у ролі тренерів.

Входження магістрів інженерних спеціальностей в структуру єдиного світового освітнього простору значно полегшується за рахунок розвитку локальних комп'ютерних систем та Інтернету, розвитку й упровадження компетентнісно-орієнтованого комп'ютерного середовища. Зазначені технології надають педагогічним працівникам можливість розвивати творчі та інтелектуальні здібності шляхом відкритого і вільного використання електронних освітніх ресурсів. За допомогою даних технологій підготовка магістрів інженерних спеціальностей розширює свої можливості.

Під компетентнісно-орієнтованим комп'ютерним середовищем можна розуміти сукупність педагогічних технологій, що базується на принципах відкритого і комп'ютерного навчання та активних методах навчання у спілкуванні в інформаційно-освітньому просторі, для організації освіти користувачів, розподілених у просторі і часі. Впровадження компетентнісно-орієнтованого комп'ютерного середовища в навчальний процес магістрів інженерних спеціальностей полегшує доступ до інформації і відкриває можливість варіативності навчальної діяльності, її індивідуалізації та диференціації, дозволяє по-новому організувати взаємодію всіх суб'єктів навчання [5]. У зв'язку з реформуванням освіти у вищих навчальних закладах активно розробляється концепція електронного навчання (e-learning), що передбачає розробку різних технологій, у тому числі технології змішаного навчання (blended learning). Основна мета реалізації blended learning полягає в об'єднанні переваг технологій традиційного очного та дистанційного навчання. Технології змішаного навчання активно використовують більшість західних університетів. В Україні використання компетентнісно-орієнтованого комп'ютерного середовища в сучасному освітньому просторі, зокрема у підготовці магістрів інженерних спеціальностей, також є актуальним [11]. Це зумовлено тим, що вони вдосконалюють систему освіти і роблять ефективнішим навчальний процес.

Окреслимо переваги впровадження компетентнісно-орієнтованого комп'ютерного середовища у підготовку магістрів інженерних спеціальностей:

- гнучкість – можливість викладення матеріалу курсу з урахуванням підготовки та здібностей магістрів інженерних спеціальностей. Це досягається створенням альтернативних сайтів для одержання більш детальної або додаткової інформації з незрозумілих тем з інженерних дисциплін, а також низки питань–підказок тощо;
- актуальність – можливість упровадження новітніх педагогічних, психологічних, методичних розробок у підготовку магістрів інженерних спеціальностей;
- зручність – можливість навчання магістрів інженерних спеціальностей у зручний час, у певному місці, здобуття освіти без відриву від основної роботи, відсутність обмежень у часі для засвоєння матеріалу з дисциплін за фахом;
- модульність – розбиття матеріалу на окремі функціонально завершені теми з дисциплін за фахом, які вивчаються у міру засвоєння і відповідають здібностям окремого студента магістратури або групи загалом;
- економічна ефективність – розширення можливостей навчання, завдяки ефективному використанню навчальних приміщень, полегшеному коригуванню електронних навчальних матеріалів з інженерних дисциплін та мультимедіа до них;
- можливість одночасного використання великого обсягу навчальної інформації будь-якою кількістю магістрів інженерних спеціальностей;
- інтерактивність – активне спілкування між магістрами групи і викладачем, що значно посилює мотивацію до навчання, поліпшує засвоєння матеріалу;
- більші можливості контролю якості навчання з інженерних дисциплін, які передбачають проведення дискусій, чатів, використання самоконтролю, відсутність психологічних бар'єрів;
- відсутність географічних кордонів для вивчення дисциплін з фаху. Різні навчальні курси можна вивчати в різних навчальних закладах світу [3].

В основу впровадження компетентнісно-орієнтованого комп'ютерного середовища у підготовку магістрів інженерних спеціальностей покладено дистанційний курс. До початку навчання викладачі розробляють дистанційні курси з дисциплін за фахом, які викладають. В процесі навчання курси можуть змінюватися і доповнюватися. Кожний викладач має можливість сам вирішувати, як буде виглядати навчальний контент курсу і які мультимедійні елементи в ньому доцільно застосовувати. Міра і спосіб використання комп'ютерних технологій при підготовці дистанційного курсу значно впливає на ефективність його засвоєння. Світовий досвід показує, що використання динамічних об'єктів для створення наочних моделей

процесів, адаптивне моделювання магістра інженерної спеціальності в багатьох випадках значно підвищує навчальний ефект.

Курс розбивається на розділи, які потрібно проходити у визначений час. За матеріалом розділів викладачі створюють і призначають тести і завдання, які також потрібно вчасно проходити. Викладач має можливість призначати спеціальні перевірочні тести за відповідними розділами курсу, призначати завдання для підгруп студентів магістратури інженерних спеціальностей. Взаємодія між суб'єктами системи компетентісно-орієнтованого комп'ютерного середовища здійснюється за допомогою системи індивідуальних гостьових книг, тематичних форумів та чатів а також електронної пошти. Для організації ефективної підготовки магістрів інженерних спеціальностей на основі технологій дистанційного навчання необхідна систематична робота у компетентісно-орієнтованому комп'ютерному середовищі як студента магістратури, так і викладача майже кожного дня на протязі всього терміну навчання [3].

З метою підготовки викладачів університетів до створення та використання компетентісно-орієнтованого комп'ютерного середовища з фахових дисциплін в очному навчальному процесі пропонується ряд семінарів. Семінари проводяться у декілька декад. Кожна декада передбачає навчання не більше сорока учасників. Науково-педагогічним працівникам пропонують лекційні заняття та ряд групових та індивідуальних консультацій.

Метою семінарів є сформовані у науково-педагогічних, педагогічних працівників та допоміжного персоналу знання, вміння і навички створення дистанційних курсів з інженерних дисциплін та використання компетентісно-орієнтованого комп'ютерного середовища в навчальному процесі, формування елементів інформаційної культури.

Структура програми семінарів містить шість модулів, які пов'язані між собою навчальними цілями, логікою викладення і вивчення навчального матеріалу. Зміст кожного модуля носить прикладний характер і орієнтований на навчальну діяльність науково-педагогічних, педагогічних працівників та допоміжного персоналу, у процесі якої вони узагальнюють, оновлюють та розширюють набуті теоретичні знання, удосконалюють свої практичні уміння роботи з навчальними веб-ресурсами та у мережі Інтернет.

По завершенню семінарів науково-педагогічні працівники мають сформовані знання, уміння та навички за такими напрямками:

- стратегія і пріоритетні напрями розвитку системи вищої освіти, зокрема її інформатизації та методи впровадження компетентісно-орієнтованого комп'ютерного середовища у підготовку магістрів інженерних спеціальностей, зокрема власностворених дистанційних курсів з дисциплін за спеціальністю в освітню галузь;

- можливості використання компетентісно-орієнтованого комп'ютерного середовища у професійній діяльності та особливості підготовки та розміщення інформаційних та навчально-методичних матеріалів інженерного напрямку у компетентісно-орієнтованому комп'ютерному середовищі;

- інноваційні підходи та технології в освіті та застосування компетентісно-орієнтованого комп'ютерного середовища для реалізації професійних ідей.

- Результатом продуктивного проходження ряду семінарів є наявність сформованого науково-педагогічним працівником університету дистанційного курсу хоча б з однієї дисципліни за фахом за встановленими вимогами. Окреслимо критерії оцінки дистанційних курсів з інженерних дисциплін:

- загальний вигляд дистанційного курсу з дисципліни, що включає в себе естетичний вигляд блоків курсу, наявність блоку «Загальні відомості про курс», де представлено презентацію викладача або курсу, аудіовізуальне звернення викладача та текстовий вступ до дисципліни. Кожен блок дистанційного курсу з дисципліни за фахом повинен мати назву теми чи модуля, містити візуальне зображення до тематики модуля, відповідні лекції, практичні та лабораторні роботи даного модуля; тестування, та можливу іншу інформацію, для вивчення теми модуля у презентабельному вигляді;

- загальний вигляд лекцій дистанційного курсу з інженерних дисциплін. Кількість лекцій курсу має співпадати з кількістю лекцій навчального плану. Кожна лекція має містити не менше 3 частин, між якими є питання для рефлексії. Кожна частина лекції має супроводжуватись цифровими зображеннями, блок-схемами, аудіофайлами, відеофрагментами, тощо;

- загальний вигляд подання практичних та лабораторних робіт у дистанційному курсі з дисципліни за фахом. Їх кількість має співпадати з кількістю практичних і лабораторних робіт поданих у навчальному плані. Кожна із зазначених робіт має містити не менше трьох частин, між якими є питання для рефлексії, і має супроводжуватись графічними і цифровими зображеннями, блок-схемами, аудіофайлами, відеофрагментами, тощо;

– організація роботи тематичних форумів дистанційного курсу з дисципліни за фахом. У дистанційному курсі має бути не менш як по одному форуму до кожного тематичного блоку. Робота у форумах має бути апробована не менш як 25 студентами;

– організація роботи вікі дистанційного курсу з дисципліни. У курсі має бути не менш як по одній вікі сторінці до кожного тематичного блоку. Робота у вікі має бути апробована не менш як 25 студентами;

– організація роботи у щоденниках дистанційного курсу з дисципліни. У курсі має бути не менш як по одному щоденнику до кожного тематичного блоку. Робота у щоденнику має бути апробована не менш як 25 студентами;

– глосарій дистанційного курсу з дисципліни має містити не менш як 50 термінів;

– тестовий контроль дистанційного курсу з дисципліни. Створення тестового банку має містити не менш як 100 питань. До кожного тематичного блоку має бути сформований тест за фахом.

Висновки. Таким чином, впровадження компетентісно-орієнтованого комп'ютерного середовища у підготовку магістрів інженерних спеціальностей може значно полегшити навчальний процес та розширити можливості навчання. Розроблений за відповідними вимогами дистанційні курси з інженерних дисциплін органічно можуть як доповнювати очний навчальний процес так і замінювати його на дистанційних етапах навчання. Підготовка науково-педагогічних працівників університетів до створення та використання таких курсів в очному навчальному процесі є невід'ємною частиною навчального процесу в університеті. А підтримка навчального процесу за допомогою компетентісно-орієнтованого комп'ютерного середовища зможе покращити якість засвоєння навчального матеріалу та забезпечити органічне впровадження технологій дистанційного навчання у підготовку магістрів інженерних спеціальностей в університеті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабенко В. Г. Дистанційне навчання — від теорії до практики [Електронний ресурс] / Бабенко В. Г., Бабенко О. М. // Праці Таврійського державного агротехнологічного Університету : збірник науково-методичних праць. — Мелітополь: ТДАТУ, 2009. — № 13. — Режим доступу до збірника: http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Ptdau/2009_13/data_2009/6.pdf

2. Биков В. Ю., Кухаренко В. М., Сиротенко Н. Г., Рибалко О. В., Богачков Ю. М., Технологія створення дистанційного курсу: Навчальний посібник / За редакцією В. Ю. Бикова та В. М. Кухаренка — К.: Міленіум, 2008 — 244 — 259с.

3. Дистанційна освіта // Інформаційно-аналітичний портал про вищу освіту в Україні та за кордоном [Електронний ресурс] — Режим доступу URL: <http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/pro>

4. Жалдак М. І. Інформатизація навчального процесу та удосконалення змісту освіти. «Науково-педагогічні проблеми підготовки вчителя у ВУЗі» // Матеріали міжвузівської наук.-практ. конф., присвяченої 70-річчю Київського державного педагогічного інституту ім. О. М. Горького (31 жовтня — 1 листопада 1990р.). — К.: КДПІ, 1991, — С. 168-169. (співавт. А. Г. Олійник).

5. Капустин Ю. И. Педагогические и организационные условия эффективного сочетания очного обучения и применения технологий дистанционного образования: автореф. дис. на соискание науч. степени доктора пед. наук: спец. 13.00.02 — «Содержание и методика преподавания» / Ю. И. Капустин. — М., 2007. — 45 с.

6. Кухаренко В. М. Дистанційне навчання: Умови застосування. Дистанційний курс: навч. посібник / за ред. В. М. Кухаренко, 3-є вид. / В. М. Кухаренко, О. В. Рибалко, Н. Г. Сиротенко — Харків: НТУ «ХПШ», «Торсінг», 2002. — 320 с.

7. Ляхощка Л. Л. Концептуальні засади модернізації дистанційного навчання в системі післядипломної педагогічної освіти (університетський досвід) / Нова педагогічна думка : науково-методичний журнал. — № 2 (74). — 2013. — С. 52-57

8. Олійник В. В. Концепція дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників / В. В. Олійник. — К.: ЦППО, 1999. — 14 с.

9. Співаковський О. В. Теорія й практика використання інформаційних технологій у процесі підготовки студентів математичних спеціальностей: Монографія. — Херсон: Айлант. — 2003 - 229 с.

10. Триус Ю. В. Інноваційні інформаційні технології у навчанні математичних дисциплін // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» / Серія «Інформатизація вищого навчального закладу». — Львів, 2012. — Випуск №731. — С. 76-81.

11. Шуневич Б. І. Тенденція розвитку складових частин організації дистанційного навчання / Б. І. Шуневич // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». — Львів: Видавництво ЛНУ, 2009. — № 653. — С. 231–239 (Інформаційні системи та мережі).

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ-СТРАХОВИКІВ: ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

Волошина А. П.

Україна, м. Київ, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», пошукач кафедри педагогіки та психології, Заступник Голови Правління ПАТ СК «Еталон-Поліс»

Abstract. The article gives an overview of scientific and methodological achievements and give examples of investigation and experimental work on the formation of a culture of professional communication of future managers-insurers taking into account the praxeological approach.

The components of the culture of professional communication of future managers-insurers are defined: motivational-praxeological, cognitive-speech, emotional-regulatory, organizational-praxeological.

Methods used: analysis and synthesis, comparison, systematization, generalization, observation, conversation, questionnaires, testing, method of expert evaluations, methods of mathematical statistics.

Keywords: manager-insurer, culture of professional communication, professional communication, communicative activity, linguistic personality, training.

Постановка проблеми. Перехід до ринкової економіки і ринкових відносин, активне формування інфраструктури ринку, лібералізація національних економічних зв'язків, глобалізація економіки – ці зміни детермінували нові вимоги до менеджерів-страховиків. Такі фахівці відіграють важливу роль в економічному розвитку країни. Страхування як складова фінансової системи країни забезпечує перерозподіл ризиків в економіці, формує сприятливе для розвитку підприємництва зовнішнє середовище, знижує загальний рівень ризику.

Закономірно, що сфера страхування потребує підготовки фахівців, які володіють ґрунтовними знаннями у фінансово-господарській, страховій, банківській, торгівельно-економічній галузі та є психологічно готовим здійснювати професійну діяльність, мобільно реагуючи на зміни у сфері грошових, фінансових і кредитних відносин. Вимоги роботодавців актуалізують такі професійно важливі якості менеджерів, як «творчий та аналітичний стиль мислення, емоційна стабільність і самовладання, здатність генерувати нове вирішення нестандартних виробничих ситуацій і практичних задач, усвідомлення культурних зразків професії» [10].

Визначальними у досягненні фахового успіху, зазначають О. Семенов, А. Семенов [11], є вміння аргументовано будувати усне і писемне, вербальне й невербальне професійно-ділове спілкування з урахуванням норм сучасної української літературної мови, здійснювати взаємообмін набутим досвідом, досягати взаєморозуміння між партнерами. Культура професійного спілкування сприяє ефективності вирішення професійних завдань. Однак, як показує аналіз проведеної нами дослідно-експериментальної роботи, формуванню культури професійного спілкування менеджерів-страховиків у вищих економічних навчальних закладах увага приділяється недостатньою мірою. Часто ректоратом вважається, що оволодіння професійною комунікацією і мовою фаху відбувається автоматично, під час опанування навчальних дисциплін. Невміння моделювати і самопроектувати професійне спілкування загалом негативно впливає на якісні зміни в економіці держави. З огляду на це процес формування культури професійного спілкування майбутніх менеджерів економічного профілю у вищих економічних навчальних закладах набуває особливої актуальності.

Сприяє цьому застосування положень праксеології (грец. *praktikos* – діяльний і *logos* – слово, вчення), науки, яка вивчає досконалу людську діяльність, її стратегію, тактику й системи дій, покликана формувати потребу людини в розвитку власних сутнісних сил, потенцій і здібностей, гуманізації праці, виробляючи в неї раціональну систему внутрішніх мотивів до активної перетворювальної діяльності й засвоєння соціального досвіду [1, с.15]. Залучення праксеологічного підходу дозволяє вибудовувати фахову діяльність на засадах доцільності, оптимальності та більшої ефективності, а мовно-фахову підготовку майбутніх менеджерів-страховиків як фахівців «інноваційного типу мислення та культури».

Ступінь дослідженості проблеми. Аналіз наукових джерел засвідчує, що феномен професійного спілкування розглядається філософами, лінгвістами, педагогами (М. Бубер,

М. Бахтін, Г. Батищев, М. Хайдегер, К. Ясперс та ін.). Питання мовної культури у професійній сфері досліджують З. Бакум, В. Гордієнко, І. Дорож, О. Семенов, О. Сербенська, Л. Струганець, С. Хоцькіна, та ін., підготовку фахівців у сфері страхування - І. Рибкін, І. Астахова, Н. Возненко, А. Князев та ін. Разом з тим питання формування культури професійного спілкування майбутніх менеджерів-страховиків з урахуванням сучасних підходів, зокрема праксеологічного підходу, не набуло достатнього відображення в наукових джерелах.

Мета статті: У межах статті окреслимо деякі риси професійної мовної особистості майбутніх менеджерів-страховиків, схарактеризуємо специфіку формування культури професійного спілкування майбутніх менеджерів-страховиків з урахуванням праксеологічного підходу.

Основний текст. Аналіз професійних текстів і професійного економічного мовлення переконує у відповідності структури мовної особистості менеджера цілісній структурі мовної особистості, яку запропонував Ю. Караулов [3]. Структурні компоненти – лексикон, тезаурус, прагматикон визначають етапи формування мовної особистості майбутніх менеджерів-страховиків.

Для менеджера-страховика важливим є третій, прагматичний рівень, або рівень діяльнісно - комунікативних потреб, що визначається пізнавальною діяльністю, інтелектуальною сферою, зумовлюється специфікою економічного дискурсу в соціально-прагматичному руслі. Характерні риси прагматичного рівня – створення власного ідіостилу: страховик готує пропозиції, контракти, пише економічні звіти тощо). Для розвитку менеджера-страховика як мовної особистості вагому роль відіграє широкий економічний кругозір, фінансова та страхова компетентність, основою якої слугують знання не лише фінансового ринку, організації та управління підприємствами, проведення аудиту та ведення обліку фінансової документації, а й з історії, української та зарубіжної літератури, іноземної і, безумовно, рідної, української мови. В основу фінансової поведінки покладена мовленнєва поведінка, що має відповідати нормам соціально-професійної взаємодії і передбачає володіння уміннями налагоджувати контакт зі співрозмовниками, виявляти професійний підхід до вирішення поставлених комунікативних завдань. Важливими комунікативними ознаками професійного спілкування менеджера-страховика є змістовність, точність, логічність, правильність, переконливість, стислість викладу думок, доказовість, коректність та доречність уживання термінів, насиченість інформацією, чистота мови, виразність дикції, милозвучність. Формування мовної особистості майбутнього менеджера – страховика знаходиться під впливом різноманітних соціальних і ситуативних факторів, соціального статусу, позиції «продавець – покупець», «гроші – товар», «договір-премія», «ризик-виплата», мовної моди у сфері економічного спілкування.

Розглянемо положення сучасних підходів до формування культури професійного спілкування майбутніх менеджерів-страховиків. Зазначимо, що поняття «підхід» означає вихідну позицію, що складає основу дослідницької діяльності. *Системний підхід* забезпечує можливість розробляти цілісні інтеграційні моделі; виявляти основні функції, елементи, компоненти та їх зв'язки і відношення; системотвірні фактори та умови функціонування. Формування системного мислення, сприяє умінню варіативно будувати і коригувати професійну діяльність, віднаходити оптимальні поєднання педагогічних засобів, форм і методів роботи [12].

Загальною ідеєю *компетентнісного підходу* є компетентнісно-орієнтована освіта, що спрямована на комплексне засвоєння знань та способів практичної діяльності, завдяки яким людина успішно реалізує себе в різних галузях своєї життєдіяльності [7,с.60]. Специфіка компетентнісного підходу до професійної комунікативної підготовки майбутніх менеджерів-страховиків полягає в тому, що засвоюються не «готові знання», а «прослідковуються умови походження даного знання». Критерієм якості такої підготовки виступає культура професійного спілкування випускників як інтегральна особистісна якість, сукупність знань, задатків, умінь, що зумовлюють готовність до професійної комунікативної діяльності.

Важливий у процесі формування культури професійного спілкування майбутніх менеджерів-страховиків *особистісний підхід* як базова ціннісна орієнтація. *Праксеологічний підхід*, застосований в освітньому процесі, сприяє інноваційності підготовки майбутніх фахівців. Польський філософ і логік Т. Котарбінський у книгах "Принципи хорошої роботи" (1946) і "Трактат про хорошу роботу" (1955) окреслив сутність праксеології як дисципліни, що синтезує дані різних наук, які відносяться до організації праці. Основним завданням праксеології дослідник убачав аналітичний опис техніки, елементів і форм раціональної діяльності, зокрема у вигляді системи загально технічних рекомендацій і застережень стосовно професійної індивідуальної та колективної діяльності [5]. І. Колеснікова і Є. Тітова вважають, що «педагогічна праксеологія розкриває не лише оптимальний образ дій, але й необхідний

образ думок про дію. Ця наука розповідає не лише про те, що й як необхідно роботи педагогу, але й про те, як раціонально думати, щоб добре працювати» [4 с. 12]. У дослідженні керуємося такою *терміносистемою педагогічної праксеології*: «якість», «успішність», «продуктивність», «результативність», «ефективність».

Узагальнення позицій щодо сутності поняття «культура професійного спілкування» і наукових підходів щодо формування цієї інтегративної динамічної якості дає змогу окреслити компоненти культури професійного спілкування майбутніх менеджерів-страховиків: *мотиваційно-праксеологічний*: мотиви, які визначають характер і успішність взаємодії з партнерами, бажання оволодіти культурою професійного спілкування; емпатія, товариськість, цінності успішної дії; *когнітивно-мовленнєвий*: володіти знаннями про сутність професійного спілкування; вільно володіти мовленням, реалізувати його комунікативні якості; приймати, переробляти, передавати професійну інформацію; володіти мовленнєвим етикетом; *емоційно-регулятивний*: володіти технікою психофізичної саморегуляції, використовувати прийоми розрядки негативних емоцій, адекватно сприймати та розуміти емоційні стани та поведінку партнерів зі спілкування; створювати приємний клімат у спілкуванні з партнерами; привертати увагу й формувати необхідне для ситуації спілкування позитивні враження про себе; *організаційно-праксеологічний*: займати адекватну позицію в ситуаціях професійного спілкування, проявляти у ньому ініціативність, володіти культурою слухання, встановлювати емоційний та діловий контакти, впливати на поведінку, наміри, установки, рішення, активність партнерів зі спілкування.

Перевірку сформованості культури професійного спілкування майбутніх менеджерів-страховиків було проведено у ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», «Українська банківська академія» (м. Суми) зі складу студентів 2-3 курсів факультету управління персоналом, соціології та психології (спеціальність управління персоналом). Для досягнення поставленої мети і перевірки гіпотези дослідження було використано такі методи, як аналіз і синтез, порівняння, систематизація, узагальнення, спостереження, бесіди, анкетування, тестування, метод експертних оцінок, методи математичної статистики.

Як показує досвід, ефективною формою підготовки майбутніх менеджерів до професійного спілкування є проведення семінарських, практичних та індивідуальних занять. Ураховували досвід вищих навчальних закладів економічного профілю. Так, у Харківському національному економічному університеті фахівці читають курс «Етика ділового спілкування». Заняття, як свідчить педагогічне спостереження, спрямовані на формування у студентів навичок критичного мислення; оволодіння ораторською майстерністю, майстерністю полеміки та суперечки на основі знань риторичного інструментарію і правил М.Т. Цицерона; майстерністю використання емоцій і жестів під час передачі певної інформації; уміннями взаємодії на основі знань національних особливостей ділових культур та дотримання протоколу в діловому світі; вивчення учасниками комунікацій принципів прийняття спільних рішень та дотримання правил переходу до переговорів - задоволення інтересів сторін, а не утвердження власної позиції; умінь дотримуватись ділового етикету [8].

В Одеському державному економічному університеті для майбутніх фахівців економічної сфери, як показує проведений нами аналіз, розроблено програми навчальних дисциплін «Етика ділового спілкування» та «Психологія й етика ділового спілкування». На особливу увагу заслуговують практичні заняття з «Основ ділового етикету». На таких заняттях студенти оволодівають методами раціональної роботи з телефоном, знайомляться з типами ділових листів та порядком їх оформлення, вивчають зміст поняття «ділові переговори» та оволодівають навичками ведення ділових суперечок як видом ділового спілкування, навчаються тактичним прийомам проведення переговорів, технікам ведення переговорного процесу [9].

Проведена дослідно-експериментальна робота засвідчила: з-поміж ефективних методів формування культури професійного спілкування можна відзначити методи «мозкової атаки», «евристичних питань», «круглого столу». «Мозкова атака», або брейксторм — це метод розв'язування невідкладних завдань за обмежений час. Метод мозкової атаки доречний у різних формах діяльності: в роботі з малими групами, командами, великими групами («гра з глядачами»), в індивідуальній роботі. Кейс-метод передбачає розгляд виробничих ситуацій у страховій компанії, у банку, складних конфліктних випадків, проблемних ситуацій, інцидентів у процесі ведення переговорів.

Одним із ефективних і дієвих методів формування культури професійного спілкування менеджерів економічного профілю, розвитку кращого сприймання партнера зі спілкування,

розуміння його потреб, здійснення на нього певного впливу залежно від мети спілкування є спеціально розроблений тренінг. В основу тренінгів зазвичай покладено аналіз ситуацій професійної діяльності. Мету тренінгів активного слухання, стресостійкості, вербальної комунікації) передбачаємо в опануванні специфічних знань, у формуванні умінь і навичок ефективно виконувати конкретні мислительні операції, лаконічно, процесуально доцільно формулювати запитання, уважно слухати відповіді, уточнювати, вести перемовини, дотримуючись тактовності, об'єктивності, толерантності, аргументувати, переконувати, застосовувати комунікативні тактики економічного спілкування. Для збагачення професійного досвіду спілкування важливим є тренінг на чіткість артикуляції звуків, тренування інтонації, уміння управляти мімікою і жестами. Здійснюємо це шляхом аналізу фахових відеоматеріалів, художніх текстів, звітних матеріалів виробничої практики [2]. Перший блок такого тренінгу включає: освоєння майбутніми менеджерами-страховиками певних умінь у галузі психотехніки (управляти своїм психічним станом та викликати творче самопочуття, спрямовувати й зосереджувати увагу на потрібному об'єкті, мати розвинуту увагу); оволодіння технікою мовлення. Другий блок спрямований на формування культури ділового мовлення.

З метою формування в майбутніх менеджерів-економістів умінь управляти своїм психічним станом та створювати робоче самопочуття, у процесі тренінгу студентам пропонуємо вправи на: релаксацію та оволодіння технікою розслаблення м'язів; формування умінь управляти своїм фізичним станом та викликати робоче самопочуття; оволодіння впевненістю у собі та позитивної настанови щодо майбутнього спілкування; оволодіння шляхами психоемоційного настроювання на професійне спілкування та корекцію самопочуття у процесі такого спілкування.

Залучаємо майбутніх менеджерів до роботи над технікою мовлення, постановкою голосу, що доцільно розглядати як перший етап у освоєнні ними мовленнєвої майстерності. Компонентами техніки мовлення є мовленнєве (фонаційне) дихання, голос та дикція, саме тому для їх формування та корекції пропонуємо систему вправ на розвиток м'язів мовленнєвого апарату.

Значну увагу приділяємо виправленню недоліків у мовленні й оволодінню уміннями відбирати найбільш точний, стилістично виразний та довершений варіант мовлення. Під час виконання вказаних завдань експерти із числа студентів сліdkували за реалізацією діалогів та аналізували їх (використовували критерії нормативності та комунікативної доцільності мовлення).

У процесі реалізації другого етапу тренінгу з формування культури професійного спілкування майбутніх менеджерів передбачали навчання за такими модулями: "Самопрезентація менеджера-економіста", "Передача інформації", "Слухання й розуміння партнера зі спілкування", "Установлення контакту в професійному спілкуванні", "Ведення групової дискусії".

Як засвідчують результати, розроблені нами вправи сприяють формуванню в майбутніх менеджерів умінь використовувати прийоми установлення зворотного зв'язку у спілкуванні (розпитування, перефразування, відбиття почуттів й резюмування), сприяють оволодінню навичками активного рефлексивного слухання, розумінню партнера зі спілкування, удосконаленню уміння приймати та передавати професійну інформацію.

Під час проведення другого етапу тренінгу здійснювали перехід до моделювання управлінських ситуацій, що передбачав реалізацію модуля «Установлення контакту у професійному спілкуванні». Мета роботи: формування в майбутніх менеджерів умінь впливати на поведінку, наміри, установки, думки, активність партнерів зі спілкування; встановлювати емоційний та діловий контакти.

Дослідно-експериментальна робота забезпечувалася завдяки дотримання педагогічних умов: використання форм і методів інтерактивного навчання, створення рефлексивного середовища у навчальному процесі вищих економічних навчальних закладів.

Для здійснення кількісно-якісної оцінки отриманих результатів досліджень використовувався програмний засіб загального призначення MS Excel. Для вирішення питання статистичної достовірності відхилень середніх значень двох вибірок (експериментальна та контрольна групи до експерименту та після нього) використовувався *t*-критерій Ст'юдента [6].

Результати дослідження показали ефективність використаних методів. Так, серед студентів ЕГ значно зменшилась кількість тих, хто має негативну мотивацію (з 17,2 % студентів до 6,4% студентів) та тих, які характеризувались мотивом влади (з 35,2% студентів до 21,5% студентів) та мотивом самоутвердження (з 44,3% студентів до 19,9% студентів). Зросла кількість студентів ЕГ, для яких характерні мотиви ідентифікації з іншими (з 6,5% до 14,1%); процесуально-змістові мотиви (з 17,8% до 28,7%); мотиви саморозвитку (з 25,1% до 36,2%) та мотиви афіліації (з 30,1% до 44%); мотиви досягнення (з 42,1% до 52,4%).

Висновки. Сфера страхування на сьогодні потребує підготовки фахівців, які володіють ґрунтовними знаннями у фінансово-господарській, страховій, банківській, торгівельно-економічній галузі та є психологічно готовим здійснювати професійну діяльність, мобільно реагуючи на зміни у сфері грошових, фінансових і кредитних відносин. Визначальними у досягненні фахового успіху є вміння аргументовано будувати усне і писемне, вербальне й невербальне професійно-ділове спілкування з урахуванням норм сучасної української літературної мови.

Узагальнення позицій щодо сутності поняття «культура професійного спілкування» і наукових підходів щодо формування цієї інтегративної динамічної якості дає змогу окреслити компоненти культури професійного спілкування майбутніх менеджерів-страховиків: *мотиваційно-праксеологічний, когнітивно-мовленнєвий, емоційно-регулятивний, організаційно-праксеологічний.*

Залучення праксеологічного підходу дозволяє вибудовувати формування культури професійного спілкування майбутніх менеджерів-страховиків представлено як складний динамічний процес, що потребує цілісної системи роботи, систему взаємопов'язаних дій викладачів і студентів на засадах доцільності, оптимальності та більшої ефективності, а мовно-фахову підготовку майбутніх менеджерів-страховиків як фахівців «інноваційного типу мислення та культури».

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В. Предисловие к русскому изданию / В. Андреев // Пщоловский Т. Принципы совершенной деятельности : (Введение в праксеологию). – К. : Ин-т праксеологии, 1993. – С. 5–15
2. Волошина А. Тренінг з формування культури професійного спілкування майбутніх менеджерів/ А. Волошина, авторський посібник – КНЕУ, К.: 2008.-48с)
3. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. – М.: ЛКИ, УРСС Эдиториал, 2010. – 264 с.
4. Колесникова И. А. Педагогическая праксеология: пособие для студ. высш. вед. учеб. заведений / И. А. Колесникова, Е. В. Титова. - М.: Издательский центр «Академия», 2005. - 256 с.
5. Котарбинский Т. Трактат о хорошей работе / Тадеуш Котарбинский. – М.: Экономика, 1975. – 271 с
6. Немов Р. С. Психология: учеб. для студентов высш. пед. учеб. заведений: в 3 кн./ Р. С. Немов. – [4-е изд.] – М.: Гуманит. изд. центр ВЛА ДОС, 2001.- Кн.3: Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики. – 640с.)
7. Педагогический энциклопедический словарь / гл. ред. Б. М. Бим-Бад. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2003. – 527 с. : ил.
8. Програма та плани семінарських занять з курсу «Етика ділового спілкування» для студентів усіх спеціальностей всіх форм навчання [Укладач Л.М.Сєдова], - Харків: вид-во ХНЕУ, -2005, - 40с.)
9. Практикум «Етика ділового спілкування» /Одеський національний економічний університет, кафедра управління персоналом і економіки праці/ Режим доступу: www.oneu.edu.ua/pages/uperp\nmr.php
10. Семеног О. М. Формування комунікативної компетентності майбутніх економістів / О. М. Семеног //Педагогіка вищої та середньої школи: зб. наук. пр.- Кривий Ріг, 2013.- С.266-270.
11. Семеног О., Семеног А. Мовна особистість сучасного економіста / Олена Семеног, Андрій Семеног // STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA /Redaktor naczelny: dr hab. prof. UAM Anna Horniatko-Szumilowicz, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Neofilologii /, 2015, vol. III.- P. 281-288.
12. Чайка В. М. Основы дидактики / В. М. Чайка.- К.: Академвидав, - 2011.-240 с.

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ: ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТ-КАРТ

к. пед. наук Доценко Світлана Олексіївна

Україна, Харків, ХНПУ, докторантка

Abstract. Dotsenko S.A. Development of creative activity of pupils of initial classes: use of intellectual maps.

The article considers the ways of development of creative abilities of pupils by means of intelligent card. On the basis of pedagogical and psychological research analyzed the views of scientists on the use of smart cards in the learning process. Determined that creative activity is a form of self-expression and cognition of the world, the basis of self-development. Psycho-pedagogical bases of development of creative activity there are certain conditions, criteria, principles and laws. Means of development of creative activity is the method of structuring the information using mind maps, authored by psychologist Tony Buzein. It is proved that the intelligence map is a graphical display of the process of thinking radiant floor. The advantages of intelligent card: clarity, structure, consistency, visualization of information. Given the way the use of smart cards in the learning process, in particular in mathematics lessons: motivation and actualization of learning, explanation of new material, systematization and generalization of knowledge.

Keywords: creativity, intelligence, primary education, imagination, thinking, ability, mind maps.

Постановка проблеми. Сьогодні розвиток творчої активності учнів є одним з головних завдань системи національної освіти. Згідно з проектом Державного стандарту, метою початкової освіти є гармонійний розвиток дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, розвиток самостійності, творчості та допитливості. Це в свою чергу потребує від вчителів створення нових умов, пошуку інноваційних форм та методів навчання, зміну процесуально-діяльнісного характеру навчально-виховного процесу, в якому особливе місце відводиться залученню учнів до творчої діяльності, зокрема розвитку творчої активності.

Л. Виготський стверджував, що «творчий потенціал є у всієї людської популяції на землі». Виходячи з даного положення, можна зробити висновок про те, що розвиток творчої активності особистості сприяє розвитку суспільства в цілому. І для досягнення цієї мети необхідно розробити і впровадити в освітню систему таку психолого-педагогічну модель, яка буде сприяти розвитку творчої особистості в молодшому шкільному віці [4].

Сучасна система початкової освіти має невикористані ресурси розвитку творчих здібностей молодших школярів. Для ефективності даного процесу необхідно сформувати таку систему форм та методів навчання, яка сприяла б розвитку творчої активності молодших школярів. Оптимальним є навчання, пов'язане з наявністю проблемної ситуації, з пошуком та обробкою великих обсягів інформації та їх візуалізації, що сприятимуть підвищенню потенційних можливостей і інтересу дітей до творчої діяльності. Великі можливості для розвитку творчої активності школярів створює методика використання інтелект-карт в навчально-дослідницькій діяльності, що і є науковою новизною нашої статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Великий внесок у вивчення творчої діяльності внесли вітчизняні та закордонні вчені: Д. Богоявленська, Л. Виготський, В. Дружинін, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та інші. Дослідженню творчої активності молодших школярів присвячені роботи авторів: Е. де Боно, Дж. Гілфорда, Дж. Рензулі, П. Торренса, А. Маслоу, С. Максимова, О. Матюшкіна, Я. Пономарьова Л. Холлінгуорта та інших.

Поняття творчої активності сформувалось у процесі розроблення поняття активності. Найбільш широко поняття творчої активності висвітлюється в філософській та психолого-педагогічній літературі. У філософії активність визначають як поняття, що виражає сутність діяльності. У перекладі з латинського «активність» означає діяльний, енергійний. Педагоги «активність» розглядають як рису людини, яка проявляється у готовності, у прагненні до самостійної діяльності, у виборі шляхів досягнення поставленої мети. Отже, педагоги розглядають активність у двох значеннях: 1) активність як стан, що пов'язаний із виконанням певного акту дій; 2) активність як властивість особистості, яку треба формувати.

Психологи трактують поняття «активність» як характеристику особистості, що визначає інтенсивність, тривалість, частоту та різноманітність дій, що виконує особистість.

Творчу активність визначають як цілісність, для якої характерні: 1) єдність внутрішньої та зовнішньої творчої активності; 2) взаємна обумовленість мотиваційного та операційного компонентів; 3) уява та продуктивне мислення як основа єдиного виконавчого механізму психічної творчої активності. С. Рубінштейн у визначенні творчої активності підкреслює значущість взаємовпливу суб'єктивного та об'єктивного, зовнішнього та внутрішнього, робить акцент на неповторність, індивідуальність створеної конкретною людиною картини світу. О. Матюшкін у своїх дослідженнях пов'язує між собою поняття здібності та творчу активність. Він вважав, що «... загальною формою прояву та розвитку здібностей, їх серцевиною є уявлення про здібності, як творчу активність».

Більшість авторів (Д. Богоявленська, М. Бойцов, В. Лозова, Т. Шамова, Г. Щукіна та інші) найвищою формою активності в будь-якій діяльності (навчанні, праці, грі, пізнанні тощо) вважають творчу активність. А. Петровський та Т. Шамова творчу активність визначають як якісну характеристику діяльності, яка виявляється в інтенсивності, напруженості, своєрідності розумових операцій, результативності, естетичної цінності засвоєних знань. Вони акцентують увагу на тому, що активність проявляється в діяльності, що проходить, як у зовнішньому (моторному), так і у внутрішньому (розумовому) планах, у напруженій діяльності, що досягає поставленим цілям.

Творча активність виражає прагнення та готовність особистості свідомо й добровільно, за внутрішнім переконанням, удосконалювати ініціативні новаторські дії в різноманітних сферах людської діяльності. З. Баянкіна пропонує класифікацію творчої активності за ступенем опанування творчості, визначаючи такі рівні: адаптивний, пошуковий, дослідницький, креативний. Ю. Науменко будує класифікацію по стабільності прояву операційного компонента творчості, визначаючи тим самим різні рівні творчості: нульовий, низький, середній, високий.

Розвиток творчої активності особистості вимагає від учителя початкових класів створення такої атмосфери, коли в учнів виникає допитливість та інтерес, потреба відстоювати свої творчі позиції, почуття захопленості, прагнення до творчих досягнень, створення ситуації успіху. Таким чином, творча активність учнів в процесі навчання пов'язана з формуванням учня як особистості: потребами, інтересами, схильностями, здібностями, вольовими проявами, емоційним ставленням до діяльності [8].

Дослідники виділяють такі рівні творчої активності: рівень проблемності (М. Махмутова); формування досвіду творчої навчальної діяльності (І. Лернер); інтелектуальної активності з включеними рівнями творчої активності (Д. Богоявленська). Проведений теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити наступні висновки:

1. Творча активність — це форма самовираження та пізнання навколишнього світу, коли особистість освоює творчий досвід, що потім стає основою саморозвитку. Також творча активність є способом засвоєння соціального досвіду, який дає змогу будувати взаємозв'язки з навколишнім світом, відносини з людьми, розвивати самопізнання, самоактуалізацію та творче самовираження.

2. Розвиток творчої активності є процесом формування внутрішніх потенціалів до самостійного вивчення та пошуку в обраній діяльності. Розвиток творчої активності ґрунтується на визнанні безумовної цінності процесів самореалізації та самовираження, що передбачає підтримку будь-яких творчих починань особистості.

3. Творча активність стає більш ефективною, коли є можливість вибору та свобода діяльності, враховуючи внутрішні потреби особистості. Інтенсивний розвиток творчої активності в педагогічному процесі є повноцінним джерелом саморозвитку особистості в подальшій діяльності, як рушійна сила індивіда.

Психолого-педагогічними основами розвитку творчої активності є:

- передумови, які характеризують успішність процесу освоєння нового (розвиток пізнавального інтересу, формування умінь співпрацювати, заохочення прагнень до самостійності);
- умови, які сприяють розвитку творчої активності (активізація творчої взаємодії педагогів та учнів, використання наявного позитивного досвіду в конкретному напрямку діяльності; застосування інноваційних психолого-педагогічних технологій);
- критерії, які дозволяють забезпечувати розвиток творчої активності (позитивне самооцінювання учнів, розвиток творчого потенціалу, здатність до рефлексії);
- закономірності, які обумовлюють цю роботу (орієнтування на саморозвиток, інтенсивність творчої самореалізації; суб'єктивної позиції учня в процесі включення до творчої діяльності, продуктивність творчої активності);

- принципи керівництва, які спрямовані на розвиток творчої активності (підтримка творчих починань, спрямованість на розвиток творчої активності й самостійності, орієнтація на особистість того, хто навчається).

Сьогодні існує багато методів та засобів для розвитку творчої активності учнів. Найбільш ефективним, на нашу думку, є метод структурування інформації за допомогою «інтелект-карт» (mind maps), розроблених британським психологом Тоні Б'юзеном, автором методики запам'ятовування, творчості та організації мислення, який пропонує замість лінійного запису використовувати радіантний та застосовувати радіантне мислення [1,2].

Термін «радіантне мислення» («радіант» — від (лат. radians — той, що випромінює) — точка на небесній сфері, у якій перетинаються зворотні подовження траєкторій метеорів, відноситься до асоціативних розумових процесів, відправною точкою або точкою початку мислення є центральний об'єкт. Радіантне мислення — це процес мислення, при якому в центрі знаходиться головний об'єкт, що дає імпульс до народження безлічі асоціацій, які стають центральним образом вже для іншого асоціативного процесу.

Прикладом графічного відображення процесу радіантного мислення є інтелект-карти. Це інструмент, за допомогою якого ми можемо застосовувати принципи радіантного мислення в повсякденному житті.

Метод інтелект-карт було вперше представлено в 1974 році, коли була опублікована книга «Працюй головою» — працьотко книги «Супермислення» (1995 г.). Як зазначено в анотації до «Супермислення» Тоні Б'юзена, за сучасними оцінками інтелект-карти застосовуються майже у всіх країнах світу, більш ніж 250 мільйонами людей. Визначають основні галузі, де застосовують інтелект-карти: планування, бізнес, навчання, презентація, мозковий штурм, запам'ятовування, прийняття рішень. Найбільш велику сферу застосування інтелект-карти знайшли в освіті, тому що їх використання сприяє засвоєнню значної кількості інформації шляхом активізації радіантного мислення, а також надають значну підтримку діяльності учня та інструмент для творчої активності.

У ряді країн (США, Австралія) випускаються шкільні та університетські підручники, що забезпечені ментальними картами. З учнями працюють майндмапери, фахівці зі складання ментальних карт. У тих навчальних закладах, де в освітньому процесі використовувалася методика Тоні Б'юзена, значно підвищилися успішність та якість знань.

Під час складання інтелект-карти працюють обидві півкулі головного мозку, так як в процесі їх побудови бере участь більшість каналів сприйняття. Коли ми працюємо зі схемами, аналізуємо інформацію — у нас працює ліва півкуля, яка відповідає за логіку. Якщо починаємо підбирати малюнки (графічні образи) відповідні до слів, розміщених на гілках інтелект-карти, то активізуються нові розумові процеси, які до цього моменту не були задіяні. До роботи лівої півкулі мозку підключається права півкуля, що відповідає за образи. Так зв'язується робота обох півкуль — від асоціацій до логіки і назад. У цьому важлива перевага технології інтелект-карт [12,14].

Якість інтелект-карт можна покращувати за допомогою кольору, малюнків, закодованих виразів (наприклад, загальноприйнятих абревіатур), а також за допомогою надання карті тривимірної глибини, що в сумі служить тому, щоб підвищити цікавість, привабливість і оригінальність інтелект-карт. Все це допомагає збільшити творчий запал при створенні і подальшому використанні інтелект-карт, а так само краще запам'ятати інформацію, яку вона містить [9].

Автор стверджує що, використовуючи розроблену ним техніку, полегшується запам'ятовування навчальної інформації учнями. Їм дається можливість швидкого обробляти великі обсяги інформації та записувати її в більш зручній формі відображаючи логічні зв'язки. Вчений визначає такі переваги інтелект-карт:

- наочність та сприйнятливості навчального матеріалу, представленого на інтелект-карті;
- структурованість і скорочення обсягу інформації, необхідної для засвоєння;
- позначення взаємозв'язків між фактами, що забезпечує більш глибоке розуміння предмета;
- використання як зручного інструменту проведення та візуалізації «мозкових штурмів».

Часто під час дослідження методу інтелект-карт згадують схожу методику — систему В. Шаталова, який ще у 80-і роки XX століття запропонував СЛС (структурно-логічні схеми) і ОС (опорні сигнали, опорні конспекти). На їх прикладі педагог показав, як можна закодувати тексти великих обсягів, узагальнити розрізнену інформацію за допомогою ключових слів, кольорів, рисунків, умовних позначок, асоціацій тощо, щоб легко відтворити вивчений матеріал. Щоб довести ефективність своєї методики, В. Шаталов брав найслабкіший клас. Результат був очевидний: через кілька місяців рівень засвоєння знань збільшився, що дало

можливість випередити графік вивчення шкільної програми з певного предмету. Представляючи на уроці навчальний матеріал, В. Шаталов позначав на дошці зміст теми з використанням ключових понять, які були об'єднані в рамки та пов'язані між собою стрілочками. Створені таким чином «схеми Шаталова» значно відрізнялися від традиційного конспекту системністю, чіткістю, продуманістю зв'язків.

Особливістю такої форми навчання було те, що вивчення навчального матеріалу відбувалося лише на уроці та учням не потрібно було витрачати багато часу вдома на заучування матеріалу, було досить подивитися на «картку пам'яті» — і весь навчальний матеріал швидко відображався в пам'яті. Крім переваг схем В. Шаталова, можна виділити такий недолік, як відсутність чітких правил їх створення. Метод інтелект-карт Тоні Б'юзена відрізняється від системи В. Шаталова поданням чітких правил створення інтелект-карт.

У педагогіці, зокрема в методиці викладання математики, значення поняття «наочний» завжди засноване на демонстрації тих чи інших предметів, процесів, явищ, уявлення готового образу. Для розвитку творчої активності в процесі вивчення математики вже декілька років в проектних класах «Інтелект України» ми впроваджуємо інтелект-карти та карти знань, які дають змогу у стислій, вербально-образній формі глибоко й міцно засвоювати навчальний матеріал. Використовувати карти пам'яті, на нашу думку, можна на уроках вже з першого класу, поступово ускладнюючи їх до четвертого. Крім інтелект карт нами введено карти знань, відмінністю яких є те, що в картах знань розширено розглядувану навчальну одиницю (наприклад, повністю подано алгоритм виконання певного завдання), а в інтелект-картах у стислому вигляді показано зв'язки між певними навчальними одиницями (схоже на асоціативний куш) [4,5].

Спочатку учень працює за картами знань, наданими на вкладці, а після вивчення певної теми навчальні одиниці повторюються ним або за готовою інтелект-картою, або за схемою, складеною самостійно чи в парі (групі). Наприклад, під час вивчення теми «Натуральні числа» учням пропонується попрацювати з готовою картою знань (рис.1), що є своєрідним планом і дає змогу учням легко побачити всі головні навчальні одиниці та зв'язки між ними з поданої теми [6]. Під час повторення матеріалу учні користуються картами знань працюючи в парі, в групі, складають запитання один одному. При закріпленні матеріалу учні колективно чи самостійно створюють на дошці інтелект-карту із готових елементів і розміщують малюнки, виконуючи завдання до кожної з підтем.

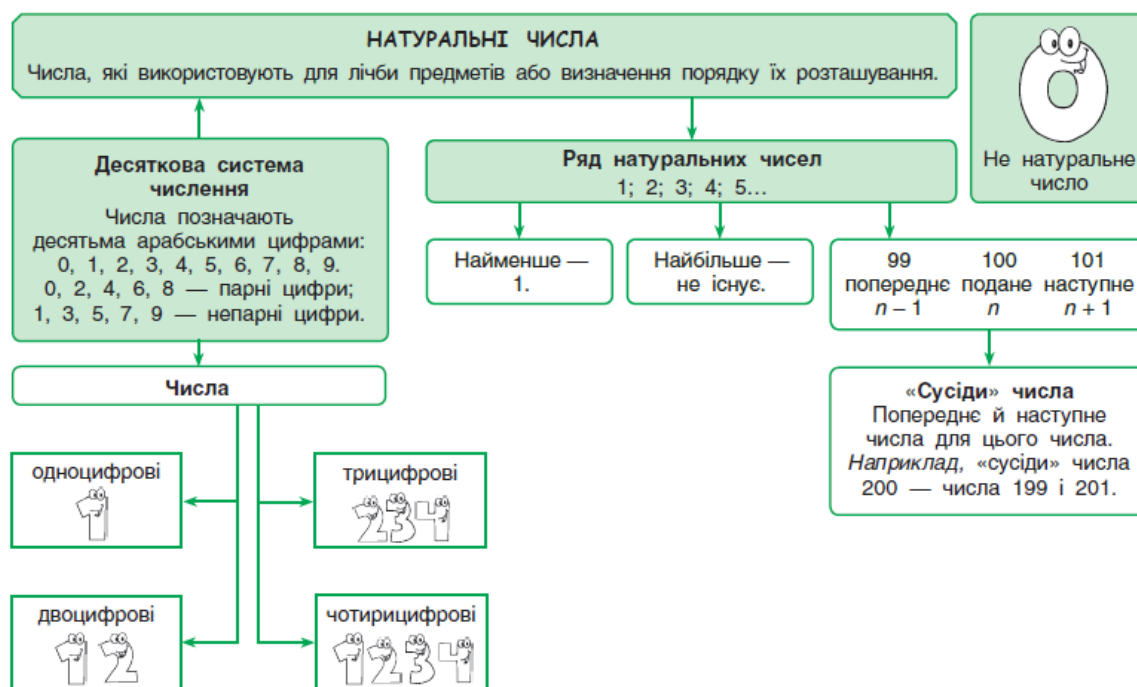

Рис. 1. Карта знань «Натуральні числа»

Під час оцінювання карт доцільно враховувати як зміст карти так і творчий підхід у реалізації цього проекту.

Впровадження інтелект-карт було розбите на чотири взаємопов'язаних етапи, для яких була визначена цільова спрямованість.

Таблиця 1.

Етапи	Задачі
Діагностичний	Набуття базових знань; ознайомлення з принципами структурування інформації.
Змістовий	Визначити роль інтелект-карт в системі освіти.
Діяльнісний	Сформувати основні навички побудови інтелект-карт.
Результативний	Удосконалення вмінь та навичок застосування інтелект-карт.

Практика свідчить, що процес створення інтелект карт є посилюючим для учнів з будь-яким типом сприйняття (аудіальний, візуальний, кінестетичний). Різниця лише в способі складання карти та її використання. Адже можна займатися майндмепінгом сидячи за партою, працюючи біля дошки чи пересуваючись по класу, проговорювати зміст карти вголос під час роботи в групах тощо. Головне, щоб учні зрозуміли, усвідомили і глибоко запам'ятали навчальний матеріал, а потім змогли скористатися набутими знаннями. Застосування цього методу дає позитивний результат і приносить задоволення від праці як учителю, так і учням. Складання інтелект-карт вимагає від учнів наступних логічних операцій: порівняння, аналіз, класифікацію, групування, узагальнення та синтезу. Це сприяє більш глибокого і детального опрацювання навчального матеріалу і як наслідок його якісного засвоєння.

Головними перевагами карт знань та інтелект карт ми вважаємо такі: виділення головної інформації; можливість зорового сприйняття інформації; можливість представити вивчений матеріал у вигляді цілісної системи; концентрацію уваги на структурі матеріалу, на суттєвих питаннях; наявність смислових акцентів; виділення ключових понять в інформації; сприяння розвитку в учнів умінь встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Застосовувати готові карти знань та інтелект-карти на уроках рекомендуємо під час:

- 1) пояснення нової теми, можна показати обсяг навчальної одиниці, поступове розкриття теми, важливість певних понять;
- 2) формулювання разом з учнями завдання на урок/уроки тощо;
- 3) систематизації інформації, пошуку та пояснення взаємозв'язків між вивченими навчальними одиницями;
- 4) організації опитування учнів з вивченої теми;
- 5) використання карти як плану своєї відповіді або як підготовку до самостійних/контрольних робіт.

В результаті проведення експерименту з впровадження інтелект-карт в навчальному процесі можна зробити висновок, що їх використання на уроках математики сприяє формуванню візуальних асоціацій щодо події та явища, актуалізує «запуск» механізмів прагнення до творчого оформлення своїх думок та ідей, що в цілому стимулює інтелектуальний потенціал учнів.

Таким чином, ми вважаємо, що інтелект-карти та карти знань є ефективним методом розвитку творчої активності, оскільки використовує всі ментальні здібності, що пов'язані з процесом творчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бьюзен Т. Суперинтеллект / Т. и Б. Бьюзен. / Пер. с англ. Ю. Е. Андреева. — 3-е изд. — Мн. : Попурри, 2007. — 400 с.
2. Бьюзен Т.и Б. Супермышление / Т. и Б. Бьюзен. / Пер. с англ. Е.А. Самсонов. — 4-е изд. Мн. : Попурри, 2007. — 224 с.
3. Выготский Л. С. Психология развития человека / Л. С. Выготский — М. : Эксмо : Смысл, 2003. — 135 с.
4. Гавриш І. В. «Чотири кити» дидактичної моделі навчання учнів початкової школи всеукраїнського науково-педагогічного проекту «Інтелект України». / І. В. Гавриш // Рідна школа — 2013 (жовтень). — С. 42-46.
5. Доценко С. О. Розвиток творчої уяви учнів початкових класів під час вивчення природничо-математичних дисциплін. /С.О. Доценко // Рідна школа. — №5–6 (травень–червень). — 2016. — С. 34-39.

6. Математика: Інтелект карти, карти знань : [зошит на друкованій основі] / І. Гавриш, С. Доценко — 2 клас. — Х. : ТОВ ВБ «Інтелект України», 2017 . — 48 с.
7. Рубинштейн С. Основы общей психологии / С. Рубинштейн. — СПб. : Питер, 1999. — 720 с. — С. 320.
8. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : [підручник] / С. О. Сисоєва — К.: Міленіум, 2006. — 344 с.
9. Хорст М. Составление ментальных карт. / М. Хорст —М. : Омега — 2007.
10. Edward de Bono. Lateral Thinking : Creativity Step by Step Paperback / Edward de Bono. — Neu York, 1990. — 297 p.
11. Guilford J. P. The nature of human intelligence / J. P. Guilford — New York : McGraw-Hill, 1967.
12. Downs R.M. Stea D. Maps in Minds. Reflections on cognitive mapping. / R.M. Downs, D. Stea / London, 1977.
13. Gould D. White H. Mental Maps. / D. Gould, H. White/ Baltimore Md., 1974.
14. Johnson-Laird P.N. Mental models: Towards a cognitive science of language, inference and consciousness / P.N. Johnson-Laird/ Cambridge, 1988.

КАТЕГОРІЯ «ІНШОМОВНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У ПИСЬМІ» І СУМІЖНІ З НЕЮ ПОНЯТТЯ

Калінчук А. О.

Україна, м. Миколаїв, Миколаївська загальноосвітня школа № 42, вчитель англійської мови, аспірант Київського національного лінгвістичного університету

Abstract. The essence of the concepts «foreign communicative competence in writing», «foreign communicative competence», «writing», «written speech», «mechanics of writing», «writing for communication», «writing for training/ writing for reinforcement» is examined. The role of written speech in teaching of the basic school pupils are pointed out.

Keywords: foreign communicative competence in writing, foreign communicative competence, writing, written speech, mechanics of writing, writing for communication, writing for training/ writing for reinforcement.

У зв'язку з інтеграційними процесами, нині освіта в Україні та й у світі загалом знаходиться у постійному розвитку. Кожного року удосконалюються, або й цілком змінюються навчальні плани та засоби навчання, з'являються нові підходи та методи роботи з учнями. Застаріла установка зорієнтована на підготовку «середнього» школяра докорінно трансформується на підхід націлений на повноцінний розвиток особистості кожного учня, його самовизначення і самореалізацію. Вільна, розвинена, освічена й мобільна особистість, здатна жити і творити в умовах постійно мінливого світу, стала визнаватися найбільшою цінністю. За останні роки, поряд із цим якісно змінюється й вимоги до володіння учнем іноземною мовою, підходи щодо вивчення іноземних мов та методика їх викладання набувають все більшої актуальності.

Сучасною стратегічною метою вивчення іноземної мови є формування іншомовної комунікативної компетентності, що включає в себе й іншомовну комунікативну компетентність у письмі. Дуже важко спростувати той факт, що письмова комунікація в сучасному світі є досить поширеною і дедалі більше затребуваною.

Так, проблемою іншомовної комунікативної компетентності у письмі (далі КП) займалися ціла плеяда науковців серед яких Л. Ю. Абдюшева, І. Л. Бім, А. М. Бойко, Н. Н. Веніг, Н. І. Гез, Н. М. Громова, Е. А. Гуревич, Л. Г. Кузьміна, А. Ю. Купалова, С. Ю. Ніколаєва, Ю. Р. Овечкіна, М. І. Пентелюк, Т. В. Попова, О. В. Пінська, В. Н. Рахманінова, Г. В. Рогова, Г. С. Скуратівська, О. М. Устименко, С. Ф. Шатілов, О. А. Щербак. Дослідження підходів до КП знайшло своє відображення у працях ряду зарубіжних дослідників: J. Flowerdew, V. K. Bhatia, M. Halliday, G. Kress C. Tribble, J. Swales, F. Hermanns, D. Brown, B. Burnette, S. Harris, W. Rivers. Разом з тим, незважаючи на результати дослідження вищезгаданих науковців, питання КП учнів загальноосвітніх навчальних закладів все ще залишається не вирішеним до кінця.

Однією з причин є наявність значних труднощів у продукуванні писемного мовлення. Так, на відміну від усного спілкування, де співрозмовник і слухач можуть вільно сприймати, корегувати реакції під час мовлення, так як безпосередній контакт із співрозмовником у розмові швидко виявляє незрозуміння, реакція слухача доволі спрямовує мовлення мовця у потрібне русло, змушує докладніше зупинитися на тому чи іншому питанні, пояснити потрібне; тоді як у писемному мовленні, той же, хто пише, має самостійно визначати побудову своєї мови так, щоб вона була цілком зрозумілою читачеві [18, с. 455]. Л. С. Виготський зазначав, що писемне мовлення вимагає для свого хоча б мінімального розвитку високого ступеню абстракції [6, с. 263].

Т. М. Балик наголошує на тому, що «роль писемного мовлення у навчанні велика, тому що вона дозволяє зберегти мовні та фонетичні знання, служить надійним інструментом мислення, стимулює говоріння, слухання і читання» [3, с. 31]. Л. С. Добровольська відзначила, що «письмо ... активізує діяльність усієї системи аналізаторів і тому сприяє більш швидкому запам'ятовуванню інформації» [8, с. 100].

Відтак, вчителю необхідно присвячувати значну увагу розвитку письма. Успішність навчання залежить від вдалого вибору вчителем методів та прийомів навчання письма, а також правильного підходу. Проблемою навчання, удосконалення та розвитку КП науковці почали займатися давно, однак й сьогодні існує значна кількість дискусій з виокремлення його основних понять «письмо», «писемне мовлення», «техніка письма», «навчальне писемне мовлення», «комунікативне писемне мовлення» та «іншомовна (англомовна) комунікативна компетентність у письмі».

Відтак, для подальшого детального аналізу сучасного стану досліджень розвитку КП учнів загальноосвітніх закладів, необхідно з'ясувати сутність поняття КП і суміжні з нею поняття.

Перш за все, вважаємо за доцільне виокремити письмо, яке є одним із чотирьох видів мовленнєвої діяльності, що здатне формувати комунікативну систему людини і забезпечувати її різноманітне соціокультурне буття. Письмо як самостійний вид мовленнєвої діяльності є найбільш складним. Тривалий час в методиці вивчення мови навчання письма не надавали першорядного значення, адже воно виступало тільки допоміжним засобом навчання інших видів мовленнєвої діяльності для кращого засвоєння програмного матеріалу, а також, один із засобів контролю формування вмінь та навичок учнів.

Трохи раніше у методиці навчання іноземної мови термін «письмо» використовувався у значенні «письмова фіксація мови, знаків мови», розуміючи під цим його технологічні й процесуальні аспекти [20].

У лінгвістиці «письмо» розглядалося як графічна система в якості однієї з форм плану вираження [17]. У психології «письмо» визначали як складний процес, в якому відбувається співвідношення мовних звуків, букв і вироблених людиною мовленнєвих рухів. Письмова мова – це процес вираження думок в графічній формі [там само]. Психологічні дослідження свідчать про те, що базою писемного мовлення є усне мовлення.

На сьогодні становлення письма і визначення його місця у формуванні іншомовної комунікативної компетентності зазнало значних змін, особливо – це стосується вміння виражати свої думки у письмовій формі [21, с. 120].

У сучасній лінгводидактиці укорінилося розуміння письма як: по-перше, знакової системи фіксації мови, що дозволяє за допомогою графічних знаків передавати інформацію на відстані й фіксувати її в часі; по-друге, виду письмового повідомлення, написаного тексту, що посиляється з метою передачі інформації будь-кому; по-третє, продуктивного виду мовної діяльності, що забезпечує вираження думок у графічній формі [23].

Однак, деякі дослідники трактують поняття «письмо» як: 1) письмову систему мови; 2) письмову мову (акт писання і читання); 3) форму комунікації; 4) писемність, тобто весь письмовий мовний матеріал [13].

Автори «Нового словника методичних термінів і понять (теорія і практика навчання мовам)» Е. Г. Азімов, А. М. Щукін розглядають письмо: по-перше, як знакову систему фіксації мови, що дозволяє за допомогою графічних знаків передавати інформацію на відстані й закріплювати її в часі; по-друге, як форму письмового повідомлення, текст; по-третє, як продуктивний вид мовної діяльності, що забезпечує вираження думки в графічній формі [1, с. 197].

Дж. Хейс зазначає, що письмо являється усвідомленою діяльністю, соціокультурно обумовленою, яка має як особисту, так і соціальну ціль [24, 5]. У «Словнику лінгвістичних термінів» О.С. Ахманової «письмо» представлено як додатковий до звукового мовлення засіб спілкування за допомогою системи графічних знаків, які дозволяють фіксувати мову для передачі її на відстані, для збереження її здобутків у часі [2, с. 323]. Таким чином, вказане вище визначення відображає, письмо, з одного боку, як продуктивний вид діяльності (фіксувати мову для її передачі), з іншого, як результат цієї діяльності (тести, що створення для читання іншими).

Г. В. Рогова, І. М. Верещагіна розглядаючи письмо як продуктивний вид діяльності зазначають, що воно характеризується трискладовою структурою й складається з мотиваційно-спонукальної (спонукальна), аналітико-синтетичної (формуєча) й виконавчої (результативна) частин [16, с. 189]. Перша, мотиваційно-спонукальна містить мотив, який є потребою, викликану бажанням спілкуватись з метою передачі якоїсь інформації письмово, виникає задум висловлювання. Друга, аналітико-синтетична частина включає формування і реалізацію безпосередньо висловлювання, відбувається відбір слів, потрібних для конкретного тексту, організація зв'язку між реченнями. Третя, виконавча частина писемного мовлення як діяльності реалізується у фіксації продукту писемного мовлення за допомогою графічних засобів мови – письмового тексту [там само, с. 189].

У більшості лінгвістичних роботах термін «письмо» використовується в досить широкому та узагальнюючому значенні, що поєднує етапи оволодіння орфографією та графікою на рівні навичок та послідовне оволодіння мовленнєвими вміннями, як засобом комунікації [13, с. 5-12].

За визначенням Л. С. Виготського «писемне мовлення» є однією з найбільш багатослівних, точних, розгорнутих форм мовлення, у якій доводиться передавати словами те, що в усному мовленні передається за допомогою інтонації і безпосереднього сприйняття ситуації [6, с. 363].

У лінгвістичному словнику «писемне мовлення» представлено як форма мовлення, пов'язана з вираженням і сприйняттям міркувань у графічній формі. Зазначається, що «писемне мовлення» включає у себе два види мовленнєвої діяльності: продуктивний (письмо) та рецептивний (читання) та може здійснюватися може здійснюватися засобами масової комунікації (книга, преса та інші) та індивідуально (лист, заява, вітання, план, тези, анотація та інші) [1, с. 196].

Виходячи з аналізу робіт вітчизняних і зарубіжної науковців можна констатувати наявність у методичній літературі двох термінів для визначення письма як виду мовленнєвої

діяльності: «письмо» та «писемне мовлення» [21, с. 118]. Такий розподіл пов'язаний зі специфічними особливостями процесу навчання письма, що складається з двох етапів:

1) «письмо» як оволодіння технікою використання орфографічної та графічної систем мови, тобто написання букв, складання з букв слів, словосполучень, виразів;

2) «писемне мовлення» як оформлення письмових висловлювань, вираження думок з допомогою мовних одиниць.

Разом з тим, вітчизняні методисти термін «письмо» інколи використовують у своєму вузькому значенні «техніка письма» (mechanics of writing), тобто використання графічної і орфографічної систем мови. При цьому зазначається, що навчання техніці письма включає оволодіння алфавітом, орфографією і пунктуацією. Письмо (техніка письма) – це засіб навчання іноземної мови, початковий етап у розвитку продуктивного писемного мовлення [12, с. 202].

У залежності від призначення прийнято виділяти два рівні продуктивного писемного мовлення, у вітчизняній методиці для їх позначення використовуються терміни «навчальне писемне мовлення» і «комунікативне писемне мовлення». Під навчальним писемним мовленням (writing for training/ writing for reinforcement) розуміють виконання у письмовій формі різноманітних мовних (комунікативні) і умовно-мовні (умовно-комунікативні) вправи, що націлені на оволодіння продуктивними лексико-граматичними навичками, а також мовленнєвими вміннями, включаючи уміння комунікативного писемного мовлення. Доцільно зазначити, що навчальне писемне мовлення не лише ефективний засіб навчання, але й дієвий спосіб контролю. Комунікативне писемне мовлення (writing for communication) – це експресивний вид мовної діяльності спрямований на створення мовленнєвого повідомлення у письмовій формі. Розвиток умінь висловлювати думки у письмовій формі виникає на основі й за допомогою навчального писемного мовлення, яке, у свою чергу, опирається на техніку письма, сформовані графічні й орфографічні навички. Цілю навчання комунікативному писемному мовленню є уміння створювати різні типи і жанри письмових повідомлень – текстів [там само, с. 202-203].

Письмо розглядається як специфічний засіб комунікації, що є досить затребуваним на сьогодні. Так, науковці І. О. Зимня, та Ю. І. Пассов виділяють дві форми спілкування: усну та письмову [15, с. 159]. Ці дві форми спілкування не є замкнутими системами, вони тісно пов'язані між собою і постійно проникають одна в одну, однак кожна з них характеризується своїми особливостями. Відтак, письму як виду мовленнєвої діяльності притаманні такі особливості:

- 1) специфіка комунікативного акту, що може визначатись також, як «писемне спілкування»;
- 2) відсутність безпосереднього контакту із співрозмовником;
- 3) можливість коректувати та контролювати свою мовленнєву поведінку;
- 4) зосередження більшої уваги на етапах його здійснення [там само, с. 160].

Поряд з термінами «письмо» і «писемне мовлення», навчання яким сьогодні розглядається в контексті реалізації компетентнісного підходу, пропонується розглянути поняття «іншомовної компетентності в письмі». Задля деталізації розуміння вище вказаного поняття вважаємо за необхідне виокремити поняття «іншомовна компетентність» та «іншомовної компетентності в письмі».

Іншомовна (комунікативна) компетентність має досить довгу історію дослідження. Нажаль, на сучасній стадії розвитку до сих пір немає єдиного визначення даного терміну, як не має єдиного погляду на компонентний склад іншомовної (комунікативної) компетентності.

Одні автори серед яких Н. І. Гез, І. І. Халєєва, D. Hymes та інші представляють дану компетенцію як здатність інтерпретувати і робити висловлювання відповідно до ситуації комунікації та соціокультурними правилами даного суспільства.

Характеризуючи сутність комунікативної компетенції в мові, що вивчається, Н. І. Гез трактує її як здатність правильно використовувати мову в різноманітних соціально-детермінованих ситуаціях. Більш того, окрім знань про мову, відповідно до формулювань вченої включають вміння комунікантів співвідносити мовні висловлювання з цілями і ситуацією спілкування, розумінням взаємин між спілкуються сторонами, а також вміння правильно організовувати мовленнєвий спілкування з урахуванням культурних і соціальних норм комунікативної поведінки.

В. В. Сафонова визначає, що комунікативна компетенція включає сукупність мовної, мовленнєвої та соціокультурної складових [19]. За твердженням В. В. Сафонові, іншомовна комунікативна компетенція – це певний рівень оволодіння мовою, мовленням і соціокультурними знаннями, навичками і вміннями, що дозволяють учневі комунікативно-прийнятно і доцільно варіювати мовною поведінкою в залежності від функціонального фактора іншомовного спілкування, що створює основу для комунікативного бікультурного розвитку [там само, с. 108].

Д. І. Ізаренков займався проблемою дослідження комунікативної компетенції, науковець уточнив суть даного поняття та розглянув його структуру. Д. І. Ізаренковим виокремлює комунікативну компетенцію як здатність людини до спілкування в одному,

декількох чи всіх видах мовленнєвої діяльності, яка являє собою набуто в процесі природної комунікації чи спеціально організованого навчання особливу якість мовної особистості [10, с. 55]. Вчений пропонує включити до комунікативної компетенції взаємодію трьох основних складових – мовної, предметної та прагматичної [там само, с. 56-57].

І. О. Зимня підкреслює, що комунікативна компетенція включає оволодіння складними комунікативними навичками і вміннями, формування адекватних умінь в нових соціальних структурах, знання культурних норм і обмежень у спілкуванні, знання звичаїв, традицій, етикету в сфері спілкування, дотримання пристойності, вихованості; орієнтацію у комунікативних засобах властивих національному менталітету [9, с. 13-14].

А. М. Богуш описує комунікативну компетенцію як «комплексне застосування мовцем мовних і немовних засобів для спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування. Комунікативна компетенція – це обізнаність людини, певна система знань, практичних мовленнєвих умінь і навичок, мовленнєвих здібностей людини» [4, с. 6].

Як показав аналіз різних трактувань поняття іншомовна КП, проведений Л. К. Гейхман [7], під цим видом компетенції розуміється здатність і готовність здійснювати іншомовне спілкування враховуючі певні програмні вимоги, які, у свою чергу, спираються на комплекс специфічних для іноземної мови знань, умінь і навичок, таких, як володіння мовними засобами і процесами породження і розпізнавання мови; граматичні знання, вміння, навички, лексичні знання, вміння, навички (з урахуванням соціокультурного лексичного мінімуму); орфографічні знання, вміння, навички; вміння і розпізнавання мови на слух, а також як додатковий елемент – вміння порозумітися, вийти зі скрутного в мовному відношенні положення [там само, с. 82], тобто в даний момент теоретичне розуміння іншомовної КП визначається сукупністю специфічних для іноземної мови знань, умінь, навичок.

Н. А. Веніг у своїх наукових розвідках вважає, що «іншомовну компетентність потрібно розуміти як реальну вимогу до засвоєння учнями сукупності знань, досвіду ставлень, способів діяльності з певної галузі знань, а компетентність – як реально сформовані особистісні якості учня та досвіду діяльності» [5, с. 18].

Так, Т. В. Хільченко вважає, що мовленнєва компетентність у письмі складається з декількох часткових компетентностей. Це, по-перше, лінгвістична компетентність (володіння лексичними засобами і граматичними правилами їх організації); по-друге, предметна компетентність (знання фрагментів оточуючого середовища, концептуальна картина того, хто пише); по-третє, соціолінгвістична компетентність (здатність створювати тексти адекватно ситуаціям письмового повідомлення, визначаючи тематику, форми комунікації і типи текстів); по-четверте, соціокультурна компетентність (знання національно-культурних особливостей структури письмових текстів, а також умінь і навичок використання мовних засобів); по-п'яте, дискусійна компетентність (здатність будувати та інтерпретувати тексти, досягнення цілісності в окремих виразах комунікативних моделей); й, разом з тим, стратегічна компетентність (заповнення пробілів в знанні мовного коду) [22].

На думку Л. В. Каплич, іншомовна компетентність письма є системою, структура якої представлена взаємопов'язаними елементами, що свідчить про актуалізацію одного явища – процесу мовленнєвої комунікації [14, с. 9].

Ю. Р. Овечкіна також вважає, що формування англомовної компетентності у письмі – це і є мета навчання. Комунікативна компетентність в англомовному письмовому мовленні – це здатність і готовність учнів або студентів реалізовувати іншомовне письмове спілкування у сфері особистої і професійної комунікації, використовуючи знання, вміння, навички, стратегії і досвід роботи з англомовним текстом і знання про особливості будови письмових текстів в культурі мови, що вивчається [14].

Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок наступне: КП є сукупністю специфічних для іноземної мови знань, умінь, навичок ведення спілкування у письмовій формі, а показником її сформованості є вміння школяра адекватно відповідно до ситуації спілкування використовувати норми соціальної поведінки і мовленнєвого етикету у письмовому спілкуванні з представниками інших культур у заданому ситуативному контексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азимов, Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – Икар, 2009. – 448 с.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М., 1966. – 323 с.

3. Балик Т. М. Формування комунікативних умінь учнів основної школи в процесі роботи над переказами з уведенням додаткових мікротем: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Балик Тетяна Михайлівна; Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. - Тернопіль, 2016. - 218 с.
4. Богуш А. М. Теоретичні й методологічні засади формування мовленнєвої компетенції дошкільника / А. М. Богуш // Педагогіка і психологія. – 2000. – № 1. – С. 5-10.
5. Веніг Н. Мовленнєва культура учнів / Н. Веніг // Обдарована дитина. – 2000. – № 4. – С. 18-20.
6. Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский // Избранные психологические исследования. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1956. – С. 39 – 385.
7. Гейхман Л. К. Интерактивное обучение общению (общепедагогический подход): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01/ Л. К. Гейхман. – Екатеринбург, 2003. – 426 с.
8. Добровольська Л. С. Розвиток іншомовних умінь старшокласників у процесі вивчення освітніх курсів англійською мовою: дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Добровольська Л. С.; Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д. Ушинського. – О., 2007. – 275 с.
9. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании [Текст] / И. А. Зимняя. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 30 с.
10. Изаренков Д. И. Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-нефилологов / Д. И. Изаренков // Русский язык за рубежом. – 1990. – № 4. – С. 54 – 60.
11. Каплич Л. В. Начало обучения продуктивной письменной речи в лингвистическом вузе [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Л. В. Каплич. – М., 1996. – 25 с.
12. Колесникова И. Л. Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков: справочное пособие/ И. Л. Колесникова, О. А. Долгина. – М.: Дрофа, 2008. – 431 с.
13. Мазунова Л. К. Письмо на иностранном языке как предмет обучения – исследований. – М.: Просвещение, 1999. – С. 68-82.
14. Овечкина Ю. Р. Структура коммуникативной компетенции в иноязычной письменной речи студентов языкового вуза [Электронный ресурс] / Ю. Р. Овечкина // Педагогическое образование в России : электрон. журн. – 2012. – № 1. – Режим доступа: http://journals.uspu.ru/attachments/article/116/Овечкина_Структура.PDF.
15. Пассов Е. И. Коммуникативное иноязычное образование: готовим к диалогу культур. – Минск: Лексис, 2003. – 217 с.
16. Рогова Г. В., Верещагина И. Н. Методика обучения английскому языку на начальном этапе в средней школе: пособие для учителя/ Г. В. Рогова, И. Н. Верещагина. – М.: Просвещение, 1988. – 224 с.
17. Рогова Г. В. Методика обучения иностранным языкам в средней школе / Г. В. Рогова, Ф. М. Рабинович, Т. Е. Сахарова. – М.: Просвещение, 1991. – 287 с.
18. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: В 2 т. Т. 1./ С. Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1989. – 488 с.
19. Сафонова В. В. Коммуникативная компетенция: современные подходы к многоуровневому описанию в методических целях [Текст]/ В. В. Сафонова. – М.: Еврошкола, 2004. – 236 с.
20. Соловова Е. Н. Методическая подготовка и переподготовка учителя иностранного языка: интегративно-рефлексивный подход [Текст] / Е. Н. Соловова. – М.: Глосса-Пресс, 2004. – 336 с.
21. Тарнопольський О. Б. Методика навчання студентів вищих навчальних закладів письма англійською мовою: посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]/О. Б. Тарнопольський, С. П. Кожушко. – Вінниця: Нова Книга, 2008. – 288 с.
22. Хильченко Т. В. Формирование письменной речевой компетенции студентов языкового факультета вузов посредством технологии педагогической мастерской / Т. В. Хильченко // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: shgpi.edu.ru/files/nauka/vestnik/2014/2014-3-18.pdf
23. Шукин А. Н. Лингводидактический энциклопедический словарь: более 2000 единиц / А. Н. Шукин. – М.: Астрель: АСТ: Хранитель, 2007. – 746 с.
24. Hayes J. R. A New Framework for Understanding Cognition and Affect in Writing / J. R. Hayes // The Science of Writing : theories, methods, individual differences and applications / [ed. By C. M. Levy, S. Ransdell]. – NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 1996. – P. 1–27.

ПРІОРИТЕТНІ ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

к. п. н. Колган Т. В.

Україна, Донецька область, м. Слов'янськ,
Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Abstract. The article examines the pedagogical conditions for the formation of civic competence of senior pupils in the conditions of the educational process: 1) the formation of civic competence of senior pupils through the educational potential of educational subjects; 2) the possibility of forming the civil competence of senior pupils through extracurricular and extra-curricular educational work; 3) determination of the optimal forms, methods, means of interaction between the family, the school, the public in the process of forming the civil competence of high school students

It is shown that the necessary civic knowledge, skills and skills for high school students can be obtained in the fullest extent during training sessions, as well as during extracurricular time.

The pedagogical conditions for the formation of civic competence of senior pupils envisage a special organization of the educational process, as a result of which the development of civic, patriotic and spiritual abilities of the high school student's personality, his striving for self-improvement and self-realization in life.

Data are given on the effectiveness of implementing one of the pedagogical conditions for the formation of civic competence of senior pupils - determining the optimal forms, methods, means of interaction between the family, the school, and the public in the process of forming the civic competence of senior pupils.

Keywords: senior pupils, pedagogical terms, forming civic competence, cooperation of the family, school and community.

Вступ. Розбудова України як незалежної, суверенної держави актуалізує виховання громадянина-патріота, здатного жити й працювати в умовах демократії, забезпечувати соборність України, відчувати постійну відповідальність за себе, свій народ, країну, прагнути здійснити вагомий внесок у реформаторські процеси.

Формування громадянської компетентності як свідомий і планомірний процес підготовки учнів до життя й праці в незалежній країні є однією з центральних проблем сучасної освіти.

Цей процес є складною багаторівневою системою навчально-виховної роботи, де цілі визначають пріоритетні напрямки повноцінного розвитку молодшої людини, її демократичного світогляду, високої правової культури, патріотичної свідомості, національної гідності, соціальної активності.

Процес і напрями ефективного становлення старшокласників як юних громадян України залежать від педагогічних умов, які не є визначеними, і параметрів, що дають можливість залучати учнів до суспільного життя, до соціально значущої діяльності, у якій перевіряються, закріплюються практикою відповідні громадянські цінності, норми моралі й права.

Термін „умови”, як особлива категорія педагогічного процесу, неоднозначно трактують у науковій літературі.

В. Каспіна під „умовами” розуміла таку сукупність суб’єктів, у якій обумовлюваний об’єкт стає необхідним. На її думку, поняття „умова” збігається з поняттям „умова дії закону” [59, с.5].

О. Остапчук зазначав, що „умови – це те, що треба враховувати і створювати як тло для самоорганізації, для досягнення мети” [100, с.89-90].

А. Дзундза вважала, що умова – це обставина, у якій може ефективно проходити процес запланованої діяльності [39, с. 388].

К. Байша трактував умову як середовище, оточення, у якому процес виникає, існує й розвивається [2, с.39].

Ми погоджуємося з визначенням педагогічних умов як особливої категорії педагогічного процесу, „яка представляє собою спеціально організоване середовище для

здіяння ціннісно-смыслового потенціалу особистісних структур свідомості учнів, появи в них цієї потреби" [100, с.89].

Сприятливими умовами оптимізації процесу формування громадянської компетентності старшокласників, на думку науковців, є:

- „побудова школи на основі великої кількості видів діяльності: проектної, клубної, студійної, диференціації навчально-виховного процесу тощо" (Н. Стаценко);

- „особистісні якості вчителя, головна турбота якого – здоров'я учнів, виховання його почуттів, розвиток розуму" (О. Северіна);

- „компетентнісний підхід до формування професійної майстерності вчителя" (Н. Зусько);

- „співробітництво школи і сім'ї, яке передбачає належний рівень педагогічної культури батьків" (Н. Волкова);

- „органічна єдність суб'єкт-суб'єктних відносин, їхня діалогічна взаємодія, що створює творчий простір та рефлексивне середовище для становлення і розвитку особистості громадянина" (Л. Рехтета);

- „сукупність організаційних форм, методів, прийомів, засобів координації навчальних і виховних впливів" (М. Михайліченко);

- „інтерактивні методи навчання створюють необхідні умови як для формування життєвої та навчальної компетентності учнів, так і для розвитку і виховання особистості активних громадян з відповідною системою цінностей" (О. Пометун);

- „навчання відбувається на фоні багатого інтелектуального життя колективу і особистості" (М. Рагозін, О. Сухомлинська);

- „система удосконаленої позакласної діяльності, яка дає можливість залучати учнів до розв'язання різних суспільних проблем, формувати нові стосунки, нову систему спілкування, що, у свою чергу, зумовлює нові обов'язки і значно вищі вимоги до діяльності" (Т. Швець).

Поділяючи думку науковців, ми визначаємо педагогічні умови формування громадянської компетентності як сукупність взаємозалежних і взаємообумовлених заходів навчально-виховного процесу, що забезпечують оптимальне формування громадянської компетентності старшокласників середньої загальноосвітньої школи, серед яких: активна участь членів шкільного колективу в управлінні навчальним закладом; оновлення змісту навчально-виховної роботи школи щодо формування громадянської компетентності старшокласників на основі партнерської ділової співпраці учителів, учнів, батьків, громадськості; насиченість навчально-виховного процесу аспектами громадянського виховання; упровадження в навчально-виховний процес інноваційних технологій, спрямованих на формування громадянської компетентності старшокласників; оптимізація потенційних можливостей навчальних предметів, виховних справ із формування громадянської компетентності учнів; підвищення професійної майстерності педагогів, соціально-педагогічного професіоналізму шкільного колективу; удосконалення позакласної, позашкільної виховної роботи щодо формування громадянської компетентності старшокласників; створення відповідно організованої урочної та позаурочної суспільно-корисної діяльності учнів, в основу якої має бути покладено всебічне використання всіма учасниками навчально-виховного процесу громадянського спрямування засобів інформаційно-комунікаційних технологій.

Усе зазначене вище дало підстави визначити пріоритетні педагогічні умови формування громадянської компетентності старшокласників:

- формування громадянської компетентності старшокласників через виховний потенціал навчальних предметів;

- можливості формування громадянської компетентності старшокласників засобами позаурочної та позакласної виховної роботи як одного із важливих компонентів виховання;

- визначення оптимальних форм, методів, засобів взаємодії сім'ї, школи, громадськості у процесі формування громадянської компетентності старшокласників.

Зупинимося більш детально на третій педагогічній умові – визначення оптимальних форм, методів, засобів взаємодії сім'ї, школи, громадськості у процесі формування громадянської компетентності старшокласників.

Дієвість запропонованої нами педагогічної умови, апробованої у семи експериментальних класах шкіл Донецької області, отримала статистичне підтвердження. Дослідження проводилося в 10-11 класах. Були дотримані параметри відбору якісного складу старшокласників та їх батьків, що мали приблизно однакові початкові показники громадянської компетентності.

Результати дослідження. Як уже відзначалося, громадянська компетентність формується в процесі безпосередньої участі старшокласників у навчально-виховних заходах, що здійснюється на уроках учителем, а в позаурочній діяльності – класним керівником, батьками, громадськістю. Такі заходи надзвичайно багатопланові, всеохоплюючі.

Отже, третьою умовою є підбір оптимальних форм та методів взаємодії школи, сім'ї та громадськості, як єдиного виховного середовища (рис. 1).

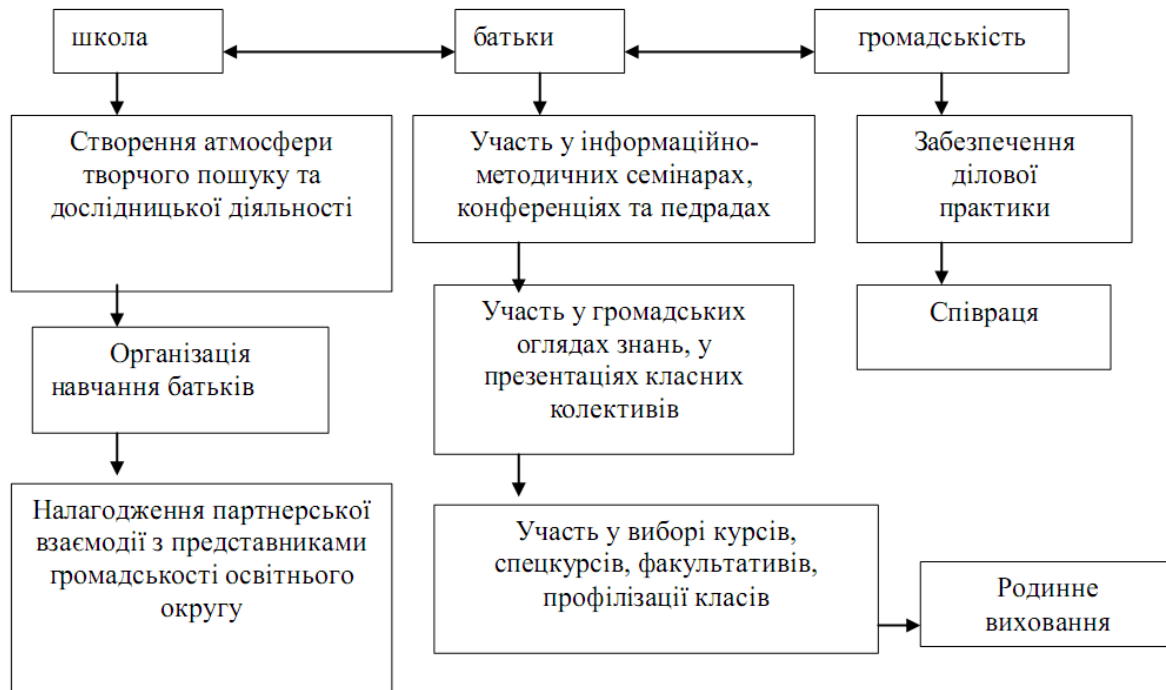

Рис. 1. Взаємодія школи, сім'ї та громадськості

На нашу думку, пріоритетною в такій взаємодії є роль класного керівника. Тому основними вважаємо особистісні якості педагога, що здійснюють вирішальний вплив на ефективність формування громадянської компетентності учнів: гуманність, патріотизм, національна самосвідомість, культура міжетнічних відносин, громадянська позиція, громадянська відповідальність, соціальна активність, правосвідомість, політична культура, моральність, інтелігентність, конкурентоздатність, ерудованість, культура спілкування, творчість, любов до предмета, що викладається, інноваційний стиль мислення й діяльності, толерантність тощо.

Утім, зазначимо, що сучасний класний керівник відрізняється від своїх попередників тим, що володіє мультимедійними, комп'ютерними, інтерактивними та іншими інноваційними технологіями, пристосований до нових умов функціонування освіти в глобалізованому світі, що швидко змінюється. Усе це передбачає освіту не на все життя, а впродовж життя, сприяє не лише оволодінню учнями предметними компетентностями, а й їхньому становленню як особистості й громадянина.

Отже, організація процесу взаємодії проводилася в два етапи. Так, на *I етапі* передбачалося опрацювання науково-методичних матеріалів, налагодження тісного взаємозв'язку між школою, батьками та громадськістю. На цьому етапі проводилося анкетування учнів та батьків. Ближче ознайомитися з родинами дітей допомогли диспути „Мрія мого життя”, „Яким я бачу своє майбутнє”, години спілкування „Цікавий світ навколо мене”, „Мої права та обов'язки в родині”, час переконань „З повагою до дорослих”.

Окремо проводилося анкетування і співбесіди з батьками. За результатами діагностування нами з'ясовано, що 24 % батьків вважають сенсом життя працю і справедливу винагороду за неї; 38 % пріоритет віддають здоров'ю членів родини; 29 % – не відчують гордість за державу, рідний край тощо і тільки 9 % батьків, що брали участь в опитуванні, вважають за необхідне формувати в учнів національну свідомість та громадянську гідність.

Отже, перший етап підтвердив, що всі сім'ї різні: за морально-психологічною атмосферою, ставленням до національних традицій, розумінням власної ролі як громадянина держави тощо.

На *II етапі* відбувалася інноваційна діяльність, яка передбачала:

– організацію педагогічної освіти батьків з теорії та практики громадянського виховання в умовах родини та школи, (заняття батьківської школи „Батьківська світлиця”, батьківські збори „Використання народної педагогіки у вихованні дітей”, „Культурні цінності сім’ї та їх значення для дитини”, „Чи вмієте Ви любити свою дитину?”, „Управління сімейними справами”, тренінги „Я і моє місце в майбутньому”, батьківські клуби „Духовні скарби в житті сучасної молоді”, „Світ очима дітей”, шкільні науково-практичні конференції „Співдружність школи, сім’ї та громадськості – в ім’я дитини” тощо);

– залучення батьків до проведення загальношкільних виховних заходів (сімейні вечори „Душі людської доброта”, вечори творчих родин „Реліквії твоєї родини”, години спілкування й свята „Стою струнко й урочисто, коли звучить гімн моєї держави”; „Без минулого немає майбутнього (до Дня Соборності України)”; „Без права немає обов’язків”; „Закон і право”; „Мої права та обов’язки”; „Патріотизм як засада духовної особистості й народу”; „Патріотизм і заповіді наших предків”; „Шляхи становлення патріота, громадянина України”; „Покликання громадянина – поглиблювати демократію, гуманну політику”; „Мій внесок в українське державотворення” тощо);

– організація взаємодії з громадськими організаціями освітнього округу (участь у конференції „Стратегія розвитку місцевої громади до 2020 року”, зустріч з міським головою з проблеми „Екологічні проблеми рідного міста та шляхи їх вирішення”; за планом спільних дій з міською радою ветеранів Великої Вітчизняної війни, громадською організацією ветеранів війни в Афганістані, організацією „Жінки України” проводилися конференції, вечори-реквієми, урочистості до визначних дат міста, регіону, країни; суспільна робота (шефська, волонтерська робота, трудовий десант); залучення школярів до конкретної соціально значущої діяльності (ініціатива в організації належить шкільному самоврядуванню): акції „Марш парків”, „Квіти – рідній школі”, „Алея дружби”, „Каштани – Селидовому”, „Школа – наш дім”, „Зроби своє місто краще” тощо).

Така співпраця школи, сім’ї та громадськості безумовно сприяє вихованню людини духовно багатой, гармонійно розвиненої, творчої, гуманної, людини, яка вміє налагоджувати партнерські стосунки, тобто особистості з високим рівнем сформованості громадянської компетентності.

Висновки. Отже, враховуючи складність та багаточинниковість цього процесу, вважаємо, що серцевиною виховного процесу, необхідною умовою його реалізації є єдність діяльнісного й комплексного підходів, взаємозв’язок та взаємоінтеграція урочної та позаурочної діяльності, специфічна технологія самовдосконалення й соціалізації особистості, активні та інтерактивні форми й методи роботи.

Вибір оптимальних форм, методів взаємодії школи, сім’ї та громадськості є однією із пріоритетних умов у процесі формування громадянської компетентності старшокласників й ґрунтується на колективних, індивідуальних, групових формах роботи, надає можливості створити сприятливі умови ефективного формування громадянської компетентності учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александрова В. С. Педагогічна рада „Шляхи формування компетентностей учнів” // Управління школою. – Харків: Видавнича група „Основа”. – 2008. – №6 (198). – С. 2-6.
2. Гузик М. Профільне навчання: як організувати, не зруйнувавши школу. Ч. 1. – К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. – 112 с. – (Б-ка „Шк. світу”).
3. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови / Худож. – оформлювач С. А. Пяткова. – Харків: Фоліо, 2000. – 540 с. – (Б-ка державної мови).
4. Національна доктрина розвитку освіти України // Освіта України. – 2002. – № 33 (329). – С. 4 – 6.

СТВОРЕННЯ ЦІЛЬОВОЇ ПРОГРАМИ РОЗВИТКУ «ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГІВ» ЯК УМОВА УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛІВ

канд. пед. н., доц. Мартинець Л. А.

Україна, м. Вінниця, Донецький національний університет імені Василя Стуса, завідувач
кафедри педагогіки та управління освітою

Abstract. The article is devoted to the disclosure of one of the organizational and pedagogical conditions of the educational environment management of teacher's professional development – to help principals in the professional development of teachers through the creation of a special target program of development «Professional development of teachers». It is determined that the target program of the development of a comprehensive educational institution is a coordinating document aimed at the implementation of professional development of teachers, takes into account organizational and pedagogical conditions and consists of interrelated activities, agreed upon by terms and executors and provided with necessary resources.

The article states that the target program «Professional development of teachers» is the result of modernization of management activities through a program-targeted approach. The program provides: organizational, legislative, scientific-methodical, material and technical support of the program. It was emphasized that the target program of development «Professional development of teachers» is aimed at changes forecasting, updating the educational institution, creation and implementing a development strategy; has a distinct innovation orientation, provides a systematic process of introducing innovations; works for the development of the school, creates the image of the institution, contributes to the mission.

Keywords: strategy, target program, management, educational environment, professional development of teachers.

Розв'язання проблеми підвищення ефективності управління націлює управлінців різного фаху до контенту стратегічного управління, необхідність якого в організаціях різних типів цілком беззаперечна й уже визнана. Такі явища, як стратегія, програми розвитку вже стали звичними для керівників організацій і підприємств, а науковці ведуть усебічні дослідження різноманітних аспектів стратегічного управління.

Утім, головним інструментом менеджера, який обрав стратегічне управління, є програма розвитку. З цих позицій впливає актуальність однієї з організаційно-педагогічних умов управління освітнім середовищем професійного розвитку вчителів – допомога керівникам у професійному розвитку педагогів через створення цільової програми розвитку «Професійний розвиток педагогів». В управлінській літературі стратегію зазвичай розуміють як узагальнений (генеральний) план дій на перспективу. Стратегія розгортається й конкретизується через алгоритми, заходи, пріоритети в програмі розвитку. Програма розвитку – це відбиття ідей, концепцій, прогнозів, сподівань організації та її керівника.

З. Шершньова визначає сутність поняття «програма розвитку» як координуючий документ, який є економічно та науково обґрунтованою системою, пов'язаних між собою й націлених на реалізацію конкретної комплексної мети соціально-економічних, науково-технічних та організаційно-господарських заходів, узгоджених за термінами, виконавцями (співвиконавцями) та забезпечених необхідними ресурсами [10, с. 466].

Але програма, навіть найдосконаліша, тільки віддзеркалює обрану стратегію. А значить, передувати розробці програми має важливий етап вибору стратегії. У теорії управління формулювання стратегій розглядають як один із суттєвих компонентів системи стратегічного управління, що передбачає визначення особливостей процесу створення стратегії. Ураховуючи, що стратегія – це спосіб досягнення результату, сформульованого у вигляді мети, можна стверджувати, що формулювання стратегій є процесом, під час якого керівник установлює місію, формулює цілі та завдання, обирає стратегію, а також попередньо визначає всі складові процесу стратегічного управління.

М. Поташник виділяє три типи стратегій розвитку навчальних закладів:

1) стратегія локальних змін полягає у введенні окремих інновацій, які дозволять підвищити ефективність діяльності окремих ділянок освітньої системи; застосування цієї стратегії передбачає роботу керівництва навчальним закладом з окремими педагогами; загальна програма буде складатися з окремих планів, програм, які достатньо різняться між собою;

2) стратегія модульних змін передбачає введення окремих комплексів нововведень; керівник створює невеликі колективи, команди, які працюють над упровадженням цих інновацій; при цьому програма буде складатися з окремих блоків, проектів – моделей кожного напрямку розв'язуваних проблем;

3) стратегія системних змін спрямована на повну реконструкцію освітнього закладу; вимагає перегляду діяльності всіх елементів системи; в перетворення включений весь колектив навчального закладу, а кожна ціль програми передбачає вирішення певного завдання.

Разом з тим, розробка програми розвитку – важливий етап для будь-якої організації. В управлінській літературі не існує єдиного підходу до визначення програм, як і не існує якоїсь загальноприйнятої логічної структури або алгоритму розробки програм. Так, М. Поташник визначає програму розвитку як нормативну модель спільної діяльності групи людей, яка визначає початковий стан будь-якої системи, образ бажаного майбутнього цієї системи та склад і структуру дій під час переходу від сучасності до майбутнього [9, с. 190]. В. Лазарєв під програмою розвитку розуміє нормативні знання про принципи взаємозв'язку всіх компонентів майбутньої діяльності [4]. За А. Мойсєєвим, програма розвитку – це нормативна модель спільної діяльності управлінців і педагогів [6]. Видатні дослідники проблем управління М. Мескон, М. Альберт, М. Хедоурі відзначають, що стратегічна програма – це діяльнісний багатосторонній план, призначений для того, щоб забезпечити здійснення місії будь-якої організації та досягнення її цілей [7].

Значний інтерес становить послідовність розробки програми розвитку школи, запропонована В. Лазарєвим і М. Поташником. Ці автори виділяють у логічній структурі розробки програми такі етапи:

- проблемно-орієнтований аналіз;
- формування концепції;
- розробка стратегії, основних напрямів і завдань переходу;
- формування цілей першого етапу;
- формування плану дій;
- експертиза програми [8, с. 196-205];

На думку В. Лазарєва, програма розвитку має містити:

- проблеми, на виконання яких вона спрямована;
- новації, за рахунок яких передбачають розв'язати проблеми;
- проект бажаного майбутнього закладу;
- стратегію здійснення змін;
- цілі програми;
- план дій;
- інноваційні проекти здійснення окремих змін в окремих підсистемах;
- ресурсне й кадрове забезпечення [5].

І. Ладенко в структурі програми виділяє такі блоки:

- опис функцій керівництва;
- опис системи цілей;
- опис різних ресурсів;
- опис термінів;
- опис функцій управління;
- опис функцій виконання [3, с. 84].

Н. Конопліна, досліджуючи проблеми управління навчальним закладом, пропонує виділити в логічній структурі розробки програми таку послідовність:

- формування концепції бажаної освітньої системи;
- розробка стратегії розвитку;
- розробка інноваційних пропозицій з вирішення виявлених проблем;
- формування загального проекту змін освітньої системи;
- оцінка очікуваних результатів змін освітньої системи (цілей програми);

- формування плану реалізації змін в освітній системі;
- експертиза програми [2, с. 142].

Проте, на думку дослідника Д. Горобця [1], принциповим є не питання структури програми, а питання, що стосуються її змісту, як-от:

- наскільки програма містить концепцію майбутніх змін;
- чи дійсно бажаними є цілі програми;
- чи приведе програма до очікуваних результатів тощо.

Для того, щоб програма розвитку могла виконувати роль засобу орієнтації та інтеграції інноваційних процесів, вона повинна мати певні якості. В. Лазарев і М. Поташник виокремили сім таких якостей [9]:

- актуальність – орієнтація на вирішення найбільш значних і важливих проблем;
- прогностичність – відображення у своїх цілях не тільки вимог сьогодення, а й майбутніх вимог до освітньої установи;
- раціональність – визначення таких цілей і способів їх досягнення, які дозволяють отримати максимально високий результат;
- цілісність – забезпечення повноти складу дій, необхідних для досягнення поставлених цілей, а також погодженості зв'язків між ними;
- реалістичність – забезпечення відповідності між бажаним і можливим, цілями й ресурсами;
- контрольованість – визначення кінцевих та проміжних цілей і бажаних результатів;
- чутливість до збоїв – своєчасне бачення відхилень реального стану справ від передбаченого програмою.

Ці властивості програми є вихідними характеристиками, які під час розробки й реалізації програми можуть поставати і як критерії її самооцінки, і як внутрішньої експертизи. Утім Д. Горобець [1] доповнює цей перелік вимог такими критеріями:

- напруженість – націленість програми на максимально високі результати при раціональному використанні наявних ресурсів;
- стратегічність – рух від загального й концептуального до конкретного й реального;
- інтегруюча спрямованість – консолідація колективу через залучення до розробки проєктів;
- індивідуальність – повнота структури програми й змістовність опису нововведень;
- логічність і зрозумілість – чітка структура, мовленнєва культура, коректність термінології;
- привабливість – умотивованість і бажання колективу працювати над розробкою й реалізацією програми.

Розробка програми розвитку загальноосвітнього навчального закладу викликана необхідністю створення освітнього середовища. Отже, стратегія змін має стати саме тим управлінським впливом, що обумовить розвиток системи, а програма розвитку має відіграти роль дієвого інструментарію.

Таким чином, у нашому дослідженні під цільовою програмою розвитку загальноосвітнього навчального закладу ми будемо розуміти координуючий документ, який націлений на реалізацію професійного розвитку вчителів, враховує організаційно-педагогічні умови та складається з пов'язаних між собою заходів, узгоджених за термінами й виконавцями та забезпечених необхідними ресурсами.

Цільова програма «Професійний розвиток педагогів» є результатом модернізації управлінської діяльності через програмно-цільовий підхід. Ця програма передбачає:

1. Організаційне забезпечення програми – проведення експертизи локальних правових актів, освітніх програм, робочого навчального плану; організацію та роботу тимчасових творчих колективів з розробки локальних правових актів, концепції навчального закладу; модернізацію робочого навчального плану відповідно до завдань закладу; укладання угод з вищими навчальними закладами; організацію психолого-педагогічного консультування педагогів; створення картотеки періодичних видань та літературних джерел із проблеми експерименту; проведення нарад, педагогічних рад і засідань методичних об'єднань із педагогами тощо.

2. Нормативно-правове забезпечення програми – видання наказів, розпоряджень щодо організації дослідно-експериментальної роботи; розробка локальних актів щодо впорядкування експерименту.

3. Науково-методичне забезпечення програми – проведення науково-практичних семінарів за участі викладачів вишів, методичної служби, педагогічних працівників шкіл,

спрямованих на вдосконалення компетентності педагогів; участь у науково-практичних конференціях із визначеної проблеми.

4. Матеріально-технічне забезпечення програми – удосконалення розвитку методичного кабінету, забезпечення сучасними комп'ютерними програмами, мультимедійними засобами, облаштування медіа-класів, розширення фонду шкільних бібліотек тощо.

Отже, цільова програма розвитку «Професійний розвиток педагогів» спрямована на прогнозування змін, оновлення діяльності закладу освіти, вироблення та реалізацію стратегії розвитку; має виразну інноваційну спрямованість, забезпечує системність процесів упровадження нововведень; працює на розвиток школи, створює імідж закладу, сприяє реалізації місії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горобець Д. В. Організаційно-педагогічні умови управління розвитком педагогічного коледжу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.06 / Горобець Данило Валентинович. – Луганськ., 2010. – 295 с.
2. Коноплина Н. В. Системно-целевое управление развитием педагогического вуза : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Коноплина Надежда Васильевна. – Сургут, 2000. – 308 с.
3. Ладенко И. С. Интеллектуальные системы в целевом управлении / И. С. Ладенко. – Новосибирск : Наука, 1987. – 199 с.
4. Лазарев В. С. Системное развитие школы / В. С. Лазарев. – М. : Пед. о-во России, 2002. – 304 с.
5. Лазарев В. С. Управление школой: теоретические основы и методы / В. С. Лазарев. – М. : Новая шк., 1997. – 336 с.
6. Моисеев А. М. Режимы жизнедеятельности школы : управление развитием школы / А. М. Моисеев. – М. : Новая шк., 1995. – 462 с.
7. Мэскон М. Х. Основы менеджмента / М. Х. Мэскон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М. : Дело, 1992. – 702 с.
8. Поташник М. М. Проблемно-ориентированный анализ состояния школы / М. М. Поташник, В. С. Лазарев // Управление развитием школы. – М., 1995. – С. 196 – 205.
9. Управление развитием школы / под ред. М. М. Поташника, В. С. Лазарева. – М. : Новая шк., 1995. – 464 с.
10. Шершньова З. Є. Стратегічне управління : підручник / З. Є. Шершньова. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2004. – 699 с.

КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДИСКУРСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

канд. пед. наук, доцент Обіход Інна Василівна

Україна, м. Тернопіль, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Abstract. Methodology of foreign languages learning (FLT) has been continually undergoing changes with the attempt to find the most appropriate approach or approaches, which would satisfy a contemporary need for learning. A new stage in the development of foreign language education is associated primarily with the introduction of a qualified approach to the educational process. The idea of it is to shape an innovative personality who can flexibly adapt to global, socio-political and economic factors. The topical issue of competency-based learning (CBL) is focused on by scholars' recent research, but certain aspects of the problem still remain unrevealed.

The objective of this paper is to highlight the major approaches of alternative methods of teaching foreign languages in the framework of CBL methodology. The methods used in this research include method of critical analysis of literature, general scientific methods of analysis, synthesis, comparison, generalization, as well as the empirical ones, such as observation, testing, generalization of experience of lecturers, pedagogical experiment.

Our attention is focused on understanding the productive trends of teaching foreign languages in the context of individually-oriented and activity-oriented technologies which are primarily associated with alternative (non-traditional) methods in the context of CBL. Learning foreign languages through CBL gives students an opportunity to explore issues, observe, analyze, think critically, and choose their own methods of learning.

Keywords: alternative methods of teaching; competency-based approach, individually-oriented learning, activity-oriented technologies, assessment, motivation, self-control, educational consultation.

Постановка проблеми. В умовах трансформаційних процесів світового виміру (глобалізація, культурна дифузія, демографічна криза, міграційні хвилі, інновації в науково-технічній сфері, посилення транснаціональної взаємозалежності, швидкість і частота комунікацій у різних сферах) освіта розглядається як вирішальний фактор суспільного поступу, забезпечення сталого розвитку та конкурентоспроможності сучасних держав на глобальному ринку робочої сили та послуг. Нові тенденції у визначенні ролі і характеру розвитку системи іншомовної освіти мають глобальний, філософський характер, адже мовна освіта є важливим засобом, котрий формує здатність особистості швидко адаптовуватись в полікультурній і мультилінгвальної спільноті людей, бути мобільною в суспільстві, яке весь час змінюється, вести діалог культур у світі, що глобалізується навколо розв'язання важливих проблем.

Методика навчання іноземних мов зазнає змін, намагаючись знайти найбільш прийнятний для сьогодення раціональний підхід до навчання. Новий етап у розвитку іншомовної освіти пов'язаний, насамперед, із впровадженням компетентнісного підходу до організації навчального процесу і формування інноваційної людини, яка може гнучко пристосуватись до світових соціально-політичних і економічних факторів. Саме компетентнісна освіта, на думку О. Савченко [4], є інструментом поєднання «освіти для всіх» з «освітою для кожного».

Для набуття ключових компетентностей упродовж життя учні повинні отримати більшу навчальну автономію, беручи на себе відповідальність за власне навчання та створюючи умови для самореалізації та саморозвитку. Ключові компетентності складаються, зокрема, зі знань, умінь та життєвого досвіду індивіда, та передбачають володіння іноземними мовами, навичками, необхідними для навчання за кордоном; математичну компетентність і базові компетентності у галузі науки та техніки; цифрову обчислювальну компетентність; уміння вчитися упродовж життя у професійному та соціальному контекстах; соціальну і громадянську компетентності; ініціативність та підприємливість; культурну освіченість та виразність; вміння користуватись знаннями та навичками менеджменту, інформаційним та комунікаційним навичкам. У цьому контексті учителю необхідно постійно модернізувати свої професійні уміння і розвивати нові у позитивний і соціально відповідальний спосіб, беручи до уваги той

факт, що у кожному класі (групі) можуть бути учні з найрізноманітнішими освітніми потребами, здібності яких дуже різняться.

Ми переконані у тому, що традиційна парадигма іншомовної освіти «вчитель – учень» в умовах сьогодення має бути змінена на нову: «учень – інформація / підручник – вчитель». Саме тому наша увага сфокусована на осмисленні продуктивних тенденцій організації навчання іноземним мовам у контексті *індивідуально та діяльнісно орієнтованих технологій*, які пов'язують насамперед із альтернативними методами навчання в контексті *компетентнісного* підходу, що дають учням можливість самостійно досліджувати проблеми, спостерігати, аналізувати, критично мислити, організовувати свої власні прийоми навчання, відстоювати власну позицію, розвивати вміння оцінювати ризики та довіряти іншим, формувати конструктивне управління почуттями, застосовувати інформаційно-комунікаційні технології, взаємодіяти в адекватний і творчий спосіб у всіх різновидах соціальних та культурних контекстів, мобілізувати життєвий досвід, застосовувати базові / декларативні знання та уміння на практиці, створювати ситуації успіху, використовувати самоконтроль та взаємоконтроль, розвивати творчі здібності та критичне мислення, отримувати знання основного поняття про те, що навчання стимулює цілісний розвиток особистості, а саме інтегрованої та ліберально освіченої особистості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Палітра доробків науковців, які працюють над різними аспектами проблеми компетентнісного підходу до організації навчального процесу, є досить різноплановою. Її характеризують дослідження С. Бондар, І. Родигіної (компетентнісна спрямованість змісту і структури навчального предмета в умовах фундаменталізації освіти) [1; 3], О. Локшиної (компетентнісна спрямованість розвитку змісту шкільної освіти в країнах Європейського Союзу) [2], О. Савченко (компетентнісна спрямованість навчальних програм для початкової школи) [4], С. Трубачової (умови реалізації компетентнісного підходу в навчальному процесі) [6] та ін. Окремі аспекти проблеми застосування методів навчання іноземним мовам перебувають в колі інтересів таких учених як К.-Р. Бауш, Г. Кріст, Г.-Ю. Крумм (дослідження проблем вивчення іноземних мов) [8], Б. Бистрова (застосування прямого методу викладання іноземних мов), О. Гомзякова, Н. Лівенцевої (методи навчання іноземних мов у світлі сучасної моделі навчання іншомовного спілкування), Б. Коломієць, С. Сошенко (еволюція методів викладання іноземної мови) [5], В. Маттес, А. Технау, Б. Хугеншмідт (особливості застосування діялісно зорієнтованих методів навчання іноземним мовам) [9; 10] та ін. Втім, попри існуючі напрацювання, питання вибору найефективніших методів навчання залишається відкритим для доопрацювання, розвитку та дискусій. Саме цим обумовлено *вибір досліджуваної проблематики*, при цьому наша увага сфокусована на особливостях застосування альтернативних методів навчання іноземних мов через призму компетентнісного підходу.

З огляду на викладене вище, **актуальність** нашого дослідження зумовлена:

- соціально-економічними вимогами пошуку найбільш прийнятних для сучасної історичної епохи раціональних підходів до навчання іноземних мов в умовах нових викликів часу і суспільства (глобалізація, культурна дифузія, міграційні хвилі, швидкість і частота комунікацій у різних сферах);
- необхідністю розробки, реалізації і запровадження у навчальний процес ефективних методів навчання іноземним мовам, які б сприяли переорієнтації діяльності вчителя з формальних показників внутрішнього контролю на потреби розвитку особистості тих, хто навчається; переходу від освіти як «передачі знань» до **продуктивного навчання**, коли набуття знань відбувається через процес створення учнем власних творчих навчальних продуктів.

Метою статті є висвітлення основних підходів альтернативних методів навчання іноземних мов у контексті компетентнісного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Навчання іноземних мов передбачає набуття, обробку та засвоєння нових знань, умінь і навичок, а також пошук і використання рекомендацій ззовні. Важливо усвідомлювати, що навчальна діяльність у кінцевому результаті повинна не просто дати індивіду суму знань, умінь чи навичок, а сформувати рівень компетентностей, що ґрунтуються на принципах самодостатньої, свідомої та ефективної життєдіяльності в різних сферах життя людини, потребах проживати та спілкуватись з представниками різних етнічних спільнот і культур, розвитку незалежної та автономної особистості.

Компетентність з іноземних мов потребує знання лексики та функціональної граматики й обізнаності з основними типами вербальної взаємодії та реєстрів мови. Важливим є знання суспільних умовностей, а також врахування культурних аспектів та варіабельності мов.

Компетентнісний підхід у навчанні іноземних мов передбачає насамперед переорієнтацію з процесу на результат в контексті *особистісно орієнтованого* та *діяльнісного* вимірах. Звідси впливають чотири основні рівні навчання іноземним мовам:

1) *Змістовно-предметне навчання («inhaltlich-fachliches Lernen»)*, що спрямоване на набуття та засвоєння базових когнітивних і практичних умінь та навичок, необхідних для розв'язання проблем шляхом застосування необхідних методів, матеріалів та інформації; формування цифрової обчислювальної компетентності, яка передбачає використання комп'ютерів для віднаходження інформації, її інтегрованого аналізу, продукування, презентації та обміну; формування міждисциплінарних зв'язків; спілкування іноземними мовами; самовираження індивіда через культурну освіченість; розвиток громадянської компетентності; мотивацію та налаштованість індивіда продовжувати навчання впродовж життя;

2) *Методичне (системне) навчання («methodisches Lernen»)*, що формує здатність до самостійного опрацювання нових знань та інтегрування знань з різних галузей, мобілізації життєвого досвіду, декларативних знань та вмінь; гнучкого опрацювання комплексних повідомлень в контексті повноти і точності розуміння конкретизуючої інформації, самостійного формулювання висновків або оцінювання тих висновків, які запропоновані відповідно до певної ситуації; вміння логічно мислити, висувати аргументи, розвивати власні розумові позиції, прогнозувати на смисловому рівні, адекватно застосовувати необхідний матеріал, використовуючи засоби масової інформації; відкритість до набуття нових знань та адаптації до змін; здатність працювати в колективі; вміння представити себе та критично оцінити свою роботу; готовність проектування навчальної стратегії; здатність організовувати й застосовувати засоби навчання для самоосвіти;

3) *Комунікативне навчання («kommunikatives Lernen»)*, що орієнтоване на реалізацію різних видів мовленнєвої діяльності, а саме: сприймання, продукція, інтеракція або медіація; формування вміння правильно викладати думку з точки зору її лексико-граматичного і стилістичного оформлення; володіння вміннями вивчаючого, ознайомлювального та вибіркового читання та обробки інформації; вміння слухати, аргументовано дискутувати, показувати високу гнучкість мовлення, формулювати думки з використанням різноманітних мовленнєвих засобів з метою передачі відтінків значень, виділення, диференціації та усунення двозначності; вміння створювати зв'язне і суцільне висловлювання, вживаючи у повному обсязі доречні різноманітні структури й широкий набір конекторів та інших засобів зв'язку; давати чіткі, систематично розгорнуті описи та презентації з відповідним виділенням головних положень та релевантними допоміжними деталями; дотримуватись правил ведення бесіди;

4) *Соціальне навчання («soziales Lernen»)*, що уможливорює ефективну та конструктивну участь індивіда у соціальному житті все більш комплексних суспільств; сприяє розумінню типових норм поведінки і манер, обізнаності з базовими поняттями щодо індивідів, груп, організацій, соціальних класів, гендерної рівності та недискримінації, виявленню толерантності, взаємного розуміння і терпимості, розуміння різних точок зору, здатності співпереживати, долати стрес, розв'язувати конфліктні ситуації та жити в гетерогенному суспільстві.

Додержання сформульованих вище основних рівнів навчання потребує перегляду багатьох підходів у навчанні. Пропонуємо на розгляд основні стратегії навчання іноземним мовам в контексті продуктивного навчання:

- *когнітивні стратегії* (стратегії, спрямовані на розвиток пам'яті та розуміння конкретизуючої інформації: створення груп споріднених слів; наочна семантизація лексичного матеріалу за допомогою малюнків, карток, предметів тощо; застосування вербальної наочності (контексту) з метою кращого засвоєння лексичного мінімуму; визначення логічних зв'язків між елементами повідомлення, відокремлення головного від другорядного, утримуючи в пам'яті головне; порівнювання текстової інформації з предметом, малюнком, діаграмою тощо; прогнозування на смисловому рівні; занотовування потрібної інформації; висновки на основі змісту; маркування ключових слів; візуалізація зв'язків (наприклад, у вигляді графіків та малюнків); встановлення системних зв'язків через аналіз прикладів; порівняння звуків, лексичних одиниць та граматичних структур у різних мовах; застосування граматичних структур в активному мовному режимі; застосування аудіовізуальних матеріалів або засобів комп'ютерного зв'язку (використання інтернету, перегляд фільмів тощо);

- *метакогнітивні стратегії* (стратегії, що спрямовані на планування та здійснення навчальної діяльності: окреслення навчальних траєкторій та цілей; вільний вибір робочих та соціальних форм, робочого місця (клас, бібліотека тощо); встановлення часових рамок залежно від рівня складності навчального завдання та обумовленості окремих правил, ефективне

управління часом та інформацією; повне занурення учнів у процес навчання у ролі «актора» або «вчителя», а не «спостерігача», концентрація уваги, створення умов для навчання, які унеможливають відволікання від процесу навчання; контроль та самоконтроль ступеня досягнення навчальних цілей;

- *афективні стратегії* (стратегії, що регулюють процес навчання, наприклад, подолання стресу, який виникає в учнів внаслідок перевантаження): сприяння позитивної мотивації навчання та налаштованості учнів досягати успіхів; розвиток індивідуального навчального стилю; подолання навчальних бар'єрів в емоційно насиченій атмосфері взаєморозуміння та взаємоповаги;

- *комунікативні стратегії* (стратегії, спрямовані на встановлення контактів та готовність виявляти ініціативу в процесі безпосереднього спілкування: активізація декларативних знань та життєвого досвіду; визначення логічних зв'язків між елементами повідомлення, висування гіпотез; здійснювання інтеракції, добираючи й застосовуючи невербальні та інтонаційні засоби; застосування синонімів та перифраз з метою граматичного і лексичного планування, перебудови та виправлення мовлення при зіткненні з труднощами; застосування низки послідовних аргументів, наводячи докази на підтримку або проти певної точки зору; здійснення зворотного зв'язку щодо тверджень і висновків, застосування широкого спектру модифікаційних схем.

Перевага альтернативних методів навчання надається у зв'язку з тим, що такий спосіб організації навчальної роботи передбачає відмову від класно-урочної системи і оцінювання успішності на основі заданих норм; гнучкий, відкритий навчальний простір; змінний склад навчальних груп; вільний вибір учнем видів і способів навчальної діяльності; ефективне управління часом та інформацією; самостійне навчання, самодисципліну та самоконтроль; готовність індивіда долати перешкоди та адаптовуватись до будь-яких змін. Такі методи навчання сприяють, на нашу думку, формуванню позитивної мотивації тих, хто навчається, та бажання застосовувати здобуті знання у різних життєвих контекстах.

Здійснивши порівняльний аналіз усталеного і альтернативного підходу до навчання в цілому та системи оцінювання зокрема, ми пропонуємо на розгляд основні переваги альтернативних методів навчання:

1) *Особливості навчання*: ідея диференційованого підходу у навчанні; опора на самостійний розвиток пізнавальних здібностей учнів через стимулювання процесу пошукової, винахідницької діяльності; максимальне розкриття їх внутрішнього потенціалу; створення сприятливих умов для розвитку діяльної активності, мотивації та налаштованості учнів продовжувати навчання та досягати успіхів у ньому впродовж життя; створення безпечного і привабливого навчального середовища на засадах взаємоповаги та співробітництва; застосування концептуально обґрунтованої методики проведення заняття; можливість вибору учнем робочих та соціальних форм, методів навчання; своєчасне реагування вчителя-спостерігача, вчителя-порадника, вчителя-консультанта на різноманітні освітні потреби тих, хто навчається, з метою надання якісної консультативної допомоги, попередження помилок та подолання навчального бар'єру; спільний вибір (учень + вчитель) досконалішого варіанта організації пізнавальної діяльності; формування механізмів самопрогнозування, саморозвитку, самореалізації особистості. У цьому контексті традиційні методи навчання передбачають культивування ролі вчителя-судді та вчителя-контролера; обмеженість у виборі навчального середовища, форм та методів навчання; відсутність свободи у виборі учнями партнерів для спілкування; недостатню вмотивованість навчальних дій учнів; жорстку структуризацію навчального матеріалу; відтворення учнями готових одиниць різного рівня, тематично організованому матеріалу, що не сприяє розвитку їх творчих здібностей; вузький діапазон застосування вмінь на практиці; єдині вимоги в межах класного колективу.

2) *Особливості оцінювання*: систематична активна взаємодія вчителя та учнів в процесі оцінювання; використання різноманітних оцінних технологій для збирання інформації (листи спостереження, оцінювальні листи, технологія «портфоліо», різноманітні тести, оцінювання класних та домашніх робіт, презентації тощо); вимірювання учнівських досягнень в індивідуальному форматі; врахування не лише навчальних результатів учнів, а й ступеня зусиль, що докладені ними для отримання цих результатів; можливість відслідковувати учнівський прогрес; активне залучення учнів до процесу оцінювання; можливість учнів самостійно оцінювати результати своєї роботи та демонструвати досягнення, порівнюючи свої роботи з попередніми власними, а не з роботами інших учнів; оцінювання у форматі регулювання проблем. У цьому контексті усталені (традиційні) методи оцінювання

передбачають односторонній процес діагностики, який розглядається як дія, що виконується однією людиною – вчителем-контролером; відсутність співробітницького підходу; оцінювання кінцевого результату здійснюється з метою демонстрації помилок та декларування невдач; заперечення ролі учнів в процесі оцінювання; обмеженість у виборі форм оцінювання (наприклад, використання лише підсумкових тестів); механічне, уніфіковане (в єдиному форматі) вимірювання учнівських досягнень.

Діяльнісна спрямованість навчання іноземної мови відіграє важливу роль щодо лексичного аспекту спілкування та формування активного граматичного мінімуму. Згідно з принципом комунікативності у навчанні та практичній мети – навчання іншомовного спілкування – діяльнісний підхід передбачає формування здібностей висловлювати комунікативні наміри для досягнення взаєморозуміння між людьми. У цьому контексті реалізація діялісно-комунікативного підходу до навчання іноземної мови здійснюється за таких умов [11]: навчальні ситуації повинні бути побудовані таким чином, щоб ті, хто навчається, мали можливість знайти власні шляхи вирішення проблеми; комунікативно-мовленнєві ситуації повинні базуватись на немодифікованих, неградуйованих, аутентичних матеріалах, спонукати учнів до ведення дискусій та орієнтуватись на комунікативний успіх; тематика іншомовного спілкування повинна відтворювати різноманітні аспекти життєдіяльності учнів; сприяти формуванню їх ціннісних орієнтацій та програмуванню власних мовленнєвих дій; учні повинні вміти оперувати граматичними та лексичними навичками мовлення відповідно до реальної мовленнєвої комунікації та переносити мовленнєві дії з мовленнєвих вправ у мовленнєву практику (наприклад, щось пропонувати, вміти орієнтуватись в незнайомому місті, вести дискусії з співрозмовниками на різні теми широкого діапазону та адекватно реагувати на їх дії, допомагати у вирішенні будь-яких комунікативних проблем, спрямовувати зміст спілкування, швидко знаходити необхідну інформацію в Інтернеті тощо) [7, с. 28].

Окреслюючи практичні рекомендації щодо застосування альтернативних методів навчання, ми рекомендуємо вчителю дотримуватись дидактичних принципів доступності і послідовності в нарощуванні труднощів у процесі виконання навчальних завдань та сформувати певну систему у використанні нетрадиційних методів і прийомів навчання іншомовного спілкування з огляду на інтереси, потреби та мотиви учнів, навички в самооцінці, стосунки з прогнозованими комунікантами та рівень розвитку психологічної структури особистості. Важливо пам'ятати, що, використовуючи діялісно орієнтовані методи і прийоми навчання, учні не лише вчать самостійно програмувати власні мовленнєві дії, усвідомлено визначати завдання, пов'язані з організацією мовленнєвої взаємодії з партнером у межах теми або ситуації, а й оцінювати результати власної комунікативної діяльності.

Висновки. Матеріали нашого дослідження дають підстави говорити про непересічну цінність нетрадиційних методів навчання іноземних мов в контексті формування основних компетентностей учнів, що ґрунтуються на принципі самодостатньої, самовідповідальної, свідомої та ефективної життєдіяльності в різних сферах життя особистості. Ця установка сприяє подальшому розвитку альтернативних (нетрадиційних) методів навчання іншомовного спілкування, в яких проглядається ідея самостійного, особистісно та діялісно орієнтованого підходу до навчання учнів, які виступають у ролі самосвідомих відповідальних суб'єктів власного інтелектуального і фізичного розвитку, що в змозі розкрити свої потенційні, розумові можливості з огляду на самовизначення, самоутвердження та самореалізацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондар С. П. Компетентісна спрямованість змісту і структури навчального предмета в умовах фундаменталізації освіти / С. П. Бондар // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 20. – С. 10-23.
2. Локшина О. І. Становлення компетентісної ідеї в європейській освіті / О. І. Локшина // Реалізація європейського досвіду компетентісного підходу у вищій школі України. Матеріали методологічного семінару. – К.: Педагогічна думка, 2009. – С. 19-33.
3. Родигіна І. В. Компетентісно орієнтований підхід до навчання / І. В. Родигіна. – Х.: Вид. група «Основа», 2008. – 112 с.
4. Савченко О. Я. Компетентісний підхід як чинник модернізації змісту освіти / О. Я. Савченко // Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового центру НАПН України. Серія «Педагогіка». – 2011. - № 4. – С. 13-17.

5. Сошенко С. М. Еволюція методів викладання іноземної мови / С. М. Сошенко, Б. С. Коломієць // Педагогічний процес: теорія і практика. – 2014. – Вип. 1. – С. 22-27. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/pptp>
6. Трубачева С. Е. Умови реалізації компетентнісного підходу в навчальному процесі / С. Е. Трубачева // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – С. 51-57.
7. Curriculare Vorgaben und Unterrichtsplanung / K. Ende, R. Grotjahn, K. Kleppin, I. Mohr. – München: Klett-Langenscheidt, 2013. – 152 S.
8. Fremdsprachenunterricht / K.-R. Bausch, H. Christ, H.-J. Krumm. – Tübingen : Francke Verlag Tübingen und Basel, 1995. – 585 S.
9. Hugenschmidt B. Methoden schnell zur Hand. 66 Schüler- und handlungsorientierte Unterrichtsmethoden / B. Hugenschmidt, A. Technau- - Leipzig : Klett, Kallmeyer, 2011. – 213 S.
10. Mattes W. Methoden für den Unterricht / W. Mattes. – Braunschweig, Paderborn, Darmstadt: Schöningh Verlag, 2012. – 132 S.
11. Wie lernt man die Fremdsprache Deutsch? / S. Ballweg, S. Drumm, B. Hufeisen, J. Klippel, L. Pilypaityte. – München : Klett-Langenscheidt, 2013. – 108 S.

МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ ДО РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПОЗНАВАЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Постова С. А.

Україна, м. Житомир, Житомирський державний університет імені Івана Франка

Abstract. Essence and interconnection of basic research notions are analysed in the Article. The main goal in this Article is consideration of the definition of "pedagogical model", especially the "model of the preparing of the future teachers of computer sciences to the development of creative thinking of senior pupils in extracurricular activities". The article describes the main provisions and stages of pedagogical modeling. The author described main components (target, conceptual, content-processual, result-appraisal) of the pedagogical model designed by author and communications between them. The author describes in the Article that the result of the implementation of the model and the introduction of authoring technology is the formed willingness of future computer science teachers.

Keywords: pedagogical model, creative thinking, teachers of computer sciences, extracurricular activities, components of the pedagogical model, willingness of future computer science teachers.

Вступ. Зміни у сучасному суспільно-політичному житті, економічному розвитку української держави, інформатизація суспільства та нові освітні реформи викликають необхідність у створенні умов для формування творчої особистості як школяра, так і вчителя, реалізації й самореалізації їх можливостей в освітньому процесі, використання школярами набутих знань та умінь у повсякденному житті. Саме тому нагальною є проблема підготовки розвиненого, креативного та здатного до самоосвіти педагога, який зумів би розкрити творчий потенціал кожного учня, підготувати його до самостійного життя, навчив би здійснювати творчо-пошукову діяльність та використовувати сучасні інформаційні технології в усіх необхідних сферах.

Дослідженню підготовки учителів до розвитку творчого мислення старшокласників та організації поза навчальної діяльності приділяється належна увага, про що свідчить проведений аналіз наукової літератури. Так, філософський аспект даної проблеми відображено в працях В. Андрущенко, С. Клепо, В. Кремень, В. Лутай та ін. Психологічний аспект досліджували О. Асмолов, Г. Балл, І. Бех, В. Моляко, Е. Фромм та ін. Проблема професійно-педагогічної підготовки вчителя в системі безперервної педагогічної освіти займалися такі провідні науковці як А. Алексюк, І. Богданова, С. Вітвицька, О. Дубасенюк, О. Мороз, Н. Нічкало, Л. Онищук та ін. Особливості використання інформаційних технологій у навчально-виховному процесі висвітлили В. Биков, Р. Гуревич, Л. Коношевський, А. Олійник та ін. Питання змісту навчального предмету інформатики та проблеми підготовки вчителів інформатики вивчали Н. Апатова, О. Бочкін, Т. Вакалюк, А. Верлань, І. Зарецька, Я. Глинський, А. Гуржій, А. Єршов, М. Жалдак, С. Жуковський, В. Монахов, Ю. Рамський, Я. Сікора, О. Спірін, О. Усата, А. Федорчук, Г. Цибко та ін.

Проте аналіз наукових джерел, в тому числі й педагогічних досліджень, дають нам можливість стверджувати, що недостатньо теоретично і методично дослідженим залишається такий аспект, як підготовка майбутніх учителів інформатики до розвитку творчого мислення старшокласників у позанавчальній діяльності.

Результати дослідження. Аналіз сучасного стану проблеми підготовки майбутніх учителів інформатики до розвитку творчого мислення старшокласників у науково-педагогічній літературі дає можливість визначити необхідність створення та опису відповідної моделі підготовки майбутнього вчителя інформатики, функцій та структурних компонентів такої підготовки, окреслення критеріїв та показників готовності випускників ВНЗ до вказаного виду діяльності. Розробка моделі зумовлена, в першу чергу, необхідністю удосконалення самого процесу підготовки майбутнього вчителя інформатики, в тому числі до розвитку ним творчого мислення старшокласників у позанавчальній діяльності.

На нашу думку, вказана проблема може бути вирішена шляхом застосування системного підходу до організації навчального процесу у вищому навчальному закладі. Такий підхід в педагогіці дозволяє розкрити цілісність педагогічних об'єктів (систем), та виокремити в них

відповідні зв'язки між відповідними структурними та звести усі перераховані складові у єдину теоретичну картину [1, с. 305]. Таким чином, при створенні моделі підготовки майбутнього вчителя інформатики до розвитку творчого мислення старшокласників у позанавчальній діяльності ми брали за основу вказаний підхід, також враховували професіограму особистості учителя й сучасні наукові концепції структури педагогічної діяльності [2; 3].

Дослідження поведінки багатьох об'єктів дуже часто проводять за допомогою загальнонаукового методу дослідження – моделювання, який застосовується при системному підході та передбачає дослідження не самих об'єктів (систем), а дуже схожих до них – моделей. Цей метод найчастіше застосовують тоді, коли здійснити дослідження самої системи неможливо або через її велику розмірність, або через її складність, або через небезпеку для здоров'я тощо.

Моделювання як метод системного аналізу у загальному контексті визначається як спосіб дослідження будь-яких явищ, процесів або об'єктів шляхом побудови та аналізу їх моделей [4, с. 15]. У педагогічній науці під **моделюванням** розуміють процес відтворення аналогових форм, явищ, якостей, ситуацій та ін., що імітують реальні умови, в яких він відбувається [5, с. 92].

Модель (походить від лат. *modulus* — міра, аналог, зразок, еталон) — відтворення чи відображення об'єкту (системи), задуму (конструкції), опису чи розрахунків, що відображає, імітує, відтворює принципи внутрішньої організації або функціонування, певні властивості, ознаки чи(та) характеристики об'єкта дослідження чи відтворення (оригіналу) [6].

І загально науковому змісті термін **система** (від дав.-гр. *συστήμα* — «сполучення», «ціле», «з'єднання») розглядається як множина взаємопов'язаних елементів, що взаємодіє з середовищем, як єдине ціле і відокремлена від нього [7]. В педагогічному розумінні **система** — впорядкована множина взаємопов'язаних та об'єднаних загальною метою функціонування елементів та єдності управління, виділена на основі певних ознак, що виступає як цілісне явище у взаємодії з оточуючим середовищем [8].

Дослідження системи як об'єкта передбачає її структурне представлення, що являє собою виділення елементів системи та зв'язків між ними; опис функцій (цілеспрямованих дій) даної системи, що спрямовані на досягнення визначеної цілі. Структура є одним з найдосконалішим способів представлення систем та моделей, оскільки такий спосіб представлення дозволяє відобразити найбільш суттєві взаємовідношення (зв'язки) між елементами системи та їх групами (компонентами, підсистемами), які залишаються сталими при змінах в системі та забезпечують існування системи в цілому та її основних властивостей. Таким чином, **структура системи** — це організована сукупність зв'язків між її елементами. **Зв'язком** називають співвідношення між компонентами системи, засновані на взаємозалежності і взаємообумовленості [4, с. 16].

У сукупності елементи й підсистеми називають **компонентами** системи. Причому варто зазначити той факт, що можна використовувати в системному аналізі саме термін «компонента», як синонім «складова».

Отже, **педагогічна система** — це взаємодія різних взаємопов'язаних структурних компонентів, які об'єднані однією освітньою метою розвитку індивідуальності та особистості. Педагогічна система традиційного освітнього процесу складається з семи елементів: мета, зміст, учні (або студенти), вчителі (або викладачі), методи, засоби та форми навчання. Така будова системи дозволяє проводити її дослідження та розробку як цілісного педагогічного явища [9].

Основними ознаками педагогічних систем є: повнота компонентів (факторів), які мають значення для досягнення мети; наявність зв'язків та залежностей ідей, що виконують системоутворюючу функцію; поява цілісних якостей у об'єкта створеної системи. Педагогічними системами є сукупності навчально-виховних закладів країни, регіону (області, району) та умови їхнього функціонування. Педагогічними системами можуть виступати і освітні технології в єдності усіх своїх елементів. До складу педагогічних систем відноситься множина цілей, принципів, форм та методів, а також умови їхньої реалізації, спрямована на розв'язання поставлених освітніх та (або) виховних завдань. Так, системою можна вважати індивідуальну педагогічну діяльність окремого вчителя, що являє собою стійку цілісність усіх складових компонентів [10].

Таким чином, педагогічна система як і більшість систем є великою та складною (має велику кількість елементів зі складними взаємозв'язками), тому дослідження доцільно проводити не над усією системою, а над її моделлю, застосувавши такий спосіб дослідження як моделювання.

Як зазначається в педагогічному словнику, **освітня модель** — це освітня система, що містить загальні цілі та зміст освіти проектування навчальних планів та програм, часткові (важливі для даного дослідження) цілі керівництва діяльністю учнів, методи контролю та звітності, способи оцінки процесу навчання тощо [11, с. 94].

У загальному випадку під час побудови моделей необхідно враховувати ряд вимог, такі як: незалежність результатів, змістовність, дедуктивність та індуктивність [4, с. 25].

Під час створення моделей педагогічних систем, на думку І. А. Зязюна, Г. М. Сагача також дуже важливо також враховувати її суб'єктність, інтерактивність, адаптивність та відкритість [12, с. 69; 13, с. 226-227].

Крім того, варто зазначити, що для опису міри ефективності процесу моделювання в загальному, та побудованої педагогічної моделі, в педагогіці велика увага приділяється такому поняттю як педагогічна валідність, яке є дуже близьким до інших понять (достовірність, адекватність), але не тотожне до них. Педагогічну валідність обґрунтовують комплексно: концептуально, критеріально та кількісно, що пов'язане з тим фактом, що педагогічні системи, що моделюються, як правило, є великими, багатофакторними та багатоцільовими. Валідність відрізняється від достовірності наявністю критеріальної бази, що якраз і дозволяє визначити міру ефективності моделювання. На відміну від адекватності (властивість моделі, що характеризує прості, описані, не завжди строгі «очікування» від неї зі сторони автора), валідність містить певний ізоморфізм між структурними елементами моделі та операційними критеріями відповідності цих елементів до конкретних аспектів реального явища [14, с. 14].

В теорії педагогічного моделювання найчастіше виділяють 5 типів моделей: прогностичну, концептуальну, інструментальну, модель моніторингу та рефлексивну моделі.

Прогностична модель призначена для опису оптимального розподілу ресурсів та конкретизації цілей. *Концептуальна модель* в основному базується на інформаційній базі даних про програму дій. *Інструментальна модель* дає можливість описати засоби виконання поставлених цілей. *Модель моніторингу* призначена для створення та відображення механізмів зворотного зв'язку та способів коригування можливих відхилень від запланованих результатів. *Рефлексивна модель*, в свою чергу, створюється з метою розробки рішень у випадку виникнення неочікуваних та непередбачених ситуацій. Варто зазначити той факт, що у педагогічному експерименті дуже рідко зустрічаються моделі чисто одного типу, зазвичай вони являють собою комбінацію різних типів, залежно від поставлених цілей в педагогічному експерименті.

Педагогічне моделювання є складним процесом і являє собою ряд етапів. Першим і основним з них (без нього неможливо перейти до наступного) є безперечно визначення цілей, оскільки будь-яка діяльність, в т.ч. й педагогічна, розпочинається з цілі, після чого виділяються суттєві характеристики об'єкта та дається розгорнутий змістовний опис зв'язків між ними. Поставлена ціль сприяє виникненню ідей, за допомогою яких її можна здійснити, що сприяє правильно спрогнозувати педагогічний процес. Основні положення педагогічного моделювання умовно можна відобразити в наступних етапах:

- 1) вибір методологічних основ для моделювання, якісний опис предмету дослідження;
- 2) постановка завдань моделювання на основні сформульованих раніше цілей;
- 3) конструювання моделі з уточненням залежності між основними елементами досліджуваного об'єкта, визначенням параметрів об'єкта та критеріїв оцінки зміни значень цих параметрів, вибір методик вимірювання;
- 4) дослідження валідності моделі при розв'язанні поставлених завдань, якщо потрібно, то її коригування;
- 5) застосування моделі в педагогічному експерименті;
- 6) змістова інтерпретація результатів моделювання.

Педагогічна модель може бути представлена різними способами, такими як: структурний, функціональний, факторний, динамічний або соціально-технологічний, але найчастіше такі моделі не представляють тільки за допомогою одного способу, а зазвичай використовують комбінацій різних способів.

Підсумовуючи все вищесказане стосовно проблеми підготовки майбутнього вчителя інформатики до розвитку творчого мислення старшокласників у позанавчальній діяльності та процесу педагогічного моделювання, вважаємо за потрібне запропонувати власне бачення моделювання університетської підготовки майбутнього вчителя інформатики до вказаного виду діяльності (див. рис. 1). Зупинимось спочатку на змісті ключових компонент моделі.

Варто зазначити, що визначально, основними складовими будь-якої моделі підготовки майбутніх фахівців, як уже відомо, є наявність соціального замовлення та мети, які в свою чергу, входять до цільової компоненти. На даному етапі розвитку освіти до педагогів висувається ряд вимог, в т.ч. застосування творчих підходів до розвитку творчого мислення старшокласників, щоб забезпечити високий рівень навчання. Основною метою ж підготовки сучасного педагога є підготовка фахівця, професіонала у своїй галузі, що вміє творчо мислити,

знаходити спільну мову з різними дітьми, зацікавити їх своїм предметом та процесом навчання, залучити їх до колективної та індивідуальної творчої діяльності.

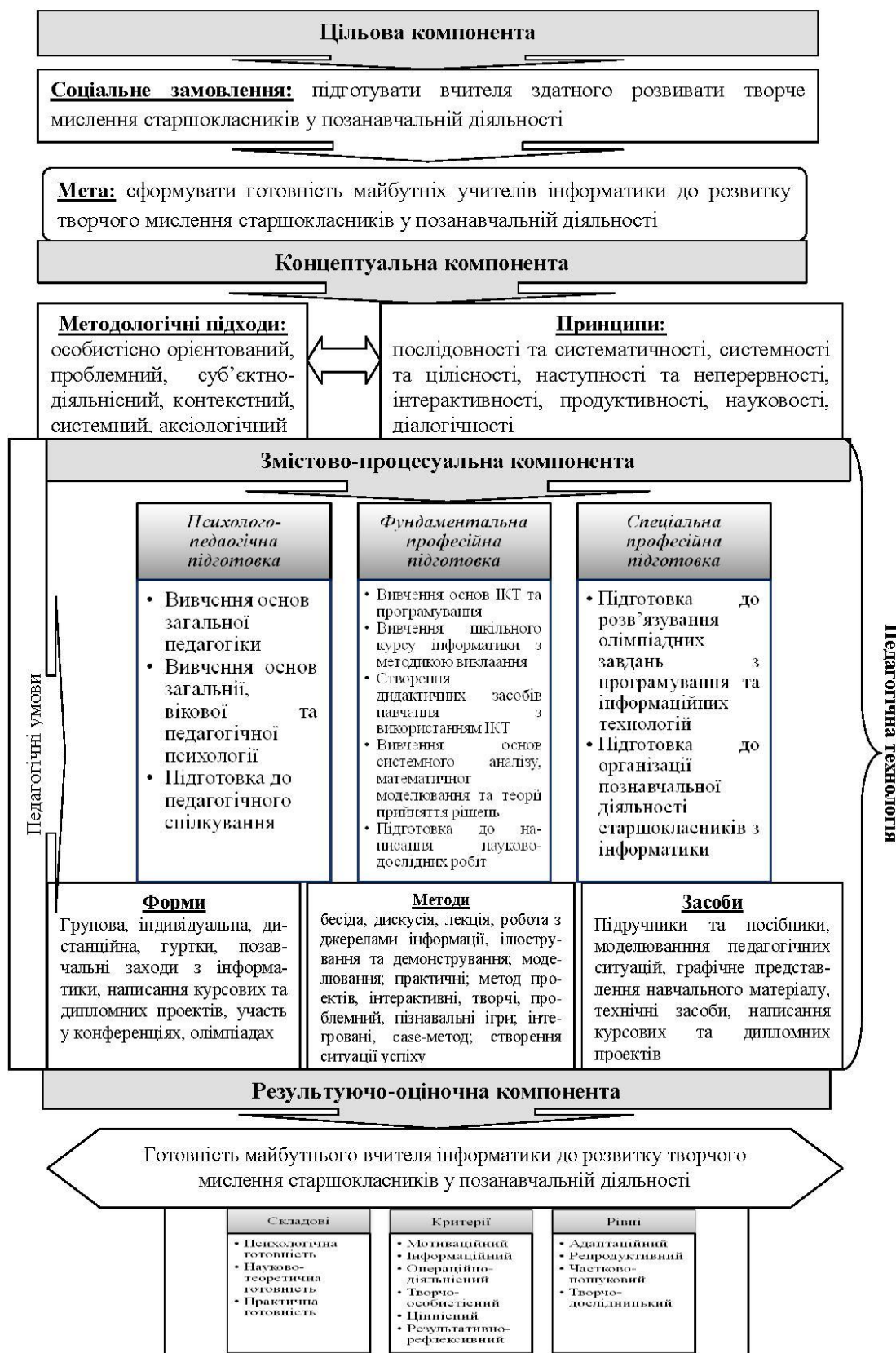

Рис. 1. Модель підготовки майбутнього вчителя інформатики до розвитку творчого мислення старшокласників у позанавчальній діяльності

Таким чином, враховуючи вище визначені соціальне замовлення та мету, варто окреслити концептуальну компоненту, яка включає в себе методологічні підходи та принципи реалізації. На нашу думку, найбільш якісно сприяють моделюванню процесу підготовки майбутнього вчителя інформатики до розвитку творчого мислення старшокласників у позанавчальній діяльності такі підходи як особистісно орієнтований, проблемний, суб'єктно-діяльнісний, контекстний, системний та аксіологічний.

Як відомо, «особистісно орієнтований підхід поєднує виховання та освіту в єдиний процес допомоги, підтримки, соціально-педагогічного захисту, розвитку дитини, підготовки її до життєтворчості тощо. Навчальний процес насичений не знаннями, які повинен засвоїти учень, а повинен бути насичений розумінням» [15].

Проблемний підхід до визначення сутності освіти створює передумови для диференціації цілей освіти на рівні освітнього закладу, а також для індивідуалізації цих цілей на рівні кожного студента. Даний підхід орієнтує на використання реальних можливостей освіти в реалізації соціальних цілей: керувати формуванням особистісних якостей неможна; можна керувати діяльністю, яка сприяє розвитку певних особистих якостей. Він дозволяє вирішити проблему джерел сучасної загальної освіти, в т.ч. розвинути в учнів та студентів здібність до самостійного навчання та вирішення проблем можна лише на основі формування вказаного практичного досвіду, оскільки шкільної освіти для цього недостатньо.

Суб'єктно-діяльнісний підхід передбачає «організацію процесу навчання таким чином, щоб майбутній педагог був рівноправним суб'єктом навчання і спілкування, формування умінь і навичок, цілепокладання, планування, контролю, самоаналізу, оцінювання результатів діяльності» [16, с. 49].

Контекстне навчання орієнтоване на той факт, що знання, уміння та навички даються не як предмет, на який повинна бути спрямована активність студента, а в якості засобу розв'язання завдань діяльності спеціаліста. Основною характерною рисою навчально-виховного процесу контекстного типу, що реалізується за допомогою системи нових та традиційних форм, методів та засобів навчання, є моделювання за допомогою мови знаків предметного та соціального змісту майбутньої професійної діяльності. В спеціальних дисциплінах відтворюються реальні професійні ситуації та фрагменти виробництва, відносини між різними суб'єктами тощо [17].

На думку С.С. Вітвицької, «системний підхід дозволяє вивчити об'єкт дослідження з різних боків й аспектів та бачити предмет дослідження як цілісне, єдине саме по собі, а також і відносно до системи вищого порядку, у нашому випадку, до системи педагогічної освіти, системи освіти України» [18, с. 10].

С. Гончаренко, у свою чергу, розглядає системний підхід як спеціальний методологічний напрям, основним завданням якого є розробка методів дослідження й побудови складних за організацією об'єктів як систем, а в педагогіці даний підхід спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків як між собою, так і з оточуючим середовищем, та представлення їх у вигляді єдиної теоретичної картини [19, с. 305].

Аксіологічний підхід являє собою філософсько-педагогічну стратегію, що показує шляхи розвитку професійної майстерності, використання педагогічних ресурсів для розвитку особистості та пропонує перспективи удосконалення системи освіти. Аксіологічний (інша назва – ціннісний) підхід виступає одним з можливих шляхів розв'язання проблем гуманізації освіти. Його теоретично-практична спрямованість відповідає ідеї гуманізації, що позиціонує особистість як найвищу цінність, та її дієвої складової – гуманітаризації. Основною ціннісною ідеєю гуманізації та гуманітаризації є положення, що людина повинна бути освіченою, а освіта – людиною [20].

В межах поставлених завдань та запропонованої моделі підготовки майбутніх учителів інформатики до розвитку творчого мислення старшокласників на нашу думку доцільно дотримуватись таких принципів: послідовності та систематичності, системності та цілісності, наступності та неперервності, інтерактивності, продуктивності, науковості та діалогічності. Розглянемо більш детально кожний з них. Принцип послідовності та систематичності вимагає дотримання наступності у вивченні окремих тем і навчальних дисциплін, а також забезпечення логічних зв'язків між засвоєнням способів дій і знань, між формами і методами навчання та формами і методами контролю (самоконтролю) за навчально-пізнавальною діяльністю учнів та студентів. При дотриманні даного принципу учні засвоюють більший обсяг навчального матеріалу за менший проміжок часу [21].

Принцип системності та цілісності є найефективнішим дидактичним механізмом формування в уяві учня та студента образу світу - цілісної багаторівневої системи уявлень людини про світ, інших людей і саму себе серед цих людей у світі. Відповідно до цього принципу явища розглядаються з точки зору цілого і володіють властивостями, які неможливо вивести з його фрагментів або частин; об'єкт розглядається з двох позицій: у його співвідношенні з середовищем, та шляхом внутрішнього розподілу самої системи з виділенням її елементів, властивостей, функцій та їх місця в рамках цілого. При цьому властивості цілого приймаються з урахуванням властивостей елементів і навпаки.

Наступність у навчанні й засвоєнні знань учнями передбачає становлення зв'язків між попередніми й новими знаннями, засвоєними на різних етапах навчання, а також між системами знань, які засвоюють паралельно на кожному щаблі навчання [19].

Принцип неперервності – це неперервна взаємодія навчання і виховання природою, які постійно потрібно вкладати в систему навчання і виховання що:

- а) супроводжує людину впродовж усього життя;
- б) дає можливість формувати творчий потенціал особистості;
- в) визначає цілісність навчального, виховного і творчого процесу усього життєвого циклу.

Сутність принципу інтерактивності навчання полягає у тому, що процес навчання має бути ц вигляді співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), в якому викладач і студент є рівноправними, рівнозначними суб'єктами освітнього процесу та розуміють, що саме вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють [22].

Не менш важливим є принцип продуктивності, який передбачає необхідність досягнення поставлених навчальних цілей. Принцип науковості навчання спирається на закономірні зв'язки змісту науки та навчального предмета. Принцип діалогічності підкреслює важливість та необхідність комунікації між усіма учасниками педагогічного процесу.

Наступною є змістовно-процесуальна компонента, яка являє собою сукупність узагальнених психолого-педагогічних знань, які необхідні для здійснення відповідної професійно-педагогічної діяльності, та вмінь (гностичних, прогностичних, комунікативних, організаторських), якість засвоєння яких необхідна для: організації навчальної та позанавчальної діяльності старшокласників з інформатики, що сприятиме розвитку в них творчого (а також алгоритмічного та системного) мислення, інтерпретації та адаптації навчальної інформації до життєвих ситуацій, моделювання конфліктних ситуацій, що можуть виникати в позанавчальній діяльності тощо.

Формами організації даної моделі підготовки виступають як загально прийняті (групові, індивідуальні, дистанційні), так і спеціальні форми організації професійної діяльності (позанавчальні заходи з інформатики – брей-ринг, «Що? Де? Коли?» тощо, написання курсових робіт та дипломних проєктів, а також участь в конференціях, олімпіадах та інших інтелектуальних змаганнях з інформатики). Це обумовлене тим фактом, що майбутній педагог перед тим як навчити старшокласника виконувати певну діяльність, повинен спочатку спробувати свої сили в цій діяльності, потім за необхідності на основі самоаналізу та самокритики удосконалити свої знання уміння та навички і тільки після цього приступати до навчання учнів.

Методами організації вказаної професійної підготовки студентів виступають: бесіда, дискусія, лекція, робота з джерелами інформації, ілюстрування та демонстрування; моделювання; практичні; метод проєктів, інтерактивні, творчі, проблемний, пізнавальні ігри; інтегровані, case-метод; створення ситуації успіху тощо. Більшість перерахованих методів майбутньому педагогу з інформатики необхідно буде застосовувати при організації відповідної поза навчальної діяльності зі старшокласниками. Відповідно до запропонованої моделі, вчитель повинен надавати перевагу активним методам самоосвіти у рамках розвитку творчого мислення, а саме: теоретичному аналізу науково-методичної педагогічної літератури; моделюванню структурних компонентів загальної моделі самоосвіти; новітнім технологіям позитивної мотивації до вивчення інформатики, здійснення пошукової та творчої діяльності; спостереження, анкетування, тестування, бесіди з учнями, учителями, батьками, вивчення досвіду провідних вчителів інформатики області, країни та світу; психолого-педагогічному аналізу; аналізу критеріїв ефективності його діяльності тощо.

Засобами такої моделі підготовки майбутніх вчителів є підручники та посібники з поглибленого вивчення інформатики, моделювання педагогічних ситуацій з метою запобігання ескаляції конфліктів у позанавчальній діяльності, графічне представлення наочного матеріалу як один із способів його структурування та кращого розуміння, використання різноманітних технічних засобів, в тому числі комп'ютерного опитування з поглибленого змісту курсу

інформатики у формі тестів, та забезпечення наочної ілюстрації матеріалу, а також самостійне написання курсових робіт та дипломних робіт, які сприяють орієнтації на високі зразки поведінкової та світоглядної культури та розвитку наукової творчості особистості.

Сукупність професійної підготовки майбутнього вчителя інформатики (психолого-педагогічної, фундаментальної та спеціальної) з формами, методами та засобами утворюють педагогічну технологію відповідної підготовки, яка є можливою тільки при дотриманні певних педагогічних умов:

1) дидактичних - умов оволодіння студентами основними теоретичними та методологічними знаннями, практичними вміннями і навичками організації позанавчальної діяльності та відповідного розвитку творчого мислення старшокласників;

2) психолого-педагогічні - умови розвитку позитивної мотивації до поглибленого вивчення інформатики, ціннісного відношення до інформаційної культури, розвиток творчих здібностей при виконанні нестандартних (в т.ч. олімпіадних) завдань з інформаційних технологій, створенні власних прикладних програм та написанні науково-дослідних робіт;

3) організаційно-методичні умови – створення середовища, що сприяє формуванню досліджуваної, організація занять з регулярним та цілеспрямованим використанням сучасних інформаційних технологій для навчання самих студентів, тісне співробітництво кафедр психології (загальної, вікової, педагогічної), педагогіки та спеціальних дисциплін (інформатики).

Результуючо-оціночна компонента передбачає формування у процесі реалізації структурних компонентів запропонованої моделі підготовки вчителя інформатики готовності (психологічна, науково-теоретична та практична) майбутнього педагога до розвитку творчого мислення старшокласників у позанавчальній діяльності на різних рівнях: адаптаційному, репродуктивному, частково-пошуковому та творчо-дослідницькому. Основними критеріями даної готовності є мотиваційний, інформаційний, операційно-діяльнісний, творчо-особистісний, ціннісний та результативно-рефлексивний, відповідно до яких в подальшому можна визначити показники готовності майбутнього вчителя інформатики до вказаного виду діяльності.

Висновки. Отже, запропонована нами модель підготовки вчителя інформатики розкриває зміст основних її компонент та елементів, існуючі взаємозв'язки між ними, етапи підготовки та особливості проектування змісту підготовки вчителя інформатики до розвитку творчого мислення старшокласників у позанавчальній діяльності. Також можна зробити висновок, що дана модель є відкритою (взаємодіє не тільки з описаними складовими, а й з елементами, які не входять до її складу), динамічною (постійно розвивається) та за необхідності може бути доповнена новими елементами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Український педагогічний словник / [авт.-уклад. Гончаренко С.]. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М. : Высшая школа, 1990. – 119 с.
3. Сластенин В. А. Педагогика : учеб. пособие [для студ. высш. пед. учеб. Заведений] / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; [под ред. В. А. Сластенина]. – М. : Издательский центр "Академия", 2002. – 576 с.
4. Томашевський В. М. Моделювання систем. – К.: Видавнича група BVH, 2005. – 352 с.: іл.
5. Негрівода О. О. Підготовка майбутніх учителів до професійно-орієнтаційної роботи зі старшокласниками: дис. ... канд. пед. наук: 13.00. 04: захищена 27.01.12 / Негрівода Олена Олексіївна. – Одеса: ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, 2012. – 255 с.
6. Модель (загальне значення). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Модель_\(загальне_значення\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Модель_(загальне_значення)).
7. Система. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Система>.
8. Ильина Т. А. Системно-структурный подход к организации обучения. - М., 1972. - С. 16.
9. Писарева Т. Общие основы педагогики: конспект лекций [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.e-reading.club/chapter.php/103787/14/Pisareva_-_Obshchie_osnovy_pedagogiki_konspekt_lekcii.html
10. Педагогическая система [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://spiritual_culture.academic.ru/1634/Педагогическая_система
11. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Педагогический словарь. - М., 2005. – 448 с.

12. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії: навч. посібн. / І. А. Зязюн, С. М. Сагач. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.,
13. Ягупов В. В. Педагогіка: Навч. посібник / В. В. Ягупов. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.
14. Дахин А. Н. Моделирование в педагогике. - // Идеи и идеалы: Проблемы современного образования. - № 1(3). – Т. 2. – 2010. – С. 11-20.
15. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность: [учеб. пособие для студ. вузов, обучающихся по направлению и спец. „Психология”, „Клиническая психология”] / Алексей Николаевич Леонтьев. – М.: Смысл ; Издательский центр „Академия”, 2004. – 346 с.
16. Сікора Я. Б. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя інформатики засобами моделювання дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04: захищена 17.03.10 / Сікора Ярослава Богданівна. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – 263 с.
17. Густяхина В. П. Контекстный подход в профессиональной подготовке будущих учителей. - Современные проблемы науки и образования. – 2009. – № 2 – С. 26-26 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=1060>.
18. Вітвицька С. С. Методологічні основи ступеневої педагогічної освіти / С. С. Вітвицька // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир: Житомирський державний університет, 2005. – Вип. 21. – С. 8-11.
19. Гончаренко Семен. Український педагогічний словник / Семен Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
20. Санникова С. В. Аксиологический подход в системе непрерывного языкового образования: социокультурное измерение [Електронний ресурс]. – Режим доступу: точка доступу: http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2012/10/pedagogika/sannikova.pdf.
21. Чайка В. М. Основы дидактики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/17190512/pedagogika/printsip_naukovosti.
22. Інтерактивні технології в системі навчально-методичної роботи навчального закладу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pedkab.wordpress.com/2013/01/28/трохи-про-інтерактив>.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ НА ІНТЕГРОВАНИХ УРОКАХ МУЗИКИ (ЕТАП ФОРМУВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ)

¹доктор педагогічних наук, професор Сегеда Н. А.,

²Терещенко С. В.

Україна, м. Мелітополь, Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького, Навчально-науковий інститут соціальної та мистецької
освіти, кафедра теорії і методики музичної освіти та хореографії;
¹завідувач; ²аспірант

Abstract. The article deals with the issue of development of adolescents' creativity in integrated lessons of music. The article gives the justification that solving the problem of developing creativity of adolescents by means of art is relevant to today, reveals the problems to the issues of forming a creative competence as pedagogical connotation of psychological phenomenon of adolescents' creativity during integrated Music lessons. It represents the author's definition of the concept of "creativity" and "creative competence" of a teenage student, reveals the content of creative competence (associative-figurative thinking, creative imagination, artistic observation, ability to self-expression). A technique for studying the level of creativity in adolescents has been developed. Adapted psycho-diagnostic techniques to the specifics of integrated music lessons. Demonstrated effectiveness of the idea of integrating the arts in music lessons in modern school practice.

Keywords: adolescent, creativity, creative competence, associative-figurative thinking, creative imagination, artistic observation, art self-expression, integrated music lessons.

Вступ. Сучасна вітчизняна стратегія освітніх реформ актуалізує зростання уваги до особистості школяра, максимального розкриття його обдарування, інтелектуального розвитку, що забезпечує пріоритетність розвитку творчих здібностей. Особливої уваги набуває модель креативної педагогічної освіти (Концепція "Нова українська школа" 2017р.), як складного динамічного процесу впливу педагогічного середовища на розвиток задатків особистості, що передбачає перехід від школи знань до школи компетентностей [5].

Актуальність дослідження ролі феномену креативності у формуванні особистості учнів підліткового віку пов'язана з тим, що саме цей вік постає як один з етапів в житті людини, коли особистість учня набуває змін на фізіологічному, психічному та розумовому рівнях та є сензитивним для їх всебічного та гармонійного розвитку. Особливої уваги креативність набуває у навчально-творчій діяльності підлітка і виступає головним чинником сприйняття ним мистецтва та самовираження через його засобами.

Ефективність інтеграції мистецтв на уроці музики у сучасній практиці загальноосвітньої школи, базованої на ідеях сучасних методологічних підходів досягається шляхом створення методики розвитку креативності підлітків для розширення інтелектуальної та креативної сфери їх творчого самовираження.

Результати дослідження:

Дослідивши динаміку наукового пошуку в напрямку дослідження проблематики креативності та зробивши аналітику наукових тлумачень цього поняття, ми розглянули їх у вимірі сучасних методологічних підходів: холистсько-емерджентного (як загально-філософського), інтеграційного (як загальнонаукового), особистісно-діяльнісного, праксіологічного та компетентнісного (як конкретно-наукових) підходів.

Холистсько-емерджентний підхід (Н. Сегеда) [4] обумовлює вивчення творчо-еволюційної цілісності феномену креативності та його педагогічну конотацію як креативної компетентності, формування якої зумовлює розробку відповідної методики та її реалізацію на інтегрованих уроках мистецтва у загальноосвітній школі.

Інтеграційний підхід у навчанні мистецтву (Н. Аніщенко, Л. Масол, Л. Предтеченська, Н. Присяжнюк, К. Орф, Г. Падалка, Б. Юсов) обґрунтовує важливу педагогічну роль інтеграції у навчанні різних видів мистецтв, поєднанні змістовних ліній споріднених галузей знань, формуванні цілісних уявлень.

Особистісно-діяльнісний підхід (Б. Ананьєв, О. Анісімов, Д. Богоявленська, Л. Виготський, П. Гальперін, Д. Ельконін, К. Завалко, Н. Талізін, С. Рубінштейн,

В. Семиченко, В. Сластьонін та інш.) передбачає визнання індивідуальності і самоцінності особистості та її розвитку через організацію навчально-творчої діяльності.

Праксіологічний підхід (Б. Григор'єв, Н. Дем'яненко, Л. фон Мізес, К. Маралова, Н. Сегеда, В. Чумакова та інш.), має за мету розкриття значення феномену креативності як показника особистісно-ціннісної творчої діяльності, що має визначальну роль в процесі розвитку креативної особистості та характеризується ціннісним відношенням школярів-підлітків до власної творчості та таким же ставленням до неї оточуючих.

Специфіка креативності підлітків у вимірі компетентнісного підходу (І. Бех, О. Бондаренко, А. Вербицький, Г. Данченко, М. Захарійчук, І. Зимня, С. Калашнікова, В. Луговий, Л. Пуховська, Г. Селевко, С. Сисоєва, А. Хуторський, Ю. Швалб та ін.) полягає у трансформуванні мистецьких знань, практичного досвіду та ціннісних орієнтацій школярів у художньо-естетичні компетентності, що є органічними складовими життєвих компетентностей; у відображенні інтегрованих результатів навчання у галузі мистецтва (інтереси, ставлення, знання, уміння), у сформованих особистісних якостях.

Основні логіми означених підходів, склали методологічне підґрунтя для педагогічної конотації поняття креативності, під якою ми розуміємо як креативну компетентність. Її формування у підлітків на інтегрованих уроках мистецтва відбувається як "холістсько-емерджентний" [3] процес продуктивних і результативних змін особистісно-діяльнісних ознак та поведінкових виявів, що демонструють появу цього новоутворення, в якому інтегруються асоціативно-образне мислення, творча уява, художня спостережливості та арт-самовираження (рис.1).

Рис.1. Структура креативної компетентності підлітка

Вияви креативної компетентності зумовлені взаємопроникненням психічних новоутворень (асоціативно-образного мислення, творчої уяви, художньої спостережливості, арт-самовираження), яке завдяки мистецькій діяльності школярів набуває важливого значення для формування особистості учнів-підлітків засобами мистецтва.

З метою формування структурних компонентів креативної компетентності нами було проведено дослідно-експериментальну роботу на базі загальноосвітніх шкіл I-III ступенів: СЗОШ I-III ступенів №25 (м.Мелітополь), Комунальний Заклад Освіти "СЗШ №97 ім.П.І.Шкідченка" Дніпровської міської ради (м.Дніпро), СЗОШ №3 (м.Горішні Плавні), ЗОШ №24 (м.Чернівці). В експерименті взяли участь 485 школярів 5-8 класів.

Педагогічний експеримент проходив у три етапи (констатувальний, формувальний і підсумковий), що дозволило нам виявити існуючі проблеми та науково обґрунтувати і реалізувати авторську методику розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики, апробувати та адаптувати відомі в мистецькій педагогіці методи та прийоми до проблеми нашого дослідження.

Педагогічна діагностика передбачала чітке визначення показників та критеріїв складових даного феномену, на основі яких здійснювався добір необхідних методик. Виявлені нами структурні компоненти креативної компетентності підлітків, їх критерії та вияви подані на рисунку 2.

Рис. 2. Критерії та вияви креативної компетентності підлітка

Дослідивши зв'язок структурних компонентів креативної компетентності з кожним із описаних процесів, ми довели припущення щодо можливості школярів підліткового віку актуалізувати ці психічні функції засобами мистецтва, що є передумовою креативного розвитку особистості у процесі інтегрованого музичного навчання.

Методика розвитку креативності підлітків полягала у науковому обґрунтуванні і реалізації педагогічного супроводу інтегрованих уроків музики у створених ефективних умовах навчально-творчої діяльності: урахуванні індивідуальних і вікових особливостей учнів підлітків, наданні школярам можливості самовираження у творчій діяльності, створенні креативного середовища, комплексу педагогічних засобів впливу на особистість школяра, дидактичному забезпеченні інтегрованих уроків музики.

Процесуальна характеристика методики розвитку креативності підлітків являє собою сукупність складових педагогічного супроводу (закономірності, умови, принципи, методи, прийоми), використання яких дозволило на етапі формувального експерименту впливати на ефективність навчально-творчого процесу інтегрованих уроків музики.

У результаті формувального експерименту нами були визначені етапи розвитку креативності підлітків:

1. **Мотиваційний**, мета якого полягала у заохочення учнів-підлітків до занять мистецтвом, створенні творчої довірливої атмосфери, демонстрації еталонних зразків розвиваючих творчих завдань тощо;

2. **Інформаційно-пізнавальний** передбачав проведення мистецьких бесід, використання системи дидактично-методичних прийомів, підвищення пізнавальної активності підлітків до предмету, його змісту, передачу від вчителя до учнів у спільній творчій діяльності мистецьких знань, умінь, навичок, спрямованих на розвиток креативності;

3. **Креативно-праксіологічний** був націлений на створення мистецького простору на уроці, застосування творчо-оцінювальних тренінгів, актуалізації самовираження підлітків у виконанні творчих завдань, створенні особистісно-ціннісного продукту творчої діяльності підлітків на інтегрованих уроках музики;

4. **Підсумково-результативний** спрямовувався на виявлення ефективності співпраці вчителя і учнів-підлітків на інтегрованих уроках музики і передбачав проведення тестувань, креатив-контролів, заповнення підсумкових творчих опитувальників тощо.

Програма формувального експерименту вбирала в себе конкретні завдання, які відповідали меті та функціям компонентів досліджуваної проблематики та були спрямовані на розвиток креативності підлітків засобами мистецтва. Для більш детального розгляду цього важливого етапу експерименту зупинимось на деяких важливих навчально-розвивальних заходах, які визначали практичну реалізацію змістовних компонентів методики, їх

функціонального призначення і супроводжувались педагогічними умовами реалізації розробленої нами теоретичної моделі.

На *мотиваційному етапі формувального експерименту* особливу увагу ми зосередили на заохоченні підлітків до занять мистецтвом, адже мотивація навчання є загальною умовою для процесів, методів, засобів спонукання і залучення підлітків до активної пізнавальної діяльності на інтегрованому уроці музики та активного засвоєння ними мистецьких знань, умінь, навичок.

Для підвищення мотивації підлітків на інтегрованих уроках музики було використано такі методичні прийоми як:

“Вогонь знань”. На першому уроці у 8 класі (тема “Мистецтво античності”) після привітання із учнями ми запалили уявний факел у вигляді асоціативного вербального та візуального ряду, як символ вогню знань та запропонували розповідь фрагменту давньогрецького міфу про Прометея, демонструючи на екрані зображення скульптурних творів, присвячених цьому давньогрецькому герою. У якості аудіального ряду ми використали основний інтонаційно-тематичний матеріал балету “Прометей” Л. ван Бетховена. У ході реалізації цього пізнавального елементу уроку ми запропонували учням зазначити ті засоби різних видів мистецтва, які найбільш відповідають образним характеристикам Прометея. Таке завдання актуалізувало потребу підлітків у зосередженості на елементах мистецької семантики та їх систематизації відповідно за різними видами мистецтва.

“Мистецька загадка” пропонувалася підліткам 6-8 класів на етапі актуалізації опорних знань і проводилася нами з метою розвитку асоціативно-образного мислення та здатності до арт-самовираження. З набору карток, на яких була зображена дія чи персонаж, вчитель обирав одну і пропонував учню створити мистецький образ (спів, гра на інструменті, малювання, ліплення, хореографічний образ, театральне інсценування – за вибором) або музичну розповідь. Після виконання школярем-підлітком цього завдання інші учасники процесу висували власні версії стосовно того, що який саме зміст передає малюнок.

Ігрові прийоми також були частиною мотиваційного етапу формувального експерименту. Із учнями підліткового віку ми використовували навчальні, розвивальні, творчі, рольові, сюжетні ігри, які допомогли нам розвинути складові креативної компетентності підлітків. Наприклад, гра “Арт-ребус” була спрямована на актуалізацію емоційно-образної і когнітивної складових пам’яті, асоціативно-образного мислення та художньої спостережливості та проведена нами у 6 класі при вивченні теми “Хорова духовна музика”. У ході цієї гри ми пропонували учням відрефлексувати мистецький твір Реквієм В. А. Моцарта III частину (Dies irae) у різних варіантах: нотний запис, портрет митця у скульптурному та живописному виконанні, декілька картин, які відповідають сюжетній лінії твору, архітектурну споруду, яка безпосередньо пов’язана із твором (будинок митця, собор), прапор та мапу країни, до якої належить митець, відеофрагмент, в якому зустрічається звучання даного твору та ін. За допомогою цього прийому учні-підлітки активізували своє асоціативно-образне мислення, згадували не лише назву твору і його автора, але й знаходили історичні і художні системні зв’язки.

Елементи *несподіванки* або *сюрпризу* на інтегрованому уроці музики були дієвими прийомами, які допомагали нам виявити та актуалізувати експресію емоцій та активне сприйняття музичного мистецтва, які були критеріями арт-самовираження. Важливим елементом цього уроку була з одного боку театралізація, з іншого – залучення до участі в ньому батьків. Так, при ознайомленні із творчістю М. Паганіні (урок “Аранжування в музиці” у 7 класі за програмою “Музичне мистецтво” авт. Л. Масол), перед учнями “з’явився сам Микола Паганіні”, одягнений в стилі своєї епохи. Його роль зіграв батько Копасова Володимира, учня 7а класу СЗШ №97 ім. П. І. Шкідченка м. Дніпро, Копасов М. В., який є професійним скрипалем. Він розказав учням біографію композитора, познайомив їх із особливістю скрипки, як музичного інструменту і зіграв музичний твір Капріс №24 (для соло скрипки), запланований програмою для слухання.

Також на батьківських зборах у 5а класі СШ №25 м. Мелітополя у межах підготовки до святкування Дня матері ми запросили на урок з вивчення жанру колискової та творчості Джорджа Гершвіна тих матерів, які мають молодших дітей. Учні особливо відреагували на появу на уроці таких гостей, із ніжністю і лагідністю виконали колискову, що дало нам можливість спостерігати за яскравим втіленням найніжніших емоцій у співі, досягти гармонійного звучання співу та уважності учнів при виконанні динамічних відтінків.

На *інформаційно-пізнавальному етапі формувального експерименту*, ми заохочували учнів до прояву власної індивідуальності, до самовираження у виконанні творчих завдань,

націлених на формування структурних компонентів креативної компетентності підлітків та звертали увагу на особистісно-ціннісний бік творчої діяльності на інтегрованому уроці музики.

Розвивальні вправи-методики на формування асоціативно-образного мислення підлітків:

"На що це схоже?" завданням цієї вправи було уважно роздивитися на екрані комп'ютерний приклад вітражу фасадного вікна у соборі Паризької Богоматері та подумати на яку квітку він схожий.

"Пошук асоціацій, яких не вистачає". Учні повинні були вибрати два будь-яких слова або словосполучення, які мали якомога менше загального та спробувати побудувати смислову асоціацію, яка б сполучала ці два слова. Наприклад, для слів "слова" і "співак" елементом, який доповнює асоціативний ряд, буде слово "пісня".

"Асоціативні підказки". Учні необхідно було роздивитися асоціативні підказки та записати назви прослуханих на уроці музичних творів.

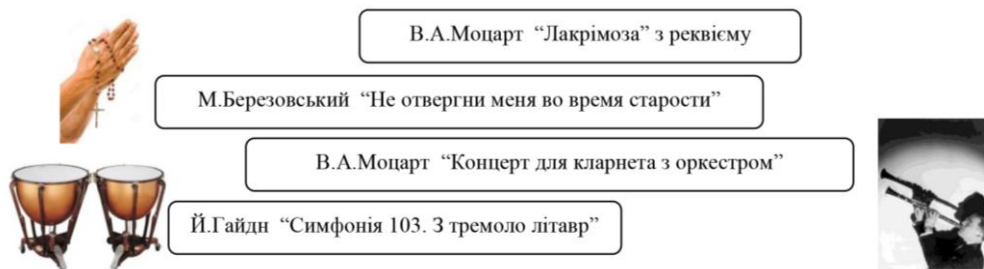

Рис. 3.

Розвивальні вправи-методики на формування творчої уяви підлітків:

"Образ матері". Учні-підліткам 8 класу під час вивчення теми "Мистецтво Відродження" пропонувалося на основі перегляду картин Л. да Вінчі із зображенням мадонн створити віршовані рядки про роль жінки-матері у філософському значенні та у повсякденному житті і зробити відеоролік під музику доби Ренесансу.

"Уяви" (Е.Торренс) [2]. Учні пропонувалося уявити, як може змінитися людина (ззовні), яка довгий час слухає класичну музику та людина, яка постійно слухає музику молодіжних субкультур (альтернативна музика, готик-рок, готик-метал, дарквейв, джангл, драймндбейс, инди-рок, хеві метал, панк-рока, репа, ема, паст-рока тощо).

Рис. 4. Робота учня 7-а класу м.Мелітополя Чернишова Владлена

Розвивальні вправи-методики на формування художньої спостережливості підлітків

1. Методика "Впізнай фігури" (за Т.Рибаковим) [6]. Завданням було уважно подивитися на таблицю із зображенням 9 фігур на протязі 10 секунд, після чого подивитися на таблицю з великою кількістю фігур. Знайти серед фігур другої таблиці фігури з першої.

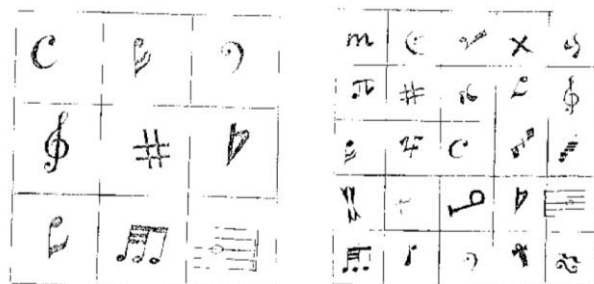

Рис. 5. Стимульний матеріал, адаптований до специфіки інтегрованого уроку музики

2. Креатив-вправа на розвиток художньої спостережливості "Чий це підпис?" проводилася нами у 8 класі під час вивчення теми "Новий світ північного Відродження". Підліткам необхідно було з'ясувати, кому з великих художників належать ці підписи і знайти серед них підпис Альбрехта Дюрера.

Рис. 6. Стимульний матеріал отриманий з сайту:

https://otvet.imgsmail.ru/download/2fe2843eb1b6dae192bd9b7a56cefb4_i-12041.jpg

З метою активізації розумової діяльності, прояву фантазії, збагачення образної мови, вияву уважності та активного сприйняття музичного мистецтва ми запропонували підліткам завдання на комплексний розвиток структурних компонентів креативної компетентності, упорядкувавши їх у групи "Слухаю-шукаю" та "Слухаю – пишу".

"Слухаю-шукаю"

1. дібрати літературні твори, вірші, приказки, прислів'я, тематичну періодику до музичного твору або пісні;

2. під час слухання музичних творів запропонувати учням дібрати відповідний фон, кольори, що допомогли б розкрити стани природи і душі, настрої, характери;

"Слухаю – пишу":

1. скласти легенду, казку, оповідання, авторський вірш де головними героями є Музика, Музичні інструменти, музиканти чи образи, навіяні прослуханою музикою;

2. написати твір-роздум, аналіз, рецензію, відгук, епіграф до прослуханої музики;

3. надати письмові рекомендації щодо розучування пісні або слухання музичного твору, або перегляду картини тощо.

Так, у 5а класі, при вивченні теми "Як виникла музика" під час прослуховування твору Пера Нергарда "Образ шуму", ми пропонували п'ятикласникам виконати вправу "Слухаю-шукаю". Завданням для учнів було дібрати кольори, які на їх думку найбільш відповідають почутій музиці, уявити та створити на папері образ шуму. Молодші підлітки із задоволенням виконували це завдання і майже у кожного учня були цікаві образні роботи, які вони презентували своїм однокласникам. У Гомон Арини образ шума був схожим на дерево, яке схилилося під натиском сильного вітру, Поляцький Микита уявив шум у хвилях музичного моря, з якого винирають дельфіни, що грають на сурмах.

Для учнів 6 класу було запропоноване завдання із групи "Слухаю-пишу", яке полягало у створенні епіграфу до "Святкової увертюри" Д. Шостаковича. Спочатку це завдання викликало багато запитань та висловлювань невпевненості у своїх силах, але при ґрунтовному поясненні вчителя та наданні образних прикладів, учні все-таки справилися із вправою на асоціативно-образне мислення і ось приклади деяких епіграфів: "Як веселка по-над річкою розкинула кольоровий міст, так і музика, яку ви почуєте, розмалює вашу уяву святковими барвами" (Анастасія Тригуб, м. Мелітополь), "Музика створює настрій святковий! Сердце і душу відкрий для нього!" (Ілля Вовк, м.Дніпро).

Добираючи форми проведення інтегрованих уроків музики на етапі формувального експерименту, ми виокремили нестандартні уроки, які мають вагомий потенціал та вплив на розвиток в учнів-підлітків креативності. До таких уроків ми віднесли:

У 5а класі ЗОНЗ 25 м.Мелітополя відбувся урок "У майстерні музичних інструментів", присвячений темі "Інструментальна музика" та вивченню складу симфонічного оркестру. Учні готували презентації, присвячені групам музичних інструментів, з яких складається симфонічний оркестр, показували відео, в якому відбувається процес створення музичного інструменту, демонстрували фрагменти музичних творів у аудіо- та відео-запису. На цей урок були запрошені студенти кафедри теорії і методики музичної освіти та хореографії Навчально-наукового інституту соціальної та мистецької освіти, які виконали твори на струнних, духових, ударних інструментах і в учнів була можливість не тільки побачити ці інструменти, а й почути їх "живе" звучання.

Цікавим для учнів 8 класу був урок квазіпрес-конференція, яку ми назвали "В ефірі мистецького телеканалу". Випереджальним завданням для підлітків було вгадати якомога більше незвичних запитань до людини-митця, зустріч з якою відбудеться на мистецькому телеканалі. Кожен учень отримав бланк із фотокартками митців, з якими відбудеться уявна оп-

ліне зустріч та місцем для запитань. Після опрацювання опитувальних бланків, вчитель обрав найбільш цікаві запитання та попросив учнів озвучити їх на відеокамеру. Подальша підготовка до цього уроку складалася з добору відео- та аудіо-фрагментів з прес-конференцій, телепередач, концертів, авторських блогів, у яких би лунала відповідь на запитання учнів та створення монтажу цих фрагментів в один фільм. Підлітки із великою зацікавленістю слухали відповіді на свої запитання, які лунали з вуст митців. В цій квазіпрес-конференції були моменти жарту і серйозних роздумів. Школярі після перегляду відео-фільму ще довго обговорювали цю уявну мистецьку зустріч, ділилися враженнями, розповідали вчителю, що вдома шукали підтвердження тієї інформації, яку почули на уроці, що їм стало цікаво дізнатися більше про життя і творчість цих митців.

Урок-фантазія "У пошуках мистецьких скарбів" був проведений нами в усіх класах на етапі підсумкових уроків (семестрових або річних). На таких уроках ми розробляли мистецький маршрут, розробляли мапу із творчими завданнями. Під час проведення такого уроку створювалась мистецька історія, відповідно до тематики та змісту вивченого матеріалу, що підтримувалося слайдами презентації. Мапи-маршрути були розподілені за кількістю пошукових груп і представлені на слайді. Кожна група мала свій колір (аркуші-завдання, фон маршруту на слайді, колір маркеру, яким учні позначали проходження по мапі). Мистецький маршрут складався із "зупинок", на яких учням пропонувалося виконати творче завдання ритмічного, імпровізаційного, інтонаційно-виконавського змісту. За правильні відповіді група отримувала скарб – слово-термін. Наприкінці уроку учні складали знайдені слова (мистецькі терміни) у скриню знань, разом їх промовляли, пригадували значення.

Зазначимо, що будувати навчально-виховний процес, використовуючи тільки нестандартні уроки ми вважаємо недоречним, адже це впливатиме на дидактичну системність навчання мистецтву як елементу загальної освіти школяра, але у розвитку креативності підлітків їх чергувати з традиційними уроками важливо.

У ході формувального експерименту ми ускладнювали методи та прийоми, націлені на розвиток креативності підлітків від уроку до уроку, а творчі завдання робили варіативними, адже ми впевнені, що вчитель, формуючи креативну компетентність підлітків, повинен пам'ятати про динамічно-процесуальну основу категорії розвитку, яку необхідно постійно активізувати та спрямовувати на кращі досягнення, на вищі результати і надавати можливість учням виконати творче завдання різними засобами, подивитися на проблему з різних позицій, обрати власний мистецький шлях.

На *креативно-практичній етапі формувального експерименту* ми поєднали у творчорозвивальних вправах музику із іншими видами мистецтва і на основі цього синтезу створили комплекс завдань, активізуючи дію "слухаю" із діями "малюю", "створюю" "презентую". Такі завдання на арт-самовираження ми поділили на групи, до яких віднесли вправи:

"Слухаю-малюю":

1. намалювати ілюстрацію до музичного твору (у різних жанрах, техніках);
2. малювання музики (учні-підлітки повинні графічними засобами: лініями, крапками, плямами, штрихами інтерпретувати характер музики);
3. створити авторські малюнки до флеш-анімації.

"Слухаю-створюю":

1. створити фрагменти декорацій, костюмів для дійових осіб опер, балетів тощо;
2. створити хореографічний образ на прослухану музику;
3. створити власну мелодію на задані віршовані рядки;
4. створити ритмічні імпровізації до мистецьких творів (Які б рухи виконувала данна скульптурна фігура або група? Як себе поводить художник, композитор під час створення шедевр?);
5. створити короткометражний мультиплікаційний фільм до теми уроку, або прослуханого музичного твору, вивченої на уроці пісні;
6. створити кросворд, ребус, сканворд тощо .
7. створити власну мелодію на заданий вірш (у різних музичних стилях);
8. створити ритмічні імпровізації (використовуючи підручні засоби, «голосні» речі, мову тіла, голосовий апарат тощо);
9. створити декоративний твір на прослухану музику, використовуючи різнофактурні матеріали.

"Слухаю-презентую":

1. розробка колажів за заданою темою;
2. створення буклету із кросвордами, ребусами, головоломками на прослухані на уроці музичні твори, вивчений тезаурус, тему уроку;

3.театралізація пісень (розробка сценарію, підборка акторів, створення декорацій, презентація театральної вистави);

4. створити і презентувати флеш-анімацію до пісні або музичного твору для слухання із використанням інтернет-матеріалів, або власних малюнків.

Виконуючи завдання із групи "Слухаю-малюю", учні 5-8 класів створювали мистецькі лінеограми на музику для слухання. Під час звучання музичного твору учням із закритими очима необхідно було намалювати безперервну лінію. Після цього, кожен мав уважно роздивитися свою лінію і спробувати побачити і оформити який-небудь малюнок. На формувальному етапі експерименту ми ускладнили завдання цього тесту, запропонували учням побачити в своїй лінії музичний малюнок (ноти, паузи, ключі, музичні інструменти тощо).

Рис. 7. «Рансодія у блюзових тонах» Дж.Гершвін

Рис. 8. Дует "Коли розлучаються двоє" М. Лисенко

Рис. 9. «Скерцо» Й. С. Бах

Розвивальні вправи-методики на арт-самовираження підлітків засобами музичного мистецтва:

"Музична палітра" (Л.Школяр, В.Анісімов) [1]. – тест-вправа на розвиток емоційної чуттєвості до музики. Школярам-підліткам надавалися для слухання фрагменти музичних творів. Необхідно було проаналізувати свій емоційний відгук на почуту музику вербальними (слова-характеристики, слова-образи), невербальними (міміка, асоціативно-образні малюнки, кольорові мозаїки) та руховими (жести, танцювальні рухи) способами.

Розвивальні вправи-методики на арт-самовираження підлітків засобами образотворчого мистецтва:

"Перетворення фігури". Ця вправа була орієнтована на художню спостережливість учнів та вміння виражати свій мистецький задум за допомогою геометричних форм. При вивченні теми "Народні музичні інструменти" учням 6 класу пропонувалося подивитися на геометричні фігури та пригадати назви ударних і шумових інструментів, з якими вони знайомилися на попередньому уроці. Наступним завданням було замалювати інструмент, наслідуючи форму геометричної фігури.

Розвивальні вправи-методики на арт-самовираження підлітків засобами театрального мистецтва:

"Статуї". Учні-підлітки 5-8 класів ми пропонували відтворити пози та міміку статуй, приклад яких демонструвався на екрані.

Рис. 10. Орієнтовний стимульний матеріал: Дискбол Мирона; Скрипаль на даху. м.Харків; Статуя свободи м.Нью-Йорк; Лучник. м.Будапешт; Пам'ятник Маї Плисецькій у Москві

Ми спостерігали, як у процесі формувального експерименту підлітки поступово виявляються у власній творчій діяльності, стають більш відвертими, сміливіше пропонують

ідеї, не соромляться презентувати результат своїх зусиль у виконанні завдань, особливо тих, що виконували за допомогою комп'ютерних технологій.

Результативний етап формуального експерименту був узагальнюючим і мав за мету виявлення ефективності реалізованого педагогічного супроводу і розробленої методики розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики. Ми застосовували на цьому етапі творчо-оцінювальні тренінги, тематичні тести, підсумкові творчі опитувальники, креатив-контроль для виявлення ефективності співпраці вчителя і учнів. Цей етап передбачено співпадав із підсумковим етапом загального педагогічного експерименту. Результати експериментального етапу дослідження занесено у підсумкову діаграму:

Висновки. В умовах модернізації освіти відбувається кардинальний перегляд її мистецького компоненту, а саме змістової і процесуальної його основи. Активне впровадження інновацій у навчальний процес, створення нових мистецьких програм, форм, методів і технологій, переорієнтація творчої діяльності на створення ціннісних продуктів мистецтва є запорукою успішного втілення у педагогічну практику методики розвитку креативності підлітків на інтегрованих уроках музики.

Шляхом удосконалення й урізноманітнення вже відомих методів та впровадження авторських методів і технологій можна розвивати нову креативну сучасну особистість. Використання нестандартних форм роботи, інтерактивних та інформаційних технологій, різноманітних творчих методик на інтегрованих уроках музики на наш погляд, є основою розвитку креативності учнів, що забезпечує розвиток індивідуальних якостей особистості. Інноваційна значущість полягає в тому, що розвиток креативності не є кінцевою метою, а є засобом формування гармонійно розвинутої особистості учня-підлітка.

Отже, змістовно-процесуальні особливості методики розвитку креативності учнів-підлітків полягають у наявності створеного нами комплексу діагностично-розвивальних методик, творчих завдань, педагогічного супроводу, доречних у використанні на інтегрованих уроках музики. Перспективним завданням для вчителя художньо-естетичних дисциплін є використання у педагогічній діяльності означеного розвивального комплексу в своїй індивідуальній інтерпретації, адже він довів свою ефективність у формуванні креативної компетентності як емерджентну розвитку креативності школярів-підлітків на інтегрованих уроках музики та націлює навчальний процес на збагачення школяра-підлітка емоційно-естетичним досвідом і сприяє його самовираженню засобами мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анисимов В. П. Диагностика музыкальных способностей детей: Учеб.пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. П. Анисимов. – М.: ВЛАДОС, 2004. – 128 с.
2. Истратова О. Н. Психодиагностика: коллекция лучших тестов / О. Н. Истратова. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2016. – 376с.
3. Сегеда Н. А. Професійний розвиток викладача музичного мистецтва: історія, методологія, теорія: [монографія] / Н. А. Сегеда. – Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2011. – 273с.
4. Сегеда Н. А. Феноменологія розвитку особистості в освітніх моделях / Н. А. Сегеда // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету: зб. наук. статей /Ред. кол.:І. П. Аносов (голов.ред.) та ін. – Мелітополь. – 2011. – Вип.6. – С.53-61.
5. Скиба М. Освіта для турбулентного світу/ М.Скиба// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uifuture.org/post/osvita-dla-turbulentnogo-svitu-dopovid-pdf_332
6. Чернобай А. Д. Методики диагностики свойств восприятия, внимания и памяти. Практические указания к курсу "Психология и педагогика" для студентов морских и психологических специальностей /А. Д. Чернобай, Ю. Ю. Федотова - Владивосток: Морск. гос. ун-т им. адмирала Г.И. Невельского, 2005. – 53 с

ТЕКСТОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІХ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ З ЖУРНАЛІСТИКИ

¹доктор пед. наук, професор Семенов О. М.,

²Пономаренко Н. П.,

Україна, м. Суми, Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка;

¹завідувач кафедри української мови;

²викладач української мови Машинобудівного коледжу Сумського державного університету, аспірант кафедри педагогіки

Abstract. The article is devoted to the use of narrative and didactic material for the classes with the Ukrainian language and the Ukrainian language for professional purposes in higher educational institutions of the I-II levels of accreditation for future Junior specialists specialty 061 Journalism. The main functions of the text in the methodological aspect were considered. It is proven that the text is the purpose, the result and the leading of a learning tool in language education. It was clarified that the text acts as a mean of implementing all useful lines of a programme that requires complex work with him for the simultaneous creation or improvement of speech, language, and cultural skills. The sample task, using a coherent text material for students of journalism was proposed. It was provided, that working with text will be successful in the introduction of text-centered approach.

Keywords: text, text options, textcentric approach, a comprehensive work with the text, Junior specialist of journalism.

Вступ. В Україні мовленнєва культура характеризується низьким рівнем, про що говорять не лише філологи. Безумовно, мовленнєва культура пов'язана із загальною культурою людини, а в майбутніх молодших спеціалістів з журналістики – з професійною діяльністю.

Сьогодні створюються нові погляди на мовно-літературну освіту, вносяться зміни до концептуальних засад і моделей навчання мови: комунікативно спрямоване навчання (Н. Голуб, Г. Шелехова, Л. Мамчур, Л. Мацько); когнітивне навчання (М. Пентиліук, С. Омельченко); лінгвокультурологічне навчання (О. Кучерук, О. Семенов, Л. Паламар).

Нові стандарти мовної освіти декларують потребу в оновленні змісту мовної освіти, докорінних змінах технологій навчання української мови, розробки методик задля формування творчої, комунікативно толерантної, конкурентоздатної особистості, яка вміє критично мислити й застосовувати отримані знання й уміння в життєво необхідних ситуаціях та знаходити конструктивні рішення. Реалізація цих засад може бути забезпечена через когнітивну методику. Сутність цієї методики полягає в упровадженні текстів на різних носіях як головного засобу навчання, що сприяє ілюструванню функцій одиниць усіх мовних рівнів [4, с. 9]. Дійсно, текст – один з провідних компонентів будь-якої словесної комунікації.

Зважаючи на дослідження мовознавців, можемо стверджувати, що під час роботи з текстом формуються компетенції: предметна, етнокультурологічна, мовна, прагматично-комунікативна [6, с. 17]. Саме тому впровадження технології роботи з текстом під час вивчення української мови студентами ВНЗ I-II р.а. за спеціальністю 061 Журналістика неzapеречна і зумовлена соціальними запитами до професії журналіста, редактора, коректора: без відповідного розвитку навичок продуктивного спілкування неможлива реалізація професійних завдань, адже фахівець видавничо-поліграфічного виробництва – це всебічно розвинена, національно свідомо, духовно багата мовна особистість, яка володіє вміннями та навичками вільно, комунікативно точно використовувати засоби рідної мови не залежно від умов спілкування.

Проблема феномену комунікативної компетенції, комунікативна компетенція як мета навчання української мови – об'єкт дослідження А. Богуш, Н. Веніг, Н. Голуб, І. Гудзик, С. Єрмоленко, Л. Мацько, А. Мамчур, М. Пентиліук, Т. Симоненко, О. Семенов; В. Белянін, Л. Варзацька, М. Вашуленко, Г. Гранік, Н. Губенко, І. Гудзик, Т. Донченко, Т. Дрідзе, М. Жинкін, М. Конфедерат, В. Красних, М. Львов, М. Макаров, В. Мельничайко, М. Плющ, С. Цінько досліджували психолінгвістичний, дидактичний, методичний аспекти вивчення тексту як багатofункціонального поняття. У різні періоди проблемою вивчення та аналізу тексту займалися такі вчені, як М. М. Бахтін, В. В. Виноградов, Л. В. Щерба,

В. М. Жирмунський. Текстотрицентричний підхід уперше розроблено у працях Дж. Каца, Дж. Фодора, П. Постала, Р. Абрагама, Ш. Кіфера та ін. Незважаючи на наявність наукових праць, присвячених текстотрицентричному підходу, наразі, на наш погляд, ще недостатньо приділено уваги специфіці застосування цього підходу до навчання українській мові студентів-журналістів. Це і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті – полягає у визначенні особливостей роботи з текстом до вивчення української мови майбутніх молодших спеціалістів з журналістики.

Методи дослідження. Теоретичні – аналіз наукових джерел; вивчення й узагальнення передового досвіду щодо запровадження інноваційних перетворень у межах навчального процесу вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації.

Результати дослідження. Поняття «текст» є багатофункціональним. Текст – складна методична проблема, адже послугування готовими текстами або навчання створювати власні тексти різних типів і стилів мовлення відповідно до ситуацій спілкування потребує знання викладачем лінгвістичної, психолінгвістичної, методичної сутності тексту і процесу його творення. Зважаючи на теоретичні засади суміжних наукових галузей, методисти подають різні пояснення поняття «текст» та особливості роботи з ним [5, с. 33.]. Прибічники комунікативно-орієнтованої моделі навчання мови текст – результат будь-якого виду мовленнєвої діяльності – мовленнєвий твір у звуковій або графічній формі (говоріння або письмо), а також об'єкт розуміння (читання або аудіювання) [9, с. 37].

Л. Г. Бабенко визначає текстотрицентричний підхід як такий, що заснований на уявленні про текст як результат і продукт творчої діяльності. Текст розглядається як цілісний завершений об'єкт дослідження. Проте окремо виділяються семантика і граматика тексту, основу яких складає погляд на текст як на структурно-семантичне ціле [1, с. 67].

М. М. Бахтін слушно зазначає: «Де немає тексту, там немає і об'єкту для дослідження і мислення» [2, с. 473].

Лінгвісти виділяють такі функції тексту:

- функція поповнення знань про систему мови, функціонування мовних явищ (здебільшого лексичних). Реалізується ця функція в завданнях до тексту, які зазвичай об'єднують різні мовні рівні, акцентують увагу реципієнтів на мовних елементах тексту (наприклад, підкреслити слова, значення яких не відомо, знайти і виписати вставні члени речення, підкреслити певні граматичні явища чи частини мови, художні засоби тощо);

- функція тренування, ціль якої – формування мовних умінь і навичок. Вона реалізується через завдання до тексту, які спрямовані на часткове чи повне відтворення його змісту (наприклад, дати відповідь на запитання до тексту, переказати текст, використавши певні граматичні чи синтаксичні явища, лексичні одиниці тощо);

- функція розвитку усного мовлення покликана формувати на ґрунті тексту навичок говоріння. Задля цього застосовуються різні форми відтворення змісту прослуханого чи прочитаного тексту (наприклад, переказати своїми словами, розіграти окремі епізоди, доповнити текст деталями чи продовжити його, побудувати діалог на основі тексту тощо);

- функція розвитку смислового сприйняття тексту – це розуміння прослуханого чи прочитаного тексту. Характер завдань впливає на реалізацію цієї функції, адже вони повинні першочергово повинні перевіряти розуміння сприйнятого тексту або на вміння виділяти в ньому різні смислові чи формальні елементи, що сприяють розумінню змісту тексту.

Зважаючи на засади комунікативно-орієнтованого навчання функція розвитку усного мовлення та функція розвитку смислового сприйняття тексту – основні, а функція поповнення знань про систему мови, функціонування мовних явищ та функція тренування – допоміжні, адже їх можна реалізувати без тексту.

Є інші підходи до тлумачення функцій тексту на заняттях української мови, які відображають багатоаспектність цього мовного феномену:

1. Текст – дидактична одиниця. Провідною освітньою функцією є розвивальна функція, сутність якої – у формуванні мовних і мовленнєвих умінь, удосконалення мовної компетенції, оволодіння системою мови і нормами мовлення, опанування комплексом мовленнєвознавчих понять та ознак (тема, головна думка, стиль, тип мовлення). Мовленнєва змістова лінія нероздільна з культурологічною приналежністю тексту.

2. Текст – мовна одиниця: текст характеризується з погляду його лінгвістичних особливостей (абзац, засоби зв'язності мовних одиниць, структура) – це безперечно пов'язано з мовною змістовою лінією, адже текст сприяє опануванню системи мови, удосконаленню мовної компетенції.

3. Текст – одиниця культури. Мова як маркер культури допомагає розвивати культурологічну комунікацію (отже, забезпечує соціокультурну змістову лінію), послуговуючись текстом, також демонструє особливості культури нації і людства.

4. Текст – мінімальна одиниця спілкування: текст є віддзеркаленням ходу обміну інформацією, взаємодії співрозмовників. Саме завдяки тексту формується комунікативна компетенція.

5. Текст – дискурс. Дискурс – це текст у поєднанні лінгвістичних та екстралінгвістичних характеристик, іншими словами, текст у взаємодії з ситуацією мовлення, зі статусом і намірами співрозмовників, із результатами мовленнєвого акту [7, с. 51-52].

Отже, зазначені аспекти тексту на заняттях української мови засвідчують його приналежність до всіх ліній змісту навчання, безпосередній, а не опосередкований зв'язок із мовленнєвою компетенцією.

Робота з текстом, як зазначає М. Пентилюк, дає можливість інтегрувати здобуту пізнавальну інформацію, спонукає учасників навчального процесу до спільної творчої діяльності [8, с. 2]. Текст поєднує всі мовні елементи в неподільну знакову систему, відображає особливості матеріальної та духовної культури народу, ментальні стереотипи мовлення. А отже, джерелом розвитку інтересу до вивчення рідної мови можуть стати міжпредметні зв'язки, які відображаються у текстах відповідної тематики. Багато мовних явищ можна пояснити за допомогою відомостей з історії українських промислів, з розповідей про життя і творчість кобзарів, художників, різьбярів тощо. Робота з текстами, що представляють різні напрямки сучасного дискурсу в засобах масової інформації, науково-популярній літературі, художніх творах, інформаційно збагачує і сприяє їхній адаптації до різноманітних комунікативних ситуацій [8, с. 4].

М. Пентилюк також зазначає, що когнітивну потрібно використовувати спільно з комунікативною, адже вони взаємозумовлені (у методичній літературі існує поняття «когнітивно-комунікативна методика»). У зв'язку з цим Ф. Бацевич акцентує увагу на тому, що комунікативна компетенція перебуває на найвищому щаблі ієрархії основних типів компетенції людини, оскільки поєднує в собі всі інші – мовну, предметну, культурну. Тож формування комунікативної компетенції – основна мета мовного навчання, а це найкраще робити через текстові взірці. Зважаючи на це, текст – головна дидактична одиниця, яка сприяє розкриттю конкретної тематики, що містить певну пізнавальну проблему, в основі якої лежить суперечність між життєвим досвідом студентів і відомостями, що відображені в змісті висловлення – що і є еталоном взаємореалізації когнітивної та комунікативної методик вивчення мови [2, с. 73].

Вимоги до текстів дозволяють зробити процес навчання рідної мови дійсно результативним. Основними критеріями відбору текстів для використання їх на заняттях мови вважаємо такі:

- країнознавчий (соціальної і хронологічної гомогенності, соціологічної компетентності, культурної репрезентативності), тобто наявність у тексті відомостей про злободенні проблеми екології природи та людини, тематична і жанрова їхня різноманітність, достовірність поданої інформації; робота з ключовими словами або концептами, що відповідає переліку програмових тем, поданих у соціокультурній змістовій лінії;

- лінгвістичний або мовний (соціально-групової репрезентативності, стилістичної гетерогенності, хронологічної гомогенності). Підібрані тексти мають містити повне уявлення про основні функціональні стилі сучасної української мови, кожен текст повинен мати ознаки основних ознак наукового, художнього, публіцистичного стилів. Текст також повинен бути наповнений комунікативно-значущою лексикою для збагачення словникового запасу, мовними явищами для лінгвістичного аналізу;

- едукативний (виховний). Зразки художніх творів повинні зворушувати реципієнтів чистими помислами, любов'ю до природи, почуттям милосердя, негативним ставленням до жорстокості і бездуховності.

- комунікативний (можливість формування комунікативних умінь на основі текстів). Текст повинен легко сприйматись зором або на слух (читання, аудіювання) для формування умінь у рецептивних видах мовленнєвої діяльності та повинен легко переказуватись, стимулювати до складання діалогів і монологічних висловлювань на основі цього тексту (продуктивні види мовленнєвої діяльності: говоріння і письмо). Тексти радимо добирати проблемного характеру, щоб вони сприяли розвитку мислення, вмінню висловлювати власну думку, аргументувати її.

Виконання різнотипних навчальних дій, пов'язаних з аналізом тексту, спостереження над мовними одиницями та виявленню певних лінгвістичних явищ, виділення та узагальнення їхніх ознак, побудови способу дії, «значно активізує мислення, включає процеси аналізу, порівняння, зіставлення, узагальнення, побудови різноманітних міркувань. На основі постійно виконуваних навчальних дій формуються відповідні компетенції, потрібні для подальшої самостійної роботи, збагачується спектр нових способів діяльності, здобуваються навички добирати мовні засоби для виконання конкретних мовленнєвих завдань» [4, с. 14].

Проте, Р. Дружененко вважає, що «слід навчити не тільки виділяти мовну одиницю, пояснювати орфограму, пунктограму, а й виявляти їхнє місце та роль у тексті. Тільки за такого підходу реципієнт самостійно прийде до висновку, що весь лексичний, граматичний, фонетичний, інтонаційний ряд тексту спрацьовує на реалізацію авторського задуму» [6, с. 17].

Отже, майстерність викладача, як підкреслює Т. Донченко, полягає насамперед у тому, щоб «використати можливості, закладені в дидактичному матеріалі, для організації різноманітних навчальних дій і видів діяльності, для реалізації комплексу навчально-виховних цілей». Зважаючи на це, необхідно послуговуватися такою системою завдань, яка була б оптимальною щодо реалізації завдань, які стоять перед навчальним процесом, та сприяти позитивному ставленню до занять рідною мовою, формувати мотиви цієї діяльності [5, с. 34].

Пропонуємо зразок завдання з використанням цілісного текстового матеріалу.

Картка 1

Прочитайте висловлювання. Визначте тип і стиль мовлення, аргументуйте свою думку.

Які мовні засоби використані в тексті? Поясніть, з якою метою ними послуговується автор.

Виправте лексичні та граматичні помилки в тексті.

Випишіть з тексту слова, які є прикладами жаргону.

Доповніть текст своїми порадами.

За принципом стратегії «Мікрофон» висловіть свої думки щодо проблеми мовлення телеведучих в Україні.

Висловіть свої міркування щодо думки, порушеної у першому пункті, використовуючи метод «Прес»: «Суржик заповнив екран. З ним, на жаль, боротися важко, але можливо».

5 порад молодому журналісту

Слідкуй за мовленням, вдягайся презентабельно і оптимально «пакуй» зібрану інформацію – ці та інші поради читай далі. Читай - і бери на озброєння!

1. Слідкуй за мовленням.

У сучасному світі далеко не останнє місце займає мовлення телеведучих. Адже вони не лише інформують своїх глядачів, а й впливають на їхню мову та словниковий запас.

Суржик заповнив екран. З ним, на жаль, боротися важко, але можливо.

Наголошуй правильно. Потрібно точно знати який наголос необхідний. Не знаєте, або не впевнені - краще мовчіть.

2. Не вказуй надмірних деталей.

Про фарби, які використовував художник, чи матеріал, з якого був пошитий брендовий одяг ліпше промовчати.

3. Власна думка.

На виставках, концертах та у галереях не потрібно додавати від себе коментарі на кшталт: «видатний художник», «відомий співак». Краще сказати скільки картин знаходиться в колекції, або ж назву нового альбому музиканта. Невідомих художників, чи ж співаків не буває.

4. Оптимально «пакуй» зібрану інформацію.

Знову взяв величезне інтерв'ю у мера міста? Чи жіночка із презентації книги дала хороший коментар на три сторінки друкованого тексту?

Напрацювавши певний обсяг матеріалу, думай, куди, як і якими порціями його можна «спакувати».

5. Одягайся презентабельно.

Недаремно кажуть, що зустрічають людину за одягом, а випроваджують за розумом. Перш ніж розпочати розмову з людиною всі ми звертаємо увагу на зовнішній вигляд. Так складається перше враження про співрозмовника і журналіст, як ніхто інший, має виглядати так, щоб викликати до себе повагу і щоб не виникало сумнівів у тому, що цій людині можна довіряти дуже важливу річ - інформацію!

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. На основі аналізу наукових джерел, вивчення педагогічного досвіду приходимо до таких висновків: методичний аспект використання текстів на заняттях мови ґрунтується на розумінні тексту як мети, способу оволодіння мовою і мовленням; робота з текстом репрезентує функціонування у мовленні

мовних одиниць усіх рівнів, сприяє проведенню спостереження за відповідними мовними явищами, допомагає реалізовувати мовний, мовленнєвий, соціокультурний та діяльнісний (стратегічний) компоненти змісту навчання української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабенко Л. Г. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика / Л. Г. Бабенко, Ю. В. Казарин. – Москва: Флинта: Наука, 2005. – 496с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К.: ВЦ «Академія», 2004. – 152 с.
3. Бахтин М. М. Литературно-критические статьи / М. Бахтин. – Москва, 1986. – 778с.
4. Візінська М. Робота з текстом на уроках української мови як засіб активізації когнітивно-дослідницької діяльності учнів. Дидактичний матеріал. Ч. 1: Синтаксис і пунктуація/ Марія Візінська. – Івано-Франківськ: Нова зоря, 2016. – 376с.
5. Донченко Т. Урок мови: текст як дидактичний матеріал/ Т. Донченко// Урок української. – 2001. – № 2. – С. 33-35.
6. Дружененко Р. Перспективи актуалізації комунікативно-прагматичної основи навчання української мови/Раїса Дружененко// Українська мова і література в школах України. – 2014. – №1. – С. 15-18.
7. Конфедерат М. І. Дидактичні можливості тексту / М. І. Конфедерат. – К., 1988. – 116 с.
8. Пентиліук М. Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному процесі/ Марія Пентиліук //Українська мова та література в школі. – 2010. - № 2. – С. 2-8.
9. Цінько С. Критерії відбору текстів для сприймання учнями на слух / С. Цінько//УМЛШ. – 2000. – №4. – С. 35-39.

МЕДИАОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ КОМПОНЕНТ ЯЗЫКОВОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ: ЛИНГВОПРАКСЕОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД

доктор педагогических наук, профессор Семенов Е. Н.,
аспирант Ячменик М. М.

Украина, г. Сумы, Сумский государственный педагогический университет имени А. С. Макаренка

Abstract. The aspects of using the media education component in the cultural language preparation of future Ukrainian language teachers are considered in the article. It is noted that the essence of the media education component consists of an effective development of linguistic means for extracting, processing and producing media texts. The media education component in the preparation of future teachers of language is implemented in several areas, in particular, integrated and special.

The experience of higher educational institutions, the analysis of scientific sources confirms: the linguopraxeological approach is significant for the organization of successful professional activity using the media education component, its productivity, rationality, efficiency. The result of such training is the practical skills in searching and assimilating media information; ability to use the opportunities of various media texts for teaching, education, development of students; the ability to create own diverse media products, including teaching and educational content.

Keywords: cultural language training, future teachers of the Ukrainian language and literature, media education component, linguopraxeological approach, integrated special course.

Введение. Запрос общества на формирование инновационной креативной личности специалиста-лидера с критическим мышлением, высоким уровнем эмоционального интеллекта, положительными морально-этическими стимулами к творческой профессиональной деятельности, умениями успешно взаимодействовать с людьми и создавать инновационные продукты стимулирует шире применять идеи междисциплинарности в общеобразовательной школе. Среди задач профильного обучения украинского языка - воспитание гражданина и патриота Украинского государства; формирование национальной идентичности как составной части европейской принадлежности; формирование ценностного отношения к языку как интеллектуальной, духовной, культурной ценности народа, мотивации знать современный украинский литературный язык и в совершенстве владеть ним во всех сферах общественной жизни, готовности к осознанному выбору будущей профессии; развитие интеллектуально-креативных способностей, воспитание потребности непрерывно учиться.

Среди важных ключевых и предметных компетенций учащихся отметим, в частности, необходимость формирования медиаобразовательной компетентности, умений воспринимать, понимать, систематизировать, преобразовывать, использовать информацию из разных источников, в т.ч. справочной информации (словари, энциклопедии, онлайн-ресурсы и т.д.); электронных средств массовой информации (электронной почты, сервисных программ сети), что находит отражение в сквозной содержательной линии «Гражданская ответственность» обновленной школьной учебной программы для 10-11 классов, в составлении которой мы брали участие. Решение задач формирования медиаобразовательной компетентности молодого поколения граждан Украины в значительной степени зависит от культурноязыковой подготовки будущих учителей украинского языка и литературы в высших педагогических учебных заведениях, направленной на эффективное освоение языковых средств для извлечения, обработки, продуцирования публицистических текстов. Опыт высших учебных заведений, анализ научных источников подтверждает: весомым для организации успешной профессиональной деятельности будущих учителей-словесников с использованием медиаобразовательного компонента, ее производительности, рациональности, эффективности является праксеологический подход (греческ. *praktikos* - праксеология наука о принципах целесообразной и эффективного практического действия). Прагматическую (практическую, праксеологическую) функцию языка (слова-действия) изучает лингвопраксеология.

Анализ актуальных исследований. На модернизации профессиональной, в том числе языковой подготовки специалистов на основе инновационного развития акцентировано внимание в международных документах по проблемам развития образования в условиях глобализации и европейской интеграции («Европейская школа XXI века: киевские инициативы» (2011)), в

Стратегии инновационного развития Украины на 2010 - 2020 в условиях глобализационных вызовов (2009), в Национальной стратегии развития образования в Украине на период до 2021 года (2012), в Педагогической Конституции Европы (2013), в Концепции развития непрерывного педагогического образования (2013). Различные аспекты лингвистической подготовки специалистов исследуют З. Бакун, Н. Голуб, О. Горошкина, И. Дроздова, С. Караман, Л. Мацько, Н. Остапенко, М. Пентилук, Т. Симоненко, Л. Струганец и др. Специфику педагогической праксеологии (Т. Котарбинский), праксеологического подхода - И. Зязюн, И. Колесникова, Е. Проворова и др., педагогические условия формирования медиакомпетентности и медиакультуры будущих специалистов - Д. Онкович, И. Чемерис, Ю. Казаков и др.

Цель. В рамках статьи осуществим анализ использования медиаобразовательного компонента в культурноязыковой подготовке будущих учителей украинского языка и литературы сквозь призму лингвопраксеологического подхода.

Результаты исследования. Рассматриваемые научные источники дают возможность выделить медиаобразование (англ. Mediaeducation от лат. Media - средства) как направление в педагогике (в «медиапедагогике»), изучающее закономерности массовой коммуникации (пресса, телевидение, радио, кино, видео и т.д.), составляющую образовательного процесса, направленную на формирование в обществе медиакультуры личности [5], а также как процесс развития и саморазвития личности на материалах и с помощью средств массовой коммуникации с целью расширения общих, социокультурных и профессионально значимых знаний, коммуникативных и творческих способностей [3].

Изучение рабочих учебных программ, учебно-методического обеспечения сайтов украинских и зарубежных университетов, научных трудов свидетельствует, что медиаобразовательный компонент в подготовке будущих учителей-словесников реализуют в нескольких направлениях и, в частности, интегрированном и специальном. Интегрированное направление предлагает привлечение медиаобразовательных компонентов к предметам учебного цикла, специальный - предусматривает введение специальных учебных курсов. Студенты-филологи, например, в университете Дрексел, в соответствии с Национальным учебным планом по английскому языку и литературе [7], изучают модуль «Медиаобразование» в курсе «Методика обучения английскому языку и литературе». Цель курса - способствовать будущим учителям в формировании умений читать, анализировать сообщения средств массовой информации, создавать тексты публицистического жанра, использовать во время преподавания в школе английского языка медиатеchnологии. Готовясь к педагогической практике, студенты овладевают гуманитарной информатикой: анализируют видеозаписи уроков, проведенных учителями; учатся планировать фрагменты уроков с применением соответствующих информационных технологий для развития навыков чтения и письма, работы с медиатекстом, экспериментируют с изображением, звуком, цветом с учетом различных возможностей и способностей учащихся.

Во Франции будущим учителям в университетских институтах читают интегрированные спецкурсы «Наука об информации и общении», «Учиться с новостями», «Журналистика и литература» [1, с. 234], направленные на развитие критического мышления, толерантности, формирование способности слышать и понимать аргументы друг друга, умений использовать аудиовизуальную продукцию. Эффективными являются формы и виды работы на занятиях: составление заметок, издание школьной газеты, написанные произведения, подготовка телетекста.

В Украине медиаобразовательные компоненты введены в подготовку будущих учителей филологии Полтавского государственного педагогического университета имени В. Г. Короленко, Бердянского государственного педагогического университета, Волынского национального университета имени Леси Украинки, Черкасского национального университета имени Богдана Хмельницкого, Тернопольского национального педагогического университета имени Владимира Гнатюка.

В Сумском государственном педагогическом учебном заведении имени А. С. Макаренка мы используем медиаматериалы при чтении учебных курсов «Украинский язык (по профессиональному направлению)», «Методика преподавания украинского языка в высшей школе», «Инновационные подходы к преподаванию украинского языка» магистрантам. Целью курсов является ознакомить студентов с новейшими технологиями обучения лингвистических предметов, в частности в профильных классах общеобразовательной школы и образовательных учреждениях нового типа.

При преподавании вышеуказанных дисциплин отмечаем, что цель профильного обучения украинского языка в общеобразовательной школе, в частности, филологического направления, заключается в формировании интеллектуально развитой, морально совершенной,

национально сознательной, духовно богатой языковой личности, которая свободно владеет выразительными средствами современного украинского литературного языка, его стилями, разновидностями, жанрами во всех видах речевой деятельности (аудирование, чтение, говорение, письмо), характеризуется активной гражданской позицией, готовностью к дальнейшему профессионально ориентированному обучению, способна самостоятельно определять цели самообучения, самовоспитания и саморазвития и действительно их реализовывать. Практические занятия со студентами направляем на углубление знаний о речевой деятельности, усвоение норм речевого поведения в различных сферах и ситуациях общения; овладение различными стратегиями и тактиками эффективной медиакommunikации, что соответствует опыту, интересам, психологическим особенностям учащихся, для достижения жизненных и профессиональных целей; воспитание потребности самообразования, совершенствования навыков личностно-речевой деятельности.

Параллельно с медиаобразовательной компетентностью формируем социальную и гражданскую компетентности, что, согласно Концепции «Новая украинская школа» [2], предполагает осознание гражданской повинности и ответственности, способность к реализации гражданских прав и обязанностей, умение аргументированно выражать собственную гражданскую позицию в общественно-политических вопросах; критически оценивать медиатексты; применять коммуникативные стратегии.

Творческие задания выстраиваем с целью формирования у студентов умений воспринимать, анализировать, сопоставлять факты, комментировать, критически оценивать их достоверность; генерировать новые идеи и инициативы; способности логически обосновывать позицию, а также умений и навыков убедительно выражать свои мысли, чувства, взгляды в различных коммуникативных ситуациях, дискутировать, используя различные способы аргументации и иллюстрирования примерами, вести конструктивный диалог с собеседниками, соблюдая этические нормы; проявлять лидерские качества; реагировать языковыми средствами на спектр социальных и культурных явлений, предупреждать и разрешать конфликты, достигать компромиссов; конструктивно управлять эмоциями; адаптироваться к новым условиям, решать нестандартные задачи; работать в группе, в команде.

Медиаобразовательный компонент предполагает соблюдение текстоцентрического подхода, позволяет сосредоточить внимание на интегрировании теоретических и прагматично ориентированных разделов курса современного украинского литературного языка (фонетики, стилистической лексикологии, грамматической стилистики, стилистики и культуры речи, риторики) с целью формирования умений и навыков самостоятельной филологической работы с медиатекстами, содержащие модели достижения свободы личности, социальной защищенности, семейного счастья, карьерного роста и др., с различными источниками научной, справочной информации, овладение основными приемами информационной переработки / обработки, редактирования текста.

Личностно ориентированный подход к обучению возвышает целостность личности в трех важных сферах (Я - «Чувствую», «Думаю», «Действие»), предусматривает оптимальные условия для разностороннего культурно-речевого развития, учета индивидуальных особенностей, интеллектуальных и креативных способностей и потребностей, интересов, стремлений, поощрение самостоятельности в изучении языка, самопознания и саморазвития. Ожидаемые результаты учебно-познавательной деятельности учащихся отражены в компонентах ключевых компетенций, которые должны быть сформированы в процессе обучения: когнитивный, что отражает овладение языком в последовательности от знаний в виде правил и инструкций к речевым навыкам и умениям (компетенциям); праксеологический, предусматривающий целенаправленную подготовку к выполнению успешной, эффективной, оптимальной деятельности с целью достижения ожидаемого результата, аксиологический, ибо в процессе сотрудничества учителя и учащихся создаются новые ценные продукты, развивается творческий потенциал личности; интерактивный, что отражает тактики и стратегии взаимодействия субъектов в условиях профильного обучения.

Используем на занятиях творческие задания (написание эссе, проекты различной тематики, презентации в рамках исследовательских проектов), задачи исследовательского характера, ориентированные на эвристический поиск и критическое мышление, моделирования ситуаций конструктивного разрешения конфликтов, достижения консенсуса, выполнения задач на формирование способности достигать успеха в общении, установление добропорядочных отношений с коллегами; проблемно-поисковые задачи, интерактивные и имитационные игры; тренинги развития. Важной с точки зрения экспрессивности и стилистической окраски является организация самостоятельной работы учащихся над социальными видеороликами,

видеосюжетами, подготовка сообщений, докладов на морально-этические, общественные темы, создание коллективных социальных, творческих, волонтерских проектов.

Методика проведения занятий по спецкурсу «Медиакультура учителя-словесника» основывается на реализации творческих заданий для университетской газеты «Гаудеамус» [4]. Предлагается использовать самые разнообразные способы деятельности: дескриптивный (перечисления событий медиатекста); классификационный (определение места медиатекста в историческом и социокультурном контексте); аналитический (анализ структуры медиатекста, языка медиатекста, авторских концепций); личностный (описание отношений, переживаний, чувств, воспоминаний, ассоциаций, вызванных медиатекстом); объяснительно-оценочный (формирование суждений о медиатексте, о его достоинствах в соответствии с эстетическими, моральными и др. критериями) [6, с. 65]. Во время занятий студенты учатся обосновывать типологию медиавосприятия; анализировать медиатексты разных видов и жанров; разрабатывать модель медиаобразования в школе; использовать конкретные способы медиаобразования в учебном процессе. Серия творческих заданий креативного характера позволяет студентам приобрести собственный опыт этапов создания медиатекстов: разработка содержания следующего номера университетской газеты «Гаудеамус», сбор информации (метод интервью, анкетирование, опрос, написание и анализ материалов, обработка отрывков литературных произведений), а также мобильности, ассоциативности, оригинальности, антистереотипности мышления, развитости воображения.

Целесообразно выделить типы жанров, которые можно комбинировать на страницах газеты. Так в «Гаудеамус» № 11-12 (95-96) за декабрь 2014-январь 2015 гг. студентами собраны как информационно-аналитические материалы («Топ-10 событий 2014 года»), которые содержат в себе аналитический смысл, так и целый поэтапный проект «Мой университет – моя гордость», посвященный 90-летию Сумского государственного педагогического университета имени А.С.Макаренка. Целью конкурса является популяризация университета, утверждение его духовных основ, поддержка творческой инициативы студентов. На конкурс были предложены творческие работы студентов в соответствии с такими номинациями: «Презентация педагогического опыта», «Художественное произведение, посвященное университету», «Фотоколлаж», «Реклама университета» (печатная, -аудио, -видео). В процессе создания собственного медиатекста вырабатывается стремление к совершенствованию знаний в отрасли медиаобразования, формированию учений медиавосприятия, выбирать оптимальные методы, средства и формы проведения занятий, исследовательские умения и др.) и приобретает яркий педагогический артистизм (общая педагогическая культура, внешний вид, самоконтроль, наличие обратной связи с аудиторией и так далее).

Примером тому служат следующие медиаматериалы выше указанного конкурса. Студент Зарва Д. Жанр: письмо в будущее. ... *Дорогой друг, я не знаю с какого факультета ты, но я точно знаю, что ты хороший человек, ты никогда не бросишь в беде, ты умный и воспитанный. Ведь ТЫ - Студент одного из лучших университетов Украины. ТЫ - Студент педагогического университета! Это - большая гордость, а еще больше – ответственность.* Студент Мошенская Я. Жанр: эссе. *Университет научил меня быть терпеливой и толерантной, научил помогать другим. Университет - это не часть жизни, а сама жизнь.* Безусловно, такие материалы способны обратить внимание читателей на жизненные ценности, в свою очередь создатели медиатекстов находят свое выражение в творчестве.

В спецвыпуске «Гаудеамус» №10 (94) 2015 г. посвященному Дню письменности опубликован материал следующего содержания: *Форум издателей в городе Лева - самое главное и самое ожидаемое событие настоящих ценителей качественной литературы. Произведения отечественных авторов заметно отличаются многогранностью украинского языка, художественной экспрессивностью, лексической насыщенностью. Свое творчество также представили писатели из Сумщины Владислав Ивченко, Мила Иванцова, Светлана Талан.* Написание такого рода материалов стало возможным благодаря активизации воображения, зрительной памяти, развитию критического, творческого, интуитивного мышления, пониманию идей (нравственных, философских проблем и пр.), образов, что способствует развитию креативных практических умений.

Используя методы активизации обучения: работа в малых группах, дискуссия, «мозговая атака», анализ конкретных ситуаций, инсценировка, презентация, проектные работы и другие, к Международному дню студента был проведен Всеуниверситетский конкурс «Лучший студент: медийник, программист, филолог, историк и т.д.». Студентам было предложено создать качественный медиапродукт в жанре эссе, интервью, поэзия, коллаж (после сбора в результате обработки информации). Пример одного из интервью: «Студент-медийник Железняк Владислав -

Что я уже сделал для вуза? - Вместе со своей командой единомышленников - членами научного кружка "Медиакультура учителя" мы организовали первый в истории вуза подобный проект - собственное интернет-телевидение нашего университета "Крылья-ТВ". - *Что я сейчас делаю для города?* - Уже несколько лет подряд я достаточно серьезно занимаюсь изучением краеведения. За годы своей работы смог исследовать многие важные, неизвестные широкой публике исторических фактов г. Сумы, а также области. - *Что я сделаю для своей страны?* - Я не могу тратить время на жалобы и ожидание перемен, поэтому меняю сам себя и мир вокруг себя. Я люблю свой народ и свою страну, я сделаю ее лучше. Работа над таким медиатекстом создает ситуацию успеха как для участников медиапроцесса, так и для широкой аудитории. Помимо того позволяет всем участникам создать условия для творческого сотрудничества, поисковой активизации учащихся, формирует способность неординарно мыслить, обосновывать жизненные позиции и ценности, развивает умение слушать проявляя толерантность.

Следующим этапом работы является обсуждение во время занятия содержания своих таблиц «Медиадневник», который студенты заполняли с первых занятий. Такой вид деятельности характеризуется познавательным интересом к взаимодействию с медиапродуктами, развивающим самостоятельное, критическое, творческое мышление, активную позицию аудитории во время занятий. Также данный тип занятия побуждает к сознательному контролируемому употреблению медиаконтента, формированию медиакомпетентности, медиаосведомленности, выбору качественных медиапродуктов; выделению важных жизненных ценностей, оптимальном распределении времени и внутренних ресурсов.

Выводы. Проведенный анализ дает возможность сделать выводы. Среди важных ключевых и предметных компетенций молодого поколения граждан Украины отметим формирование медиаобразовательной, умений воспринимать, понимать, систематизировать, преобразовывать, использовать информацию из разных источников. Решение задач в значительной степени зависит от рационального использования медиаобразовательного компонента в культурноязыковой подготовке будущих учителей украинского языка и литературы, сущность которого состоит в эффективном освоении языковых средств для извлечения, обработки, продуцирования медиатекстов. Опыт высших учебных заведений, анализ научных источников подтверждает: весомым для организации успешной профессиональной деятельности с использованием медиаобразовательного компонента, ее производительности, рациональности, эффективности является лингвопраксеологический подход. В связи с этим используем на занятиях творческие задания по написанию эссе, проекты различной тематики, задачи исследовательского характера, ориентированные на эвристический поиск и критическое мышление, на развитие моделирования ситуаций конструктивного разрешения конфликтов, достижения консенсуса, успеха в общении, проблемно-поисковые задачи, интерактивные и имитационные игры. Результатом такого обучения являются практические умения по поиску и усвоению медиаинформации; способность к ее адекватному восприятию, фильтрации, критического осмысления, интерпретации и оценки, наличие собственной независимой позиции в отношении любых медиатекстов; знания и анализ влияния масс-медиа на образ жизни, поведение и ценности современного человека и, особенно, детей и юношества; умение создавать собственные разнообразные медиапродукты, в том числе учебно-воспитательного содержания.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ассоциация кинообразования и медиапедагогик России. Российский Общеобразовательный портал - [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://edu.of.ru/mediaeducation>. >. - в общем. с экрана. - Речь рус.
2. Новая украинская школа: основы стандарта образования. - Львов, 2016. - 64 с.
3. Онкович Г. В. Медіаосвіта в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку / Г. В. Онкович // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія "Філологічні науки", 2010. - № 21. - С. 235-239.
4. Семенов О. Медиакультура учителя-словесника: навчальний посібник / За ред. О. Семенов, М. Ячменик. - Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. - 144 с.
5. Федоров А. В. Современный учитель и медиаобразование / А. В. Федоров // Медиаобразование. 2010. № 1. - [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://www.ifap.ru/pr/2010/n101005b.pdf>. - Загол. з екрану. - Мова рос.
6. Федоров А. В. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности. - Таганрог, 2010.
7. Drexel University. - [Электронный ресурс] - Режим доступа: <http://www.drexel.edu>. - в общем. с экрана. - Речь англ.

International Scientific and Practical Conference “WORLD SCIENCE”

№ 8(24), Vol.4, August 2017

MULTIDISCIPLINARY SCIENTIFIC EDITION

Indexed by:

**Proceedings of
the III International Scientific and Practical Conference
"The Top Actual Researches in Modern Science"
(July 31, 2017, Ajman, UAE)**

Passed for printing 01.08.2017. Appearance 07.08.2017.

Typeface Times New Roman.

Circulation 300 copies.

Publishing office ROSTranse Trade F Z C company - Ajman - United Arab Emirates 2017.